

שערים

למסכת כתובות

ישיבת ברכת משה
מעלה אדומים

שֵׁעַר פְּתַח דֹּדַי, קוּמָה פְּתַח שֵׁעַר.

רבי שלמה אבן גבירול

מהספרים החשובים שנתגלו בימי האחרונים, הוא ספר קדמון לרבי מנחם בן שלמה המאירי מפרפיניאן שבפרובאנס, הלא הוא: 'בית הבחירה'. עמודי הבית עשה כסף, רפידתו זהב, מרכבו ארגמן, תוכו רצוף חכמה מגאונים, ומגדולי הרבנים, והמפרשים, והמחברים, ועוד ועוד שחיו בדורות שקדמו למאירי.

המאירי רצה להקים בית לתלמוד, בנוי לתלפיות, מסודר וברור. את התבנית למד המאירי מהנשר הגדול, הרמב"ם, ורצה שבמקביל לחיבור בלשון עברי 'משנה תורה', יהיה חיבור בלשון עברי על התלמוד: 'בית הבחירה'. מתוך חזונו שכתב בימים ההם למדנו (הקדמה לבית הבחירה):

ואסדר בזה החבור גם כן לגלות בראש כל סדר כונת הסדר, ובראש כל מסכתא כונת המסכתא וסדר פרקיה ועל כמה חלקים יחלקו עניניה, וכן בראש כל פרק כונת הפרק וחלקיו ובכל משנה ומשנה כונתה גם כן.

כך גם השערים שלפני הקורא, מיועדים הם להאיר עיניו במבוכי התלמוד. להבין את הנושאים העיקריים, ומה הוא המתגלגל ומסתעף מתוכם בנושא צדדי. לכן נתחלקו השערים לשני עניינים:

1. **מושגים:** לכל פרק יצורפו ביאורי מושגים והרחבות בהם, כדי להקל על הלומד שנפגש בכל עת עם מושגים ממקומות שונים בתלמוד. ישנם מושגים המובאים כמבוא לפרק, והם עקרוניים להבנת הפרק כולו או חלקים נרחבים בו, ויש המובאים על סדר הפרק, על פי המיקום של הופעת המושגים. [יש לציין כי חלק מהמושגים יהיו שייכים לכמה פרקים, אולם הם יופיעו רק בפרק שבו מתקיים השימוש העיקרי במושג, או השימוש הראשון במושג]
2. **מפות דרכים:** בהם יוצגו הקווים הכלליים לפרק, וההקדמות הנדרשות להבנתו. המפות כשמן כן הן. הקורא בהן יבין את סדר הפרק, ויהלך בפרק בבטחה, אף אם תהיינה לו קושיות נקודתיות – ידע ויבין את כללי הפרק. וכבר אמרו חכמים שתחילה ילמד אדם תורה, ואחר כך יהגה, ותחילה יגרוס, ואחר כך יעיין בקושיות (עבודה זרה יט, א).

מסכת כתובות עוסקת בארבעה נושאים עיקריים:

- א. **תקנות הנישואין** – נידונות בפרק א.
- ב. **נאמנות וטענות** – נידונים בפרקים א-ב.
- ג. **אונס ומפתה** – נידונים בפרקים ג-ד.
- ד. **חיובים בין הבעל לאשה** – נידונים בפרקים א-ב, ד-ג.

ובתפילה לחונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, שיתן בנו כח ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, ויפתחו בפנינו, ובפני כל יושבי בית המדרש, שערי התורה.

פרק ראשון בתולה נשאת

מושגים

מבוא לפרק

כתובה י'

מחויבי הבעל לאשתו, לתת לה כתובה – סכום כסף – שאם יגרשנה או שימות, ישלם לה כתובתה (רמב"ם אישות יב, ב), ואף שנראה שנחלקו תנאים אם כתובה היא מן התורה או מדברי חכמים (כתובות י, א; שם נד, ב), יש אומרים שכתובה היא הלכה למשה מסיני לכל הדעות (רמב"ם כתובות קי, ב ד"ה נשא), ויש אומרים שהיא מדברי חכמים לכל הדעות (תוספות סוטה כז, ב ד"ה איש).

הגמרא אומרת שתיקנו כתובה, כדי שלא תהא האשה קלה בעיני בעלה להוציאה, וידע שיצטרך לשלם לה (כתובות יא, א), וכתבו בעלי התוספות שבאופן עקרוני תקנו את הכתובה כדי שתוכל האשה להינשא ותישא חן בעיני רואיה (תוספות שם לט, ב ד"ה טעמא).

מהדינים הקלים שבכתובה, שבניגוד לבעל חוב, הגובה מקרקע בינונית, כתובת אשה נגבית מקרקע זיבורית (כתובות י, א; רמב"ם שם טז, ג).

על סדר הפרק

(אונס בגיטין ב:)

אדם שהתנה תנאי לחלות הגט שנתן לאשתו, כגון שהתנה שהגט יחול אם לא יבוא בתוך שלושים יום, ונאנס מלקיים או להפר את התנאי – אין האונס מועיל, והגירושין חלים על כל פנים (כתובות ב, ב; רמב"ם גירושין ט, ח). אמנם, רבים מהראשונים כתבו שבאונס שאינו שכיח כלל – האונס מועיל, ואין הגירושין חלים (תוספות שם ד"ה דלמא; חידושי הר"ן שם ד"ה ודילמא אונסא).

טעם הדבר הוא, שחוששים שמא אשה פרוצה תאמר שודאי לא נאנס בעלה ובחר שלא לבוא, ותתיר עצמה, ואשה צנועה לעולם תחשוש שמא נאנס ותהיה עגונה, ותיקנו חכמים שלעולם מגורשת (כתובות שם). יש שהסתפקו אם גם באונס בקידושין שייך טעם זה (ר"ן גיטין טו, ב ד"ה ושמעי, בשם העיטור), ויש שכתבו שיש אונס בקידושין שלא בבגטין (רא"ה כתובות שם ד"ה ובגיטין).

אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה (ג.)

כח הוא ביד חכמים להפקיע קידושין למפרע, כאילו לא נתקיימו מעולם, למשל, כאשר אדם מקדש אשה בכפייה ושלא כהוגן – הפקיעו חכמים את קידושיו (כתובות פו, א; יבמות קי, א; בבא בתרא מח, ב).

יש מהראשונים שמדבריהם מתבאר, שהקידושין פוקעים היות והמקדש, מקדש על תנאי שהדבר נעשה ברצון חכמים, ואם ביטל התנאי – בטלו הקידושין (מרדכי קידושין תקכב; שטמ"ק כתובות ג, א בשם הריטב"א). ויש שכתבו שהקידושין מופקעים משום שלחכמים הכח לעקור דבר מן התורה (תוספות בבא בתרא מח, ב ד"ה תינח).

הפעולה המתרחשת בעת ההפקעה היא הפקרת הכסף, כאשר מדובר בקידושי כסף (רש"י יבמות צ, ב ד"ה ואפקעינהו), הפקרת השטר בקידושי שטר (שטמ"ק שם), ועשיית הבעילה כבעילת זנות, בקידושי ביאה (גיטין לג, א).

עשיית חבורה בשבת (ה.)

מהמעשים האסורים בשבת, הוא לעשות חבורה עד כדי דימום (שבת קז, א; רמב"ם שבת ח, ז). כמה ביאורים יש לאיסור זה: יש האומרים שהוא תולדת

בשטר הכתובה מתחייבים בחיובים נוספים, כגון רפואת האשה, פדיונה אם נפלה בשבי, קבורתה, ועוד (כתובות מו, ב; רמב"ם שם יב, ב).

טענת פתח פתוח י':

אדם נאמן לטעון שמצא פתח פתוח בעת בעילת אשתו, ובכך אשתו תיאסר עליו מחשש שזינתה (רש"י כתובות ט, א ד"ה נאמן). אמנם, יש שכתבו שאם האשה טוענת שהיא מוכת עץ – אינה נאסרת (תוספות שם ד"ה ואי).

הרמב"ן כתב שאשה נאסרת על בעלה, רק אם שתקה כשטען טענת פתח פתוח, אך אם הכחישה – הרי היא מותרת (שם ד"ה ואיכא; וכן רא"ש שם א, יח בשם רבינו יונה).

שוחט, ויש אומרים שהוא משום צובע (רש"י שם ד"ה והחובל), ויש האומרים שהוא משום נטילת נשמה (תוספות שם ד"ה שמנה), ויש האומרים שהוא משום דש ומפרק (רמב"ם שם).

מלאכת אוכל נפש ביו"ט (ז.)

ביום טוב נאסר מלאכה כמו בשבת, אלא שביום טוב הותרה מלאכה שהיא לצורך אכילה, כגון שחיטה ובישול, והיא הנקראת 'מלאכת אוכל נפש' (שבת קכד, א; רמב"ם יום טוב א, א). ולא מלאכות שהן לצורך אכילה בלבד, אלא כל מה שצריך לגוף, כגון רחיצה וסיכה – גם הוא נחשב ל'מלאכת אוכל נפש' (ביצה כא, ב; רמב"ם שם טו).

ברכת חתנים (ז:)

ברכת החתנים היא תקנה הכוללת שבע ברכות, אשר מברכים במעמד החופה, ובשבעת ימי המשתה שלאחר הנישואין, בסעודות שיש בהן מניין, ופנים חדשות – אנשים שלא נכחו קודם לכן (כתובות ח, א; רמב"ם אישות י, ג-ה).

יש שלמדו את הצורך במניין מן התורה (מסכת כלה א, ה), ויש שלמדו זאת מן הכתובים (תוספות כתובות ח, א ד"ה שנאמר). בהסבר הצורך במניין, היו שכתבו שברכות אלו חשובות כדבר שבקדושה הדורש מניין (שטמ"ק כתובות ז, ב ד"ה גופא). בצורך בפנים חדשות, נראה מדברי הרא"ש (כתובות א, ג) שהוא מפני שאנשים שלא נכחו קודם לכן מוסיפים שמחה לחתן ולכלה.

שורה (ח.)

אחר שקוברים את המת, המלוים עומדים סביב האבלים בשורה ומנחמים את האבלים (מגילה כג, ב; רמב"ם אבל יג, א).

בנוסף, מברכים את ברכת האבלים ביום הראשון לאבלות אחר הקבורה במניין (מגילה שם; רמב"ם שם), והיו מברכים אותה ברחובה של עיר (תוספות מגילה שם ד"ה ואמר), אף שמדברי הירושלמי מתבאר שהיו אומרים אותה בבית הכנסת (פסחים ח, ח), ויש אומרים שאומרים אותה בבית האבל (רמב"ם שם יב, ז).

(תכריכי המת ח:)

תכריכים הם הבגדים שמלבישים בהם את המת, ולמעשה הם בגדי לבן העשויים מפשתן (כתובות ח, ב; תורת האדם לרמב"ן, ענין ההוצאה). אמנם כתבו הפוסקים שאת ההרוג אין קוברים בתכריכים (הגהות מימוניות סוף הלכות אבל; שו"ע י"ד שסד, ד).

איסור אשה שזינתה לבעלה (ט.)

אשה שזינתה תחת בעלה – אסורה לבעלה (יבמות נו, ב; רמב"ם איסורי ביאה ג, ב), ואין לה לא כתובה ולא תוספת כתובה (רמב"ם אישות כד, ו).

יש אומרים שאף אם האשה לא ידעה שאסור, נאסרת על בעלה, משום שהאיסור הוא למעול תחת בעלה, וודאי ידעה שמועלת היא (שו"ת מהרי"ק קסז; ראה שו"ת הרשב"א א, אלף קפט), ויש החולקים בדבר (מעשה רקח אישות כד, ט).

ספק ספיקא (ט.)

המקרה הנטלה בספק, ואחת מאפשרויות הספק תלויה אף היא בספק – הוא הנקרא 'ספק ספיקא' ודינו להקל (כתובות ט, א; רמב"ם איסורי ביאה יח, י).

יש שהסבירו דין זה מדין רוב (שו"ת הרשב"א א, תא), ויש שהסבירו, שספק מדברי תורה מותר, אלא שחכמים החמירו בו, אולם בספק של ספק אין זה אלא ספק בדברי חכמים (רמב"ם שם יז; שב שמעתא א, א).

גרות (יא.)

גוי המבקש להיכנס לכלל ישראל עובר תהליך גרות הכולל שלושה חלקים: מילה, טבילה וקרבן, ואלו נלמדו מישראל שנכנסו בשלושת הדברים הללו לברית (בריתות ט, א; רמב"ם איסורי ביאה יג, א). נחלקו התנאים האם אחד החלקים מעכב, (יבמות מו, ב), והלכה כחכמים ורבי יוסי שהטבילה והמילה מעכבים, אולם אין הקרבן מעכב (רמב"ם איסורי ביאה יג, ה).

במהלך הגרות צריך להודיע למתגייר את עיקרי הדת, ומקצת מצות, עונשן ושכרן, וצריך לקבל על עצמו כל המצוות, ואם קיבל עליו כל התורה חוץ מדקדוק אחד – אין מקבלים אותו (רמב"ם איסורי ביאה יד).

הגרות צריכה להיעשות בפני בית דין של שלושה דיינים (יבמות מו, ב), שנאמר: "ומשפט אחד יהיה לכם ולגר" (במדבר טו, טז). התוספות (יבמות מה, ב ד"ה מין) כתבו שבדיעבד המילה והטבילה כשרים בלא בית דין, אולם בקבלת

המצוות בית דין מעכב, והרמב"ם כתב שטבילה שלא בפני בית דין אינה כשרה (איסורי ביאה יג, ז).

זכין לאדם שלא בפניו (יא.)

ניתן לזכות אדם אחר במובנים הלכתיים ומשפטיים, גם שלא בפניו ובלא ידיעתו, כגון שמזכה את חברו במתנה (גיטין יא, ב; רמב"ם זכיה ומתנה ד, ב).

יש שמסבירים דין זה מדין שליחות (תוספות כתובות יא, א ד"ה מטבילין; ר"ן קידושין טז, ב ד"ה ופרכין), אך יש שכתבו שהוא דין מחודש שמקורו בתורה (רשב"א קידושין שם ד"ה מהא; ריטב"א שם ד"ה ופרכין).

חזקת מרא קמא (יב:)

נכס וממון שיש ספק מי בעליו, מניחים שהאחרון שהחזיק בו והיה בעליו נותר בעליו (בבא מציעא ק, א; רמב"ם מכירה כ, י).

יש שכתבו שחזקה זו זהה ל'חזקה דמעיקרא' שיש להניח שהדבר הקודם מבחינה הלכתית נותר בעינו (פני יהושע בבא מציעא י, ב ד"ה והא; שב שמעתא ד, כד), ויש שכתבו שאין חזקות אלו דומות (ש"ך חו"מ צא, לג; שערי יושר ה, יד).

רוב (יד:)

במצב שבו יש ספק מציאותי, יש לילך אחר הרוב, כגון שנמצאה חתיכה בעיר שבה רוב החנויות מוכרות בשר שחוטה, ומיעוטן מוכר בשר נבילה – הרי החתיכה כשרה (חולין צה, א; רמב"ם מאכלות אסורות ח, יא).

דין ההליכה אחר הרוב נלמד מהתורה, שנאמר (שמות כג, ב): "אחרי רבים להטות" (חולין יא, א). יש מהאחרונים שכתבו שכלל זה הוא סברא ובירור (קובץ שיעורים ב, מה), ויש שכתבו שהיא גזירת הכתוב (שערי יושר ג, ג).

קבוע (טו.)

במקרים שבהם נוצר ספק במקום קבוע שהוא מקום התערובת, ולא במצב שבו פרש דבר מהתערובת – אין הולכים אחר הרוב, אלא מחצה על מחצה. כגון שקנה אדם חתיכה בחנות – הרי החתיכה אסורה מספק, אף שרוב החנויות מוכרות בשר שחוטה, מפני שהתעורר הספק בחנות (חולין צה, א; רמב"ם מאכלות אסורות ח, יא).

יש האומרים שנלמד דין זה מן התורה (כתובות טו, א; שטמ"ק שם בשם הר"ר ישעיה), ויש האומרים שדין זה הוא תקנת חכמים (שטמ"ק שם בשם הר"ן), ויש בדין מעין חידוש בלא סברא (ראה ר"ן חולין לג, ב ד"ה ספקו אסור).

מפת דרכים

חלק א: תקנות הנישואין

זמן הנישואין

"בתולה נשאת ליום רביעי..."

המשנה הראשונה עוסקת בזמן הנישואין: הזמן הנקבע עבור הבתולה הוא יום רביעי, ועבור האלמנה הוא יום חמישי. טעמיה של הלכה זו מפורטים במשנה ובגמרא, ועיקריהם, שהנושא בתולה רוצה לוודא שאכן נישא לאשה שלא נאנסה או נבעלה, ואם יגלה שהאשה איננה בתולה – יוכל למחרת ללכת לבית הדין (הפועל על פי רוב בימי שני וחמישי); וכן, שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא אדם עוסק ומשקיע לכל הפחות שלושה ימים בצרכי הסעודה.

הצורך בקביעה זו מתברר בגמרא, במקרים בהם התחייב איש לשאת אשה, ולא עמד בהתחייבותו – מאימתי חייב הוא בחיובי האיש לאשה (כגון מזונות): חייב הוא מאותו היום בשבוע שחכמים קבעו לו לשאת את האשה. הגמרא מרחיבה את הדין למקרים בהם אירע אונס, ולא ניתן היה לקיים את הנישואין בעיתם – האם האיש מעלה לאשה מזונות משהגיע העת ולא נשא.

"אלמא קסבר רבא: אין אונס בגיטין..."

בעקבות הדיון אודות אונס שאינו מאפשר נישואין, הגמרא עוסקת במקרה של **אונס בגיטין**: מקרה שבו הבעל התנה תנאי (כגון שיתקיים הגט באם לא יבוא במשך תקופת זמן לביתו), ונאנס מלקיים את התנאי (כגון שלא התאפשר לו בשום פנים להגיע לביתו) – האם אונס מעין זה מבטל את הגט, או שהגט מתקיים חרף האונס.

זמן הנישואין

"ומסכנה ואילך, נהגו העם לכנוס בשלישי..."

הגמרא חוזרת לדון בזמן הנישואין, ובתקופות בהן בתי הדין אינם פועלים בדווקא בימי שני וחמישי. לאחר מכן, הגמרא עוברת לעסוק במקרים שונים שבהם **אין מקיימים את תקנת חכמים** אודות זמן הנישואין, מסיבות שונות, ביניהן: אונסים שונים, סכנת המלכות, ואבלות.

מתוך דברים אלו, מרחיבה הגמרא את הדיון במצב של מות ההורים קרוב לעת הנישואין. הגמרא קובעת הלכות שונות הנוגעות לאיש ואשה שאירעה להם אבלות, ומשווה את ההרחקות שקבעו חכמים בין איש ואשה השרויים באבלות, לבין ההרחקות שקבעו חכמים בין איש ואשתו נדה.

בהמשך, הגמרא דנה בנישואין המתרחשים בערב שבת, ובמוצאי שבת. הגמרא דנה במעשים המותרים בשבת משום 'חשבונות של מצוה', וכן, במצבים בהם יש לחשוש שאדם יתכונן לעסקיו עוד בשבת, תוך שהוא מחלל שבת (כגון השוחט עוף לסעודה שיעשה במוצאי השבת).

הגמרא מתגלגלת לעסוק בקביעת חכמים את זמן הנישואין לימי השבוע השונים, וטעמים נוספים שניתנו לקביעה זו, הקשורים לברכות השונות השייכות בכל יום.

הגמרא ממשיכה לדון במקרה נוסף שהובא קודם לכן: **נישואין ובעילה בליל שבת**. במצב זה הגמרא מסתפקת האם יש בדבר משום מלאכה (של עשיית חבורה, שהרי בבעילת הבתולים יורד דם). הגמרא מעלה ספיקות שונים, הקשורים לאופן של קריעת הבתולים: האם מדובר בפציעה או בשחרור של דם צבור, האם במקרה של 'מקלקל' אדם פטור מחיוב, והאם ביום טוב (שהותר בו מלאכות שונות לצורך אוכל נפש) הותרה גם מלאכה זו.

ברכות הנישואין

"אחת בתולה ואחת אלמנה - טעונה ברכה..."

הגמרא עוברת לדון בתקנות נוספות של הנישואין, ומהן: **ברכות הנישואין**. הגמרא מפרטת את התנאים הנצרכים לברכה זו, את זמן הברכה, ואת הברכות השונות שמברכים במסגרת ברכות אלו. בנוסף עוסקת הגמרא, בתקנה דומה, והיא: ברכת האבלים, שמברכים ביום הראשון לקבורת המת.

חלק ב: טענת בתולים

טענת פתח פתוח

"האומר פתח פתוח מצאתי - נאמן לאוסרה עליו..."

הגמרא עוברת לעסוק בחלקה השני של המשנה, העוסק בטענה עצמה, שהבעל עשוי לטעון ביחס לאשתו: שהיא איננה בתולה – **'פתח פתוח מצאתי'**. הגמרא דנה בדברי רבי אלעזר שקבע, שהטוען טענה זו על אשתו, נאמן לאוסרה עליו (משום אשת איש שנטמאה).

הגמרא מבררת את גבולות הנאמנות של הבעל הטוען טענת 'פתח פתוח' – האם הוא נאמן להפסידה כתובתה (ממאתים למנה, היות והיא איננה בתולה), והאם הוא נאמן לאוסרה עליו.

לאחר מכן הגמרא מביאה סיפורים שונים העוסקים בבירורם של חכמים אודות אנשים שלא מצאו דם בתולים לנשותיהם, ופעמים שהתגלה שאכן היו בתולות ומסיבות צדדיות לא הופיע הדם.

הגדרת הבתולה

"בתולה - כתובתה מאתים, ואלמנה - מנה..."

המשנה מבארת את **ערך כתובתן של הבתולה והאלמנה**, וקובעת שגרשה או אלמנה מן האירוסין (ולא מן הנישואין) – הרי היא בתולה (שכן טרם נבעלה). הגמרא עורכת בירורים לשונים למקורם של הביטויים השונים.

המשנה שלאחריה דנה במעמדן של נשים נוספות: גיורת, שבוייה, ושפחה. המשנה תולה את מעמדן כבתולות בשאלת הזמן שבו נעשו בנות ישראל (והשבוייה נעשתה משוחררת).

הגמרא מתגלגלת לעסוק בגיור קטן, והאם ניתן להטבילו על דעת בית דין. דיון זה קשור בשאלת 'זכין לו לאדם שלא בפניו'. מתוך דברים אלו, הגמרא דנה באפשרות הקטן למחות על גיורו עת שנעשה גדול, ודנה בצורך לתת כתובה לקטנה שנתגיירה ומחתה וכדומה.

המשנה הבאה עוסקת במעמדה של 'מוכת עץ' (אשה שאיבדה בתוליה שלא על ידי בעילה) – האם היא נחשבת בתולה לעניין כתובה (וכתובתה מאתים), או שאינה (וכתובתה מנה). המשנה מביאה מחלוקת תנאים בעניין, והגמרא מרחיבה במחלוקת זו, ומחלקת בין מצבים בהם האישה הכיר בה, וידע שהוא נושא 'מוכת עץ', לבין מצבים שלא ידע.

יב. האוכל אצל חמיו

"האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים - אינו יכול לטעון טענת בתולים..."

המשנה הבאה עוסקת באדם ששהה או אכל אצל חמיו (אבי ארוסתו) קודם הנישואין, שאין להאמין לו אם לא מצא לה בתולים, מחשש שבעל אותה קודם הנישואין. הגמרא מרחיבה בחשש זה, ומחלקת בין יהודה לגליל, שם המנהגים היו שונים.

יב. ערך הכתובה

"בית דין של כהנים היו גובין לכתולה ארבע מאות זוז..."

המשנה שלאחר מכן אף היא עוסקת בערך הכתובה, ודנה באפשרות לגבות לכתולה למעלה ממאתים זוז, כגון שהיו משפחות כהנים או משפחות מיוחסות. הגמרא מרחיבה בכל תקנת הכתובה לכתולות ולא למנות.

חלק ג: טענות ונאמנות

יב. ספקות באובדן הבתולים

"הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים..."

המשנה הבאה עוסקת במצב שבו הבעל לא מצא בתולים לאשתו, וחושד שהיא איבדה בתוליה קודם האירוסין והיו קידושי קידושי טעות, והיא אומרת שנאנסה לאחר האירוסין: לדעת רבן גמליאל מאמינים לאשה, ולדעת רבי יהושע, אין להאמין לה.

הגמרא מנסה לתלות מחלוקת זו, בין רבן גמליאל לרבי יהושע, בדיון התובע את חברו, והלה אינו יודע אם חייב אם לאו, שם נחלקו האם עדיפה הטענה הודאית (וכרבן גמליאל, שהאשה טוענת טענה ודאית מצידה, והאיש רק חושד), או שיש להעמיד את הממון על חזקתו.

יג. ספק בעולה ספק מוכת עץ

"היא אומרת מוכת עץ אני, והוא אומר לא כי, אלא דרוסת איש את..."

המשנה הבאה מביאה מחלוקת דומה בין רבן גמליאל לרבי יהושע, כאשר האיש חושד שזינתה תחתיו, והיא אומרת שהיא מוכת עץ (שלא זינתה, ומותרת היא לבעלה, ויש לה כתובה). הגמרא מנסה לברר מה ערך כתובתה של מי שהתגלתה כמוכת עץ – האם יש לה כתובה מנה, או מאתים.

יג. ספק בטיבו של הבעל

"ראוה מדברת עם אחד, ואמרו לה מה טיבו של איש זה?"

המשנה הבאה עוסקת במצב שאשה דיברה עם איש מסויים, ואמרה שהוא כהן והתעברה ממנו. גם במשנה זו נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע אם יש להאמין לדבריה. לדעת רבי יהושע, הרי היא בחזקה שנבעלה לפסולים עד שתביא ראיה לדבריה.

הגמרא מביאה מחלוקת בפשר הביטוי 'מדברת', האם מדובר שראוה נסתרת עם איש מסויים, או שראוה שנבעלה לו. עוד הגמרא דנה במעמדה של האשה – האם נחשבת פסולה לכהונה, ובמעמדה של בתה – האם תלוי מעמדה במעמד אמה. עוד דנה הגמרא בעניין ארוסה מעוברת שבאה עם הארוס ושניהם טוענים שבנם הוא שלהם.

הגמרא מוסיפה לדון בדבריו של רבי יהושע, לפיו יש לחשוש שהאשה נבעלה למזמר (אדם שפסול לה), ומבררת האם הוא הדין גם במצב שרוב האנשים כשרים, וכן מבררת הגמרא בירורים שונים בעניין מזמר ושתוקי (אדם שמשתקים אותו, מפני שאין ידוע מי אביו).

המשנה האחרונה, ממשיכה את קודמתה, ועוסקת במעשה, בתינוקת שנאנסה מחוץ לעיר, וקבעו שאם רוב אנשי העיר כשרים – הרי זו כשרה ותינשא לכהונה. הגמרא מבררת אם משנה זו כדעת רבן גמליאל היא, או כדעת רבי יהושע, ועוסקת בבירורים שונים בדיני רוב, וקבוע.

... רוב וקבוע

"תשע חנויות, כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה..."

מתוך דיון זה, עוסקת הגמרא בדינים שונים הקשורים לרוב ולקבוע, ובין השאר בתינוק הנמצא ויש ספק אם הוא מישראל או מאומות העולם – מה דיניו לעניינים שונים.

פרק שני האשה שנתארמלה

מושגים

מבוא לפרק

יש שהוכיחו מדברי הראשונים (שטמ"ק כתובות כג, א ד"ה כתוב בהשלמה) שהסבר כלל זה, הוא משום נאמנות – שאם היה רוצה, היה שותק ולא מחיל את הדין כלל, אלא שאם אמר כך, נאמן הוא גם על המשך דבריו המתירים את הראשונים. אמנם, יש שהוכיחו שדין זה איננו מכך שיכול היה לשתוק מטענתו הראשונה, אלא כוח מיוחד שיש לאדם לבטל את דבריו (קובץ שיעורים בבא בתרא, תכ, על פי התוספות שם קכח, א ד"ה נשבע).

הפה שאסר הוא הפה שהתיר

כלל הוא, שאדם יכול לבטל איסור או דין שיצר באמצעות דבריו, כגון אשה שאמרה שהיתה מקודשת, ועל ידי טענתה נאסרה, והוסיפה שלאחר מכן התגרשה, וכך חזרה להיות מותרת (כתובות כב, א; רמב"ם גירושין יב, א).

על סדר הפרק

אין אדם מעיז בפני בעל חובו (יח.)

חזקה היא שאדם לא מעיז פניו בפני מי שהלווה לו, ויכפור בכל טענת ההלוואה, ולכן מסתבר שדובר אמת הוא (כתובות יח, א; שבועות מ, ב).

יש שהסבירו בחזקה זו ששייכות רק באדם שעשה טובה לאדם אחר, ולא סביר שיכפור הנתבע בפני מי שעשה לו טובה (רש"י בבא קמא קז, א ד"ה כדרבה), ויש שהסבירו ששייך בכל אדם שנתן לו דבר-מה, ואף פיקדון, שאין בנתינה זו טובה (תוספות בבא קמא שם ד"ה עירוב, בשם ריב"א).

יש אומרים שחזקה זו מועילה כדי לפטור משבועה בלבד, אך לא כדי לפטור מחיובי ממון (שו"ת הרשב"א ב, רפג).

אמנם, תיקנו בתקופת האמוראים שבועת היסת כנגד מי שכופר בכל טענת ההלוואה, מפני שחזקה שאין אדם תובע אלא אם יש חוב מסויים לנתבע (שבועות שם; רמב"ם טוען ונטען א, ג).

כיוון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד (יח.)

כלל הוא בדיני עדות, שאין העד יכול לחזור בו מעדותו, ואין בית הדין מתייחס אלא לעדותו הראשונה (סנהדרין מד, ב; רמב"ם עדות ג, ה).

רש"י כתב שנלמד כלל זה מהתורה (כתובות יח, ב ד"ה כיון שהגיד), אולם יש שכתבו שכלל זה נלמד מסברא, שאם יוכל העד לחזור בו, לא ניתן יהיה לחייבו קרבן שבועה (ריטב"א שם ד"ה אמר ליה).

אין אדם משים עצמו רשע (יח.)

אדם לא נאמן בעדותו או בטענתיו לומר שעבר עבירה, ולחייב עצמו בעונש או לפסול עצמו לעדות (סנהדרין טב, רמב"ם עדות יב, ב).

יש שכתבו שהוא משום שאדם קרוב אצל עצמו, ולכן אינו יכול להעיד על עצמו (רש"ע יבמות כה, ב ד"ה רבא), ויש שכתבו שאדם לא יכול לפסול עצמו מעדות באמצעות עדות (קובץ הערות כב, א).

נחלקו הראשונים אם אדם משים עצמו רשע בעבירות מדברי חכמים: יש שכתבו שמשום עצמו רשע (שטמ"ק כתובות יח, ב בשם רמב"ן), ויש שכתבו שאין משים עצמו רשע (ראב"ד תשובות ופסקים, כ; עיין תומים כללי מיגו קה; ברכי יוסף ח"מ"ל ד, לד). יש מהאחרונים שכתבו שיכול אדם להשים עצמו רשע בעבירה שאינה פוסלת לעדות (שב שמעתתא ז, א).

יהרג ובל יעבור (יט.)

ישנן שלוש עברות שכאשר אונסים אדם מישראל לעשותן – אל לו לעשותן, אלא יהרג ואל יעבור: עבודה זרה, שפיכות דמים, וגילוי ערויות (סנהדרין עז, א;

ספק טמאה ברה"י וברה"ר (טו:)

כלל הוא בטומאה וטהרה, שספק טומאה ברשות הרבים – ספקו טהור, וספק טומאה ברשות היחיד – ספקו טמא. כגון, ספק אם נגע בבגד או בשרץ – אם הספק היה ברשות הרבים – טהור, ואם היה ברשות היחיד – טמא. ולמדו דין זה מסוטה, שברשות היחיד נחשבת כאילו נטמאה, וברשות הרבים – כאשר לא התייחדה עם האיש – אין לחשוש שמא נטמאה (סוטה כח, ב; רמב"ם שאר אבות הטומאה ט, ח).

שובר (טז:)

שובר הוא שטר שנכתב כנגד שטר חוב, והוא שטר פרעון, שישמש ראיה לפורע החוב אם בעל החוב יטען שיש לו חוב עליו (כתובות טו, ב; רמב"ם מלוה ולה כג, טז).

יש מהראשונים שכתבו שאין כותבים שובר על הלוואות בלבד, אלא על כל שטרי החוב (תוספות שם ד"ה כותבין; שטמ"ק שם בשם הרמב"ן). כתב הרמב"ם שניסוחו של השובר צריך להיות כשטר מחילה, שמחל בעל החוב על כל החוב של חברו (פיהמ"ש בבא בתרא י, ג; ראה רע"ב עדיות ב, ג).

חזקת שלש שנים (יז:)

אדם שהחזיק בקרקע במשך שלוש שנים, והבעלים הקודמים לא מחו בו, אף שאין למחזיק בקרקע שטר המעיד על קניין הקרקע – הרי הקרקע שלו (בבא בתרא כח, א; רמב"ם טוען ונטען יא, ב).

ביאורים שונים ניתנו לדין זה: היו שכתבו שהעובדה שלא מחו הבעלים הקודמים היא ראיה לכך שמכרו את הקרקע (תוספות בבא מציעא קי, א ד"ה א"ל רבינא); היו שכתבו שאדם המוחה על קרקעו אחר שלוש שנים איננו נאמן מפני שהוא כמערים, שהמתין שהבעלים החדשים יאבדו את שטר המכר כדי למחות (רש"א בבא בתרא כט, א ד"ה אלא); ויש שכתבו שהוא תקנת חכמים (נימוקי יוסף בבא בתרא יז, א ד"ה טפי).

מודה במקצת (יח.)

אחד משבועות הדיינים שבתורה היא שבועת מודה במקצת, שמוסבת על אדם שנתבע בערך תביעה מסויים, והודה במקצת התביעה אך לא בכלולה, ואם ישבע – יפטר מלשלם את שאר החוב (רמב"ם שבועות יא, ה).

אין המודה במקצת חייב שבועה, עד שההודאה תהיה ממין הטענה והתביעה, ואם תבעו חיטים והודה לו בשעורים – אין זה חייב בשבועה (שבועות לח, ב; רמב"ם טוען ונטען ג, ח).

רמב"ם יסודי התורה ה, ב). ולא באונס בלבד, אלא אף בריפוי מחולאים אסור להשתמש באחת משלוש עבירות אלו (פסחים כה, א; רמב"ם שם ו).

יש מהראשונים שכתבו, שבאיסור לעבוד עבודה זרה, אם יאנסוהו לעבוד בצנעה ולא בפרהסיא – יעבור ועל יהרג, מפני שלא מחלל את השם (תוספות עבודה זרה כז, ב ד"ה יכול; תוספות ר"ד שם ד, א).

שטר אמנה (יט.)

שטר אמנה הוא שטר הלואה שנכתב, על אף שאין הלואה בין הצדדים (כתובות יט, א; רמב"ם מלוה ולוה יד, ג). יש שביארו שכותבים שטר זה כדי שיוכל אדם ללוות מחברו בקלות באמצעות שטר זה (רש"י שם ד"ה שטר אמנה), ויש שכתבו שכותבים שטר זה כדי להוכיח שאין הוא עשיר, שהרי לווה (פסקי ר"ד שם, ד"ה אמר רב יהודה).

הגמרא (שם) אומרת שאסור לו לאדם להשהות שטר אמנה בתוך ביתו, שעלול לגרום לבעיות.

עדים זוממים (יט:)

עדים זוממים, הם עדים שהכחישו אותם, אך לא באופן כזה שהעידו עדות שסותרת את דבריהם, אלא שאמרו העדים הבאים 'עימנו הייתם', וכונתם שעדותם כלל לא יכולה היתה להתקיים (מכות ה, א; סהמ"צ עשה קפ; רמב"ם עדות יט, א).

עונשם של עדים זוממים הוא, כעונש שאמור היה לפעול כנגד האיש שהעידו נגדו, ואם העידו על אדם שרצח, הרי הם נהרגים, ואם העידו שחייב ממון, הרי הם משלמים. אמנם, אם כבר התקיים הדין על פיהם – אין הם נענשים (מכות ה, ב; רמב"ם שם ב, ב).

שוויה לנפשיה חתיכה דאיסורא (כב.)

אדם המעיד עדות הקשורה בעצמו, אוסר את עצמו לפי עדותו ומגדיר את הדבר עבור עצמו כחתיכת איסור, כגון שאמר שקידש אשה – הרי זה אסור בקרובותיה, אף שהיא אינה אסורה בקרוביו (קידושין סה, א; רמב"ם אישות ט, טו).

היו מהאחרונים שכתבו שהוא מדין נאמנות שהאמינה התורה כל אדם לעצמו (מהרי"ט ג, א; קצות החושן לד, ד), והיו שכתבו שהוא מדין נדר שאוסר אדם דבר-מה על עצמו (חידושי ר' שמעון כתובות ז).

יש שכתבו שאין יכול אדם לאסור על עצמו באיסורים מדברי חכמים (בדק הבית שער ב), ויש שכתבו שדין זה שייך גם באלו (שו"ת רעק"א מהדו"ק רכא).

אשם תלוי (כב:)

מצוה מן התורה להביא קרבן אשם תלוי על ספק חטא בשוגג (ויקרא ה, יד-יח; רמב"ם שגגות ח, א).

נחלקו בגמרא באלו ספקות מתחייבים באשם תלוי: יש מי שאומר שמתחייב אדם כאשר יש לפניו שתי חתיכות וידוע שאחת אסורה והשניה מותרת ואינו יודע איזו מהן מותרת, ויש מי שאומר שמתחייב אדם גם כאשר לפניו חתיכה אחת ומסתפק בה (כריתות יז, ב). מובא בירושלמי (יבמות ד, ב), שספק העומד להתברר אינו מחייב אשם תלוי.

בספק ספיקא, יש מהראשונים שכתבו שדין כספק וחייב באשם תלוי (תוספות כריתות יז, ב ד"ה מדיסיפא), ויש שכתבו שאין חייב (רש"י שם, א ד"ה ואפילו; רמב"ם שגגות ח, ב).

חזקה אין אשה מעזה פניה בפני בעלה (כב:)

חזקה היא, שאין האשה משקרת בפני בעלה, ולכן מאמינים לה במקרי ספק (רמב"ם אישות ד, ג). התוספות (כתובות יח, א ד"ה חזקה) הסבירו שיסודה של חזקה זו הוא בחזקה כללית יותר, שאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו.

לדעת הרשב"א (גיטין סד, א) והמהגיד-משנה (אישות טז, כו) אשה נאמנת לומר לבעלה 'גרשתני' ולהנשא לכתחילה. לעומת זאת, לדעת הראב"ד (אישות ד,

ג) אין היא נאמנת אלא להחמיר עליה כאשר איש אם קידשה אחר. בארחות חיים (קידושין ג) הביא בשם הרמ"ה שעל אף שחזקה זו היתה להתירה להנשא לכתחילה, בימינו שרבתה החוצפה והפריצות, הורעה החזקה.

נאמנות בכהונה (כד.)

אדם שאין ידוע אם כהן הוא, כדי להחזיקו לכהונה יש צורך בשני עדים שיעידו עליו שכהן הוא, ולמצוות מדברי חכמים אין צורך אלא בעד אחד, והיא דעת הרמב"ם (כתובות כד, א; רמב"ם איסורי ביאה ה, א-ט). אמנם רבים מן הראשונים חולקים, ואומרים שלאכילת תרומה יכול עד אחד להעלות לכהונה, אף שאין יכול להעלותו לעניין יוחסין – להשיאו אשה (רש"י שם ד"ה נאמן; ר"ן שם י, ב ד"ה ת"ר אני כהן).

האפשרות להעלות לכהונה על פי עד אחד היא כדן כל עד אחד, הנאמן באיסורים (רא"ש גיטין ה, יב; שו"ת מהר"ם מחטנבורג לבוב שסב, י).

מסיח לפי תומו (כו.)

אדם נאמן על מה שמספר, כאשר הוא מסיח לפי תומו – הוא אינו מתכוון להעיד ולא שאלו אותו בעניין. לכן, אפילו גוי נאמן בקביעת מות הבעל ובהתרת אשתו כאשר הוא מסיח לפי תומו (יבמות קכא, ב; רמב"ם ירושין יג, כה). נאמנות זו אינה אלא בדינים של דברי חכמים ובעדות אשה (ט"ז י"ד צח, ב), ויש אומרים שאף בממונות (ש"ש ז, י).

בעניין בליעת טעם של בשר וחלב, ניתן לסמוך על טבח גוי שיאמר אם יש טעם בתערובת (חולין צז, א; רמב"ם מאכלות אסורות טו, ל), ויש שאמרו שאף שם צריך שיסיח לפי תומו כדי לסמוך עליו (רא"ש שם ז, כה), אך רבים מן הראשונים כתבו שבאדם שזאת אומנתו אין צריך שיסיח לפי תומו, שנזרה בעניין כדי שלא יפסיד את אומנותו (תוספות שם ד"ה סמכין; תורת הבית ד, א).

מעשר ראשון לכהן (כו.)

מצוה מן התורה לתת מעשר ראשון ללוויים (במדבר יח, כא-כד; רמב"ם מעשר א, א), ואמנם, הכהנים בכלל הלוויים, ולכן גם הם יכולים לאכול במעשר.

בעליית עזרא ונחמיה, גזר עזרא על הלוויים שלא יקבלו את המעשר בגלל שלא עלו לארץ בזמנו (יבמות פו, א; רמב"ם שם, ד). יש מהראשונים שכתבו שאף לאחר הגזירה, אם אין כהנים – נותנים את המעשר ללוויים (מאירי כתובות כו, א ד"ה א"ה פ"ט), ויש שכתבו שקנסו אותם באופן מוחלט ואין נותנים להם מפירות מעשר ראשון (תוספות שם ד"ה אין).

מה לי לשקר (כז:)

אדם הטוען טענה המזכה אותו, אך היה ביכולתו לטעון טענה טובה יותר – מאמינים לטענתו הגרועה, שאומרים 'מה לו לשקר' ולומר טענה גרועה כאשר יכול לזכות עצמו, אלא ודאי שהוא דובר אמת. לעתים כלל זה מכונה 'מיגו', כלומר 'מתוך' – מתוך שיכול היה לטעון אחרת, הרי זה נאמן (בבא בתרא ע, א; רמב"ם שכירות ב, יב).

נחלקו האמוראים האם כח זה חזק מעדים, אולם הלכה אין אומרים 'מיגו' במקום עדים (כתובות כז, ב; רמב"ם שם ד, ג).

יש שביארו את הדין כנאמנות פשוטה, שאין זה סביר שאדם ישקר ויטען טענה גרועה (שו"ת שאל ומשיב ד, ח), אך יש שביארו שאם היה טוען את הטענה הטובה יותר היה זוכה בדיון, לכן טענתו הגרועה לא מכילה פחות מזכות זו (חידושי ר' שמעון בבא מציעא ה; קובץ שיעורים ב, ג).

המוציא מחברו עליו הראיה (כז:)

נחלקו התנאים בממון המוטל בספק, מה דינו: חכמים אומרים שהמוציא מחברו עליו הראיה, והמוחזק אינו צריך להביא ראיה, וסומכוס אומר שיש לחלוק (בבא קמא מו, א). רש"י (בבא מציעא ב, ב ד"ה דררא דמונא) כתב שסומכוס דיבר רק במקרה שבכל אחת מההכרעות יהיה הפסד ממוני לאחד הצדדים, והתוספות (שם ד"ה היבא) כתבו שסומכוס דיבר במקרה שבו בית הדין מסופק

באותו הממון בלי קשר לתביעה. הלכה כחכמים (רמב"ם נקי ממון ט, ב), אך יש מקומות שבהם אף אחד מהצדדים לא מחזיק את החפץ, ושם מודים חכמים שיחולקו (בבא מציעא ב, א; רמב"ם טוען ונטען ט, ז).

כלל גדול הוא, שהמוציא מחברו – עליו הראיה. כאשר אדם תובע את חברו ולה מחזיק במושא התביעה, על התובע להביא ראיה שחייב הנתבע, ולא על הנתבע הראיה שפטור. מקור דין זה בסברא (בבא קמא מו, ב), אך רש"י כותב שניתן ללמוד זאת מן התורה (גיטין מח, ב ד"ה המוציא; וכן בירושלמי סנהדרין ג, ח).

עבד כנעני (כח.)

עבד כנעני, הוא עבד שקנה ישראל מאומות העולם, ועל בעליו למולו ולהטבילו. לאחר שעושה כן, חלים על העבד חיובי מצוות כאשה אך לא כאיש מיישראל (יבמות מה, ב; רמב"ם איסורי ביאה יג, יא).

כאשר משתחרר העבד לחופשי – טובל הוא טבילה נוספת, ואז נעשה כגר שחייב בכל המצוות (רמב"ם שם, יב).

תלמוד תורה לגוי (כח.)

אסור לגוי ללמוד תורה, והעושה כן חייב מיתה (סנהדרין נט, א; רמב"ם מלכים י, ט). אמנם יש שכתבו שאם לומד כדי להתגייר – מותר (מאירי שם ד"ה בן נח), אך יש החולקים (שו"ת רעק"א פסקים מא).

יש מהראשונים שהבינו שאיסור זה הוא מן התורה (תוספות בבא קמא לח, א ד"ה קראו), אך יש שהבינו בדעת הרמב"ם שאין זה מן התורה, ואין המיתה האמורה בו אלא מיתה בידי שמים (כסף משנה שם).

בית הפרס (כח.)

בית הפרס הוא שדה שנאבד או נחרש בה קבר, או שדה שבוכים שם על המת (אהלות יח, ב-ד), ויש בה חשש של טומאת מת. קרויה היא כך, משום שנפרסת הטומאה על פני כל השדה (פיהמ"ש אהלות יז, א; רא"ש שם), או משום שעצמות המת נדרסות על ידי הפרסות שם (תוספות נדה נו, א ד"ה בית הפרס). שיעורה של שדה זו מאה אמה על מאה אמה ממקום הקבר (אהלות יז, א; רמב"ם טומאת מת י, א).

שדה זו, וכן אדם או כלים שנגעו בה – הרי הם אב טומאה מדברי חכמים (רמב"ם שם ה, יא).

תחומין (כח.)

אסור לאדם לצאת חוץ לתחומו ביום השבת (סנהדרין צ לאוין שכא; רמב"ם שבת כז, א). יש שכתבו שאיסור תורה הוא בשנים עשר מיל ממקומו, ואלפיים אמה הם תחום מדברי חכמים (רמב"ם שם), ויש מי שכתב שהאיסור מן התורה הוא באלפיים אמה (רמב"ם עירובין יז, ב ד"ה אמרי).

בעניין מחנה צבא, יש שכתבו שפטורים מעירובי תחומין, היות ותוקף האיסור מדברי חכמים (רשב"א עירובין שם ד"ה אמרי), ויש שכתבו שבכל זאת חייבים גם מחנות הצבא (רמב"ם עירובין א, ג; רבינו יהונתן שם ד, ב ד"ה ומלערב).

מפת דרכים

טענות ונאמנות

טו: נאמנות אשה על בתוליה

"האשה שנתארמלה או שנתגרשה, היא אומרת בתולה נשאתני..."

המשנה הראשונה בפרק, ממשיכה את רצף מחלוקות רבי יהושע ורבן גמליאל, העוסקות בנאמנות בטענות שונות. המשנה דנה באשה שדורשת את כתובתה בעת אלמנותה או גירושיה, ומתווכחת עם הבעל **מהו ערך כתובתה**, בשאלה: האם כאשר נשא האיש את האשה, היתה האשה בתולה או שלא היתה (כאשר ערך כתובת הבתולה – מאתיים, וערך כתובת מי שאינה בתולה – מאה), וקובעת שאין האשה זוכה בכתובת בתולה עד שיהיו עדים על עיקרים בעת הנישואין שמהווים סימן להיותה בתולה.

עוד הוסיפה המשנה, שהודה רבי יהושע שנאמן אדם לומר לחברו שהיתה השדה שייכת לאביו, ושהוא קנה אותה ממנו (כאשר הוא זה שחידש לחברו את שני פרטי המידע הללו), מסברת **'הפה שאסר הוא הפה שהתיר'**, שכן, בלעדי הודאתו שהיתה השדה בתחילה של אבי חברו, לא היה להניח שהשדה אינה שלו.

הגמרא מבררת את ההכרעה הראשונה שבמשנה, לפיה אשה אינה נאמנת על בתוליה (כדי לקבוע את ערך כתובתה) בלעדי עדים: מי הוא בעל המשנה. הגמרא מציעה שבעל המשנה הוא רבן גמליאל, שבפרק הקודם נתן תוקף לטענות האשה על בתוליה וזכויותיה, ומבררת במה נתייחד המקרה של משנתנו שבו אין נאמנות לאשה בלא עדים. הגמרא מסבירה שמקרה זה שונה, בכך שהויכוח בין התובע והנתבע הוא ויכוח שכל אחת מהטענות בו היא טענה ודאית.

לאחר מכן, הגמרא מבררת לגבי איזה מצב נאמר במשנה שמודה רבי יהושע לרבן גמליאל (בעניין מיגו), ומאיזו סיבה הוא מודה. הגמרא מציעה משניות שונות מהפרק הקודם.

לבסוף, הגמרא מבארת מדוע אין האשה נאמנת על טענת בתוליה מטעם 'רוב' (שהרי רוב נשים נישאות בתולות).

" אמר רבי אבהו: זאת אומרת: כותבין שובר..."

הגמרא עוברת לדון בראיה שמביאים באמצעות העדים, ומתמודדת עם האפשרות שאשה תוציא מהבעל את כסף כתובתה באמצעות שטר הכתובה, בבית דין אחד, ותעשה זאת שוב באמצעות העדים, בבית דין אחר. פתרון חכמים למצב כזה, הוא השובר – שטר שמקבל הנתבע (הבעל) כאשר הוא פורע את חובו (כסף הכתובה), ומהווה ראיה לפירעון.

שמחת חתן וכלה

"ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה..."

הגמרא עוברת לדון בעיקרים השונים המהווים ראיה לכך שהאשה היתה בתולה בעת נישואיה. מתוך דברים אלו, מתגלגלת הגמרא לעסוק באופן שבו משמחים חתן וכלה, באמירות ובשירים ששרים להם, האם מותר לשבח את הכלה שלא בדרך האמת, ועוד. הגמרא מביאה סיפורים על תלמידי חכמים ששימחו חתן וכלה, ודנה בחובה להיבטל מן העסקים ומלימוד התורה כדי לשמח חתן וכלה, וכן, ללווית המת.

הגמרא ממשיכה לעסוק במנהגים השונים שנעשו בשמחת הנישואין שנועדו להעיד על היות האשה בתולה.

נאמנות בקניין שדה

"באומר לחבירו שדה זו של אביך היתה ולקחתי הימנו - שהוא נאמן..."

אחר שהגמרא ביארה, במה הודה רבי יהושע לרבן גמליאל במשנה, בה מוצג מקרה העוסק בנאמנות אדם הטוען ששדה מסוימת היתה של אבי חברו, ושהוא קנה אותה (מדין 'הפה שאסר הוא הפה שהתיר') – הגמרא מנסה להבין מדוע חשוב היה לנסח דווקא מקרה כזה, ולא מקרה אחר, למשל: שהשדה היתה של חברו (ולא של אבי חברו) ושקנה אותה ממנו.

חזקת קרקעות

"משכחת לה כגון שאכלה שתיים בחיי האב ואחת בחיי בנו..."

במהלך הדברים הגמרא דנה בחזקת קרקעות – אדם העובד בקרקע שלוש שנים, הרי חזקה שקרקע זו קנויה לו ואינו צריך להביא שטר לראיה. בעניין זה יש לשאול, האם חזקת שלוש שנים המתחלקות בין אב ובנו נחשבת לחזקה, ומה נחשבת מחאת בעלים שמערערת חזקה זו (שכך ידעו שאין האדם העובד בקרקע הבעלים האמיתיים). עוד עוסקת הגמרא במקרים בהם אדם חייב לאבי חברו, ועומד לדין למול בנו – האם עשוי הוא לשקר (במקרים שבהם לא סביר היה שישקר לבעל החוב עצמו).

טענת אונס בעדות

"העדים שאמרו: כתב ידינו הוא זה, אבל אנוסים היינו..."

המשנה ממשיכה את הדיונים שהתחילו בפרק ראשון, העוסקים בנאמנות אדם על טענותיו, ובמקרים בהם ניתן לטעון מה לו לשקר (או: הפה שאסר הוא הפה שהתיר) – שיכול היה לטעון טענה טובה יותר. המשנה עוסקת בעדים שמצד אחד, מאשרים את כתב ידם בחתימה על שטר חוב (ובכך, הם מקיימים את השטר), אך מצד שני הם טוענים שהיו אנוסים או פסולים מצד אחר. המשנה מכריעה שהם נאמנים מהטעמים שבמשניות הקודמות: הם יוצרים את החיוב וגם אלו שמבטלים אותו. אולם במקרה שיש ראיה לכך שכתב ידם הוא שלהם (והתקיים השטר בלעדי טענתם), אין הם נאמנים לבטל את השטר בטענת פסול כלשהי.

הגמרא בתחילה עוסקת בסוגי אונס שונים, אשר יש מהם שיכולים העדים לטעון באלו, ויש שאינם, מטעם שהגם שהיה הדבר באונס – שקרם נעשה ברשות, ואין להאמין לאדם הטוען לרשותו.

במהלך הדברים, הגמרא מביאה את דברי רבי מאיר, שמכריע שאין העדים יכולים בשום מצב לפסול את השטר. הגמרא מציעה שדעת רבי מאיר היא, שכל שקר אינו מוצדק, בכל מקרה של אונס (ושיש ליהרג על השקר), ולכן כל טענת אונס בחתימה על השטר תהא טענת רשות, ולא תתקבל.

הגמרא מציעה אפשרות נוספת בהבנת דברי רבי מאיר, והיא, שהמודה בשטר (נתבע שמודה שכתב את השטר) – אין צריך לקיים את השטר (באמצעות אישור כתב ידם של העדים). הילכך, בכל מקרה של מודה בשטר – אין העדים נאמנים לומר שאנוסים היו או פסולים היו.

הגמרא עוברת לדון בטענות נוספות על סוגי שטרות שונים, כגון שטר אמנה, ושטר פרוע (שאינם מהווים שטרות חוב בפועל), וכן, האם מותר לאדם להחזיק שטרות כאלו בביתו (שכן הם עשויים להוות מכשול, ולתביעות שקריות). בנוסף הגמרא עוסקת במודעא (הודעת עדים על שטר שנחתם על ידם באונס ושלא כהוגן). הגמרא ממשיכה למקרים נוספים שבהם יש להסתפק אם העדים נאמנים בהם, כגון שאישרו את היות החיוב, אלא שטענו שהיו בו תנאים שטרם התקיימו.

לאחר מכן, הגמרא חוזרת לדון בקיום שטרות, ודנה בתנאים השונים לקיומם. כמו כן, הגמרא דנה במי שנזכר בכך שחתם על שטר מתוך עיון בשטר, או מתוך שחברו הזכיר לו. במהלך הדברים הגמרא מביאה סוגיה הנוגעת לטומאת מת במקומות מסופקים, שבה דנים בזכרונו של האדם.

כ: קיום שטרות

"זה אומר כתב ידי וזה כתב ידו של חבירי..."

המשנה ממשיכה לעסוק בקיום **שטרות**, ובנאמנויות לגבי כתב היד של העדים (המביא לקיום השטר), כשהיא עוסקת בנאמנות של אדם על חברו. הגמרא מרחיבה את הדיון, ומבארת מהו יסוד העדות המקיימת את השטר: האם העדות היא על תוכן השטר, או על כתב היד של העדים המופיע בשטר.

בהמשך, הגמרא עוסקת באפשרות שאחד הדיינים יעיד על כתב היד, וכן, במקרים בהם יש שמערערים על העדים (כגון שמעידים על פסול בהם): אימתי אין תוקף לקיום השטר, ואימתי הכחשת הערעור מאפשרת את קיום השטר למפרע.

כב. הפה שאסר הוא הפה שהתיר באשה

"האשה שאמרה אשת איש הייתי וגרושה אני – נאמנת..."

המשנה הבאה עוסקת באשה שאמרה על עצמה שהיתה אשת איש (ובכך אסרה את עצמה על העולם), ולאחר מכן אמרה שגרושה היא (ובכך התירה את עצמה) – הרי היא נאמנת, ומטעימה את הדיון, שה**פה שאסר הוא הפה שהתיר**. כך גם אשה שאמרה על עצמה שנשבתה (ויש חשש שזינתה), ושכל זאת טהורה היא – הרי היא נאמנת. אמנם אם באו עדים והעידו על צד האיסור: שהיתה אשת איש, או שנשבתה – אין בכך האשה להתיר את האיסור שיצרו העדים.

הגמרא מבררת את מקור הכלל שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, ומציעה שנלמד הדיון מן הפסוקים, או מסברא. בנוסף, מבררת הגמרא כיצד יכולה האשה להתיר את עצמה אחר שאסרה, ועונה, שהאשה נתנה אמתלא לדבריה, כלומר, שהסבירה מדוע בתחילה אמרה על עצמה שאסורה היא.

לאחר מכן, דנה הגמרא במקרים בהם באו עדים והעידו, ומרחיבה את הדיון למקרים נוספים בהם יש כמה עדים, אשר חלקם אומרים שהאשה מותרת וחלקם אומרים שהאשה אסורה, וכגון שנחלקו במיתת בעלה – האם יכולה האשה להינשא. הגמרא מחלקת בין עדים המעידים על גירושין, לעדים המעידים על מיתת הבעל, לעניין זה. לבסוף, הגמרא דנה בקבוצות עדים המכחישות זו את זו לעניין קידושיה של האשה – האם נתקדשה או לא, והאם יש להקל במצב זה או להחמיר.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי המשנה, ומביאה מעשיות הנוגעות לשביות.

כג: עדות אדם על חברו

"שתי נשים שנשבו, זאת אומרת נשביתי וטהורה אני וזאת אומרת נשביתי וטהורה אני - אינן נאמנות..."

המשנה ממשיכה לעסוק במקרים בהם נשים נשבו בשבי, וחשש הוא שנטמאו ואסורות לבעליהן. המשנה דנה במקרה שבו **אשה מעידה על חברתה**, והגמרא מרחיבה בדברים: באלו מקרים יש לחשוד לדברי האחת על השניה.

המשנה הבאה גם היא עוסקת ב**עדות אדם על חברו**, שמעיד שחברו כהן. לאחר מכן מובאת מחלוקת תנאים בשאלה, האם 'מעלין לכהונה' (סומכים על כך שאדם הוא כהן, לעניין נישואין לגרושה, או לעבודה במקדש למשל) על פי עד אחד. בתחילה, הגמרא עוסקת בצורך להביא מקרים שונים של עדות אדם על חברו, ובהמשך עוברת הגמרא לדון ב'העלאה לכהונה'.

כד: העלאה לכהונה

"איבעיא להו: מהו להעלות משטרות ליוחסין?"

הגמרא עוברת לדון בהרחבה בכל הנוגע להעלאה לכהונה: האם ניתן להעלות לכהונה מתוך שאדם נושא כפיים, אכילת תרומה – אשר בעניין הגמרא מחלקת בין תרומה מן התורה לתרומה מדברי חכמים, אכילת חלה, וחזקה של קריאה בתורה ראשון. בנוסף, דנה הגמרא במקרה שבו אדם מוחזק לכהונה, ובאים עליו אנשים המערערים על כהנותו – אימתי שומעים להם לעניין זה.

כו: דין השבוייה

"האשה שנחבשה בידי עובדי כוכבים..."

המשנה הבאה חוזרת לעסוק בענייני **שבוייה**, ומחלקת בין מצב שבו השבייה היתה מחמת ענייני חובות וממון, אז מותרת לבעלה, לבין מצב שבו היתה השבייה מחמת שהיתה נידונה למוות ויש חשש שנהגו בה מנהג הפקר ואסורה לבעלה. הגמרא מרחיבה ומוסיפה בחילוקים בין מצבים שונים.

המשנה שאחריה אף היא עוסקת בעניינים אלו, ודנה במצב שבו הגיע הצבא לעיר – במצב זה כל הכהנות פסולות מחשש שזנו. הגמרא מרחיבה בדברי משנה זו, ומחלקת בין מצב שבו יש פנאי לחיילים לעשות מעשים לבין מצב שאין פנאי, ועוד מציינת הגמרא שאם יש מקום מחבוא – אף שמספיק לאשה אחת, כולן מותרות, שלא ניתן להוציאן מחזקת כשרותן.

עוד הגמרא דנה באפשרות של אנשים שונים להעיד על טהרתה של האשה, כגון עבד ושפחה.

המשנה שלאחר מכן מביאה את עדותו של ר' זכריה בן הקצב שהעיד בעצמו על אשתו, ומביאה את קביעת חכמים לפיה אין אדם מעיד על עצמו.

מתוך העיסוק באדם המיוחד מקום לאשתו שבויה, דנה הגמרא בשאלה, האם יכולים לגור כהן וגרושתו במקומות קרובים כנהוג, או שיש לחשוש שיבואו לידי איסור.

כח. נאמנות אדם על ילדותו

"ואלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן..."

המשנה ממשיכה לעסוק בנאמנויות, ודנה בנאמנות אדם על מה שראה בימי ילדותו. המשנה מציינת תנאים לדבר, והגמרא מרחיבה בעניין, בדינים השונים.

פרק שלישי אלו נערות

מושגים

מבוא לפרק

אונס ומפתה

אדם שאנס או פיתה נערה בתולה חייב בקנס של חמישים סלעים (דברים כב, כח-כט; רמב"ם נערה בתולה א, א). יש שאומרים שאף האונס שלא כדרכה נחשב אונס ומתחייב בחיובי האנס (ראב"ד שם, ח; חינוך תקנז; תוספות יבמות נט, ב ד"ה אלא). חמור הוא האונס, שצריך לשלם תשלומי צער (כתובות לט, א; רמב"ם שם ב, ז).

חובה על האונס לשאת את האנוסה, וכופים עליו שתהיה אשתו כל ימיו. אולם אם הנערה או אביה לא רוצים בנישואין אלו – אין הוא נושא אותה (רמב"ם שם א, ג).

קים ליה בדרבה מיניה

כלל הוא, שהמתחייב שני מיני עונשים במעשה אחד – אינו מתחייב אלא בעונש החמור מביניהם – העמד אותו על החמור מביניהם. כגון שזרק חץ בשבת והוציא מרשות לרשות, וקרע בדרך בגד חברו (כתובות לא, א; רמב"ם גיבה ג, א-ב).

יש שכתבו שחלים על העובר שני החיובים, אלא שאין כח ביד בית דין לענוש בעונש הקל, אולם מדיני שמים יצטרך לשלם (רש"י בבא מציעא צא, א ד"ה רבא), וכתב הרמב"ן שנעשה הנענש בעונש החמור, כאילו נענש גם בעונש הקל (רמב"ן מכות ב, א ד"ה ואיכא דקשיא).

על סדר הפרק

חייבי כריתות (כט):

הערויות הן קרובותיו של אדם, שאסור אדם לבוא עליהן, והעושה כן במזיד – חייב כרת (כרתות יג, א; רמב"ם איסורי ביאה א, א).

אין קידושין תופסים בערויות, והעושה כן לא עשה כלום (קידושין סז, ב; רמב"ם אישות ד, יב). אמנם, מיוחדת היא אחות-אשה, כלומר, אחותה של אשתו של אדם, שיש האומרים שהעושה בה מעשה קידושין לוקה (ראים כג; חינוך רו). בנוסף, קרובות אשתו נותרות אסורות גם לאחר מות אשתו, מלבד אחות אשתו (יבמות מט, א; רמב"ם איסורי ביאה ב, ט).

חייבי לאוין (כט):

חייבי לאוין הוא כינוי לאיסורי ביאה שהם ב'לא תעשה' ואינם בכרת ובמיתה, להבדיל מערויות. מהם פסולי קהל, כממזר עמומי ומזאבי, ומהם איסורים אחרים כגון מחזיר גרושתו, יבמה לשוק שאסורה לזר מחמת הזיקה, בת ישראל הנישאת לעבד או ישראל לשפחה.

יש ראשונים שכתבו שהבא על אחת מחייבי לאוין בלא קידושין לוקה (ראב"ד איסורי ביאה טו, ב; מאירי כתובות לה, ב), אולם לדעת הרמב"ם (איסורי ביאה יז, ב) אין מלקות על ביאה אלא באלמנה לכהן גדול.

נחלקו התנאים האם קידושין תופסים בחייבי לאוין, ודעת רבי עקיבא שאין הקידושין תופסים (יבמות י, ב; מד, ב; קידושין סו, ב), ואין הלכה כן (רמב"ם אישות ד, יד). על כל פנים כופים את הנושא אחת מחייבי לאוין להוציאה בגט (יבמות פד, א רמב"ם אישות כד, ב).

ממזר (כט):

ממזר הוא וולד הנולד כתוצאה ממעשה עבירה, שנעשה בין אדם לאחת מהערויות האסורות עליו, מלבד הנדה (דברים כג, ג; יבמות מט, א; רמב"ם איסורי ביאה טו, א).

פגם זה של הממזר שייך גם בילדיו עד לסוף כל הדורות, וכל הנושא את הפגם לא יכול לבוא בקהל ולשאת ישראלית, אלא ישא ממזרת (רמב"ם שם). אמנם, פגם זה אינו פסול לעניין כהונה, ולעניין עבודה, כי אם לפגום את המשפחה (שו"ת הרא"ש לב, טז; שו"ת מהרש"ל ו).

מדין תורה, ספק ממזר רשאי לבוא בקהל, אולם חכמים גזרו שלא יבוא ספק ממזרים בקהל (קידושין עג, א; רמב"ם שם, כא).

עקירה והנחה בשבת (לא):

מתנאי החיוב במלאכת הוצאה מרשות לרשות בשבת, שתהיה עקירה מרשות אחת ששיעורה ארבע אמות על ארבע אמות, והנחה ברשות אחרת ששיעורה זהה (שבת ד, א; רמב"ם שבת יג, א). אמנם, הנחה בידו של אדם אף היא מחייבת, מפני שידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה (שבת ה, א; רמב"ם שם, ב).

שמירה בבעלים (לא):

מדיני שומרים, שהשומר על חפץ פטור מנזקיו אם היה עובד אצל בעל החפץ, ואף שדין התורה עוסק בשואל, למדו חכמים דין זה לכלל השומרים (בבא מציעא צה, א; רמב"ם שכירות א, ג).

מדברי הירושלמי ניתן להבין, ששומר העוסק במלאכה אצל בעל החפץ יוצא מכלל שומר ולכן איננו מחוייב בתשלומים (שבועות ח, א; ראה קצות החושן שמו, א), אולם יש מהאחרונים שכתבו שפטור השומר מהתשלומים לבדם ולא מדיני שומר (נתיבות המשפט רצא, לד).

חובל (לב):

אסור לאדם לחבול בחברו (בבא קמא צ, ב; סהמ"צ לאוין קצט; רמב"ם חובל ומזיק ה, א). אף אדם שנותן רשות לחברו להכותו, יש מי שאומר שעובר באיסור חובל (שו"ת חוות יאיר קסג), ויש מי שאומר שאינו עובר (מנחת חינוך מח).

יש אומרים שאיסור זה, הוא רק בחובל בחברו דרך ריב (רמב"ם שם), ויש אומרים שהוא רק בחובל דרך ביזיון (סמ"ג עשין ע).

התראה (לג):

אין עונשים אדם שעבר עבירה, במיתה או במלקות, בלא עדים והתראה, והיא אזהרה שמזהירים קודם העבירה (סנהדרין ח, ב; רמב"ם איסורי ביאה ג, ג; שם סנהדרין טז, ד). וצריכה ההתראה להיעשות בפני עדים (רמב"ם סנהדרין יב, ב).

צריכים המתרים להודיע את האיסור שעליו עובר (תוספות מועד קטן ב, בד"ה משום), ויש אומרים שאין צריך לומר בפירוש את שם האיסור (ראה מנחת חינוך לב).

בנוסף, צריכים להודיעו העונש, וצריכים לשמוע ממנו שמקבל את ההתראה ואף על פי כן עובר (רמב"ם שם).

שלא יהיה חוטא נשכר (לו):

סברא היא במצבים שונים, בהם ביקשו חכמים שהחוטא לא ירויח כתוצאה מחטאו. כגון גזלן שהקדיש את גזילתו – העמידו חכמים את הגזילה ברשותו כדי שההקדש יחול ויפסיד הגזלן (גיטין נה, ב; רמב"ם גזילה ב, ח). וכגון שקנסו את האונס והמפתה שבויה, אף שמן התורה יתכן שפטור, שלא יהא חוטא נשכר (כתובות לו, ב).

תשלומי חמישה דברים (לט):

אדם שחבל בחברו מתחייב לשלם לו חמישה דברים: נזק, צער, ריפוי, שבת, ובושת (בבא קמא פג, ב; רמב"ם חובל ומזיק א, א). ולא החובל בלבד, אלא גם המפתה והאונס צריכים לשלם תשלומים אלו, מלבד נזק, כאשר המפתה גם אינו משלם תשלומי צער (כתובות לט, א; רמב"ם נערה בתולה ב, ז).

תשלום הנזק הוא התשלום על החוסר שהמזיק יצר, אם קטע איבר למשל – אומדים את שווי האיבר; את תשלום הצער אומדים בממון שהיה מוכן אדם שישלמו לו כדי שיצטער כך; תשלום הריפוי כולל את הטיפולים השונים אותם צריך הניזק לעבור כדי להירפא; תשלום השבת ניתן כנגד העבודה שהניזק יכול היה לעבוד והחבלה הגבילה אותו; תשלום הבושת ניתן כנגד הבושה שחווה הניזק מהנזק, ואין המזיק חייב בתשלום זה עד

שיתכוון (יבמות נד, א; בבא קמא פ, ב; רמב"ם שם, ט), אלא שנחלקו הראשונים במה הוא מתכוון: יש מהראשונים שכתבו שהמתכוון לעשות מעשה מתחייב (טור חו"מ תכא), ויש שכתבו שאינו מתחייב עד שיתכוון לרעתו של הניזק (מהרש"ל בבא קמא ב, לט).

מודה בקנס פטור (מא):

אדם שהודה במעשה המחייב קנס, פטור מלשלמו, כגון שהודה שהוא גנב – הרי זה פטור מתשלומי הכפל, שהם קנס (כתובות מא, א; רמב"ם גביה ג, ט).

יש מהאחרונים שכתבו, שההודאה נחשבת כתשלום הקנס (אור שמח נזקי ממון י, יד), ויש שכתבו שאין זה נחשב כאילו שילם את הקנס, אלא שפטרו אותו מלשלם (קצות החושן שג, ב).

חצי נזק (מא):

שור תם שהזיק בנזקי קרן ברשות הרבים, בעליו מחוייב לשלם חצי נזק מגוף הבהמה, כלומר: מחצית ממה שהזיק, אך לא יותר מערכה של הבהמה עצמה (בבא קמא כד, ב; רמב"ם נזקי ממון א, ב).

נחלקו האמוראים בגדר תשלומים אלו, האם הם נחשבים לממון, מפני שדרך השור להזיק וריחמו על בעל השור, או שנחשבים הם לקנס מפני שאין דרך השור להזיק, והלכה שחצי נזק הוא קנס (בבא קמא טו, א; רמב"ם נזקי ממון ב, ז).

מפת דרכים

חלק א: הפטורות מן היבום

כט. כללים בקנס אונס ומפתה

"אלו נערות שיש להן קנס..."

פרק זה עוסק בדין **אונס ומפתה** – מי שמפתה בתולה קודם שבגרה, או אנס אותה, ומשלם לה קנס. אמנם האונס מוסיף על המפתה, בכך שהוא משלם קנס על צער הנערה.

המשנה הראשונה מפרטת באלו נשים – אם אדם אנס אותן או פיתה אותן – יש להן קנס. אמנם הנראה מן התורה הוא שדווקא אשה הראויה להינשא לו – היא תקבל ממנו קנס, אולם מחדשת המשנה שאין הדבר כך, ורבות מן הנשים שאסור לו לאדם לבוא עליהן – יש להן קנס. בנוסף, מחדשת המשנה, שאף על פי שיש עריות שעונש ביאתן הוא כרת – יש להן קנס. הנרמז הוא, שנשים שעונש ביאתן הוא מיתה – אין להן קנס, מפני שדנים בעונש החמור, וכל מי שנושא על עצמו שני חיובי עונשים במעשה אחד (כגון חיוב ממון ומיתה) – אינו מתחייב אלא בחמור מבין השניים (דהיינו במיתה), והוא הנקרא **'קים ליה בדרבה מיניה'**.

הגמרא מבארת את לשון המשנה, ודנה בין השאר בחיוב קנס באונס ומפתה קטנה. לאחר מכן, מביאה הגמרא מחלוקות בעניין הלימודים מהפסוקים לכך שיש קנס אף לנשים שאינן ראויות לנישואין.

אמנם, הגמרא מביאה שני תנאים שאינם מסכימים לדברי המשנה, ולשיטתם, קנס ניתן רק לאשה שתופסים בה קידושין, או שראוי לקיימה. הגמרא מנסה לברר את המקרים בהם נחלקו התנאים (ומה ההבדל בין אשה התופסים בה קידושין, לבין כזו שראוי לקיימה). מתוך דברים אלו הגמרא מתגלגלת לעסוק בסוגי איסורי הביאה השונים: כרתות, חייבי לאוין וחייבי עשה. לבסוף קובעת הגמרא, שהבא על הנדה – מוסכם הוא שיש לה קנס.

ל. קים ליה בדרבה מיניה

"מה אסון האמור בידי אדם - פטור מן התשלומין, אף אסון האמור בידי שמים - פטור מן התשלומין..."

הגמרא עוברת לדון בחידושה השני של המשנה, לפיו ביאה המחייבת בכרת אינה פוטרת מקנס (כדין ביאה המחייבת מיתת בית דין, שפוטרת מקנס משום שהיא חמורה, ונידונים על החיוב החמור מבין השניים). הגמרא מביאה את דעת **רבי נחוניא בן הקנה**, החולק על המשנה, ולפיו אף חיוב כרת פטור מחיוב הקנס. מובאים שני לימודים לדבריו, אשר לפי האחד - כל החיובים שהם בידי שמים פוטרים מתשלומים, ולפי השני – רק חיוב כרת פטור מתשלומים. המקרה שבו תהיה משמעות

למחלוקת הוא בזר שאכל תרומה (והתחייב תוך כדי בתשלומים, שהרי גנב), שהאוכל תרומה מתחייב במיתה בידי שמים ולא בברת.

אמנם מנסה הגמרא לברר כיצד יתכן מצב זה, של אדם שמתחייב בבת אחת באכילת תרומה ובגניבה, שהרי התחייב על גניבתה קודם שהתחייב על אכילתה.

מתוך הדיון בכלל של 'קים ליה בדובה מיניה', הגמרא מבררת מספר בירורים בכלל זה. הגמרא מביאה את דברי רבי נחוניא בן הקנה, לפיו הגונב חלב של חבירו ואכלו מתחייב בשני החיובים, מפני שלא עשאה בבת אחת, אלא התחייב בגניבה ולאחר מכן התחייב באכילת חלב. מנגד, מביאה הגמרא מקור אחר, לפיו הזורק חץ ברשות הרבים ארבע אמות בשבת (ומתחייב על מלאכת הוצאה), ובדרך קרע בגד חבירו (ומתחייב לו בתשלומים) – נפטר מן התשלומים, על אף שמדובר בשלבים שונים.

הגמרא מבארת שהמקרה של הזורק חץ שונה מזה של הגונב חלב חבירו ואכלו, מפני שבזריקת החץ, עקירת החץ נעשית לצורך ההנחה שלו (והפעולה היא פעולה אחת ממושכת). הגמרא מנסה להבין אם ישנם דינים דומים, כגון הגונב כיס בשבת ומוציא מרשות לרשות, שגם שם ניתן לומר שהגבהת הכיס (המחייבת בגניבה) נעשית לצורך ההוצאה (המחייבת במלאכת הוצאה).

הגמרא מוסיפה לערוך בירורים בעניין הגונב כיס בשבת, ואימתי מתחייב בתשלומים ואימתי נפטר מהם משום 'קים ליה בדובה מיניה'.

לא: ◀ מלקות ותשלומים

"רמינהו, אלו הן הלוקין: הבא על אחותו..."

הגמרא חוזרת לדון בדברי המשנה, לפיה האונס והמפתה את אחת מן העריות שאין עליהן מיתת בית דין כגון אחותו, שאין בה אלא כרת – משלם קנס. אמנם הגמרא מביאה מקור לכך שבעריות אלו מתחייב הבא עליהן במלקות, ואם כך יש לברר, כיצד מתחייב אדם בתשלומי קנס כלפי אחותו, על אף שראוי הוא ללקות על ביאתו (והרי יש לו ללקות ולא לשלם, מדין 'קים ליה בדובה מיניה').

הגמרא מביאה מספר אפשרויות להסבר המשנה. תחלה מביאה הגמרא את חילוקו של **עולא**, לפיו הבא על אחותו בוגרת ילקה, מפני שאין חיוב קנס, אולם האונס והמפתה אחותו כשהיא נערה (טרם בגרה) – היות וראוי הוא ללקות, וגם לשלם קנס, הרי זה משלם ולא לוקה. משמע מדברי עולא לכאורה, שכאשר מתחייב אדם בחיוב מלקות ובחיוב תשלומים – הרי זה משלם ולא לוקה. הגמרא דנה במקורותיו של עולא לחידושו, ומציגה שני דינים עיקריים הנוגעים לדבר: חובל (אדם המזיק את גופו של חבירו) שעל אף שעובר באיסור 'לא תעשה' (וראוי הוא ללקות) מתחייב אך ורק בתשלומים; ועדים זוממים, שמעידים עדות שקרית כדי לגרום לאדם להפסיד ממונו – על אף שעברו באיסור 'לא תעשה' (וראויים הם ללקות), הרי הם משלמים, כפי שזממו לעשות לאותו אדם.

לאחר מכן, מביאה הגמרא את חילוקו של **רבי יוחנן**, לפיו הבא על אחותו בלא התראה משלם (מפני שאין מלקות בלא התראה), אך אם התרו בו הרי זה לוקה. משמע מדבריו, שאדם המתחייב במלקות ובתשלומים לוקה ולא משלם. הגמרא דנה באותם המקורות שהובאו לעולא גם בנקודה זו, ומעמתת בין דברי רבי יוחנן לאלו.

לבסוף מביאה הגמרא את הסברו של **ריש לקיש**, לפיו המשנה היא כשיטת רבי מאיר, שהמתחייב במלקות ובממון לוקה ומשלם, ואינו נפטר מאחד מהם (ואין בזה הכלל של 'קים ליה בדובה מיניה'). אמנם הגמרא מביאה מקור לכך שרבי מאיר סובר שגם כאשר מתחייב מיתה ותשלומים אינו נפטר מאחד מהם, ובמשנה מדויק שאינו כן, אלא רק באיסורים המחייבים מלקות יתכן קנס, ובאיסורים המחייבים מיתת בית דין לא יהיה קנס. המקור לכך הוא דין של אדם שגנב שור או שה (שאם שוחט אותו – טובח – הרי זה משלם תשלומי ארבעה וחמישה), וטבח בשבת – הרי זה חייב בתשלומים לפי רבי מאיר, על אף שעובר במלאכת שבת ומתחייב במיתה. אמנם הגמרא מבארת שמדובר במקרה שבו הטביחה נעשית על ידי אדם אחר.

בעקבות הדיון בטובח בשבת, מבררת הגמרא את דעת חכמים (לפי העמדת הגמרא, שמדובר בטובח על ידי אדם אחר), מדוע יפטר הגנב מתשלומי ארבעה וחמישה. הגמרא תולה את דעת חכמים בנידונים שונים במלאכות שבת: האם שחיטה בשבת ומלאכות בשבת בכלל נחשבים למעשים ראויים.

לאחר מכן ממשיכה הגמרא לדון בדין הטובח בשבת ושאר הדינים הדומים שהובאו עמו.

אמנם הגמרא מציעה ביאור אחר לדין הטובח בשבת, וכיצד רבי מאיר מחייבו בתשלומים (אחר שריש לקיש אמר בדעת רבי מאיר, שפוסט במיתה ותשלומים, ומחייב רק במלקות ותשלומים), והוא, שמויחד הוא דין קנס, שמתחייב בו אף על פי שמתחייב במיתה. הגמרא מרחיבה בהצעה זו, לפיה קנס מחייב גם במצבים בהם מתחייב האדם במיתה.

הגמרא חוזרת לדון בתשובות השונות של האמוראים ליחס בין המשנה המחייבת בקנס בבא על אחותו, לבין המשנה המחייבת מלקות בבא על אחותו, ומנסה לבחון את שורש המחלוקת בין רבי יוחנן (שחילק בין מצב שיש בו התראה – שם

לוקה, לבין מצב שאין בו התראה – שם משלם) לריש לקיש (שהעמיד את המשנה כרבי מאיר, לפיו המתחייב במלקות ובתשלומים אינו נפטר מאחד מהם). הגמרא תולה את מחלוקתם במחלוקת עקרונית: לדעת ריש לקיש, המתחייב במיתה או במלקות, אף שאין הוא מגיע לידי חיוב בפועל, אלא עשה את המעשה שעונשו כך (כגון שעבר בלא התראה או בשוגג) – אף הוא נפטר מתשלומים, בניגוד לרבי יוחנן שסובר שאין הוא מחוייב בתשלומים (ולכן חילוקו, בין מצב שיש בו התראה למצב שאין בו התראה, עומד). הגמרא מרחיבה ודנה במחלוקת זו. בנוסף הגמרא חוזרת לברר לסיכום, לפי האמוראים השונים, כאיזה תנא מועמדת המשנה.

לה: נשים שאין להן קנס

"תנו רבנן: עריות, ושניות לעריות - אין להן לא קנס ולא פיתוי..."

הגמרא מביאה ברייתא נוספת לגבי הנשים שאין להן קנס, ומונה בין השאר עריות, את האיילונית (שאין לה תקופת נערות, אלא תקופת קטנות ותקופת בגרות), וממאנת. הגמרא מבררת מי הוא התנא של הברייתא, ומביאה ברייתא נוספת שסותרת את קודמתה בעניין חרשת ושוטה – האם יש להן קנס או שאין להן.

מתוך הדיון על חרשת ושוטה לעניין אונס ומפתה, דנה הגמרא במעמדן של אלו לעניין טענת בתולין: האם יכולים לטעון עבורן שהיו מוכות עץ כדי שלא לפוסלן לבעליהן ושלא להפסיד כתובתן. בנוסף עוסקת הגמרא במעמדה של העיוורת (הסומא) לעניין זה.

הגמרא דנה באשה שיצא עליה שם רע, ומבררת את אפשריות המצב, שהרי אם העידו עליה שזינתה לכאורה אמורה להיהרג על כך.

לו: נשים שאינן בתולות

"ואלו שאין להן קנס: הבא על הגיורת, ועל השבויה, ועל השפחה..."

המשנה הבאה משלימה את המצבים השונים בהם אין האונס והמפתה חייב בקנס, ומבארת שלוש נשים שיש להניח שאינן בתולות ולכן אין להן קנס: הגיורת, השבויה והשפחה. אמנם, רבי יהודה חולק וסובר שאין מעמדה של השבויה כבתולה מתערער. בנוסף מוסיפה המשנה את העריות שיש בביאתן מיתת בית דין, והבא עליהן נפטר מקנס מדין 'קים ליה בדרכה מיניה' (ומתחייב על העונש החמור מבין השניים: המיתה).

הגמרא מרחיבה בדעת רבי יהודה, לפיו אין לערער במעמדה של השבויה כבתולה, ומביאה תנאים הסוברים כמותו. אמנם הגמרא מציעה שלדעת רבי יהודה אכן מעמדה כבתולה מתערער, אלא שאין לפטור את הבא עליה, שלא יהא חוטא נשכר (שלא ירוויח החוטא מחמת הספק). בנוסף, הגמרא דנה בצורך של נשים להמתין שלושה חודשים עד לנישואיהן שמא מעוברות הן, וביניהן גם הגיורת והשבויה, שיש חשש שהתעברו. הגמרא עוסקת ביחס בין דעת רבי יהודה לדין ההמתנה.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי המשנה, ומעיינת בלימוד לדין 'קים ליה בדרכה מיניה' שהופיע במשנה. הגמרא מביאה לימודים נוספים לדין זה, ומבררת את החידושים שבכל לימוד. בנוסף עוסקת הגמרא בדרשות של פסוקים הקשורים בלימודים שנידונו.

לח: קנס לגרושה מאירוסין

"נערה שנתארסה ונתגרשה - רבי יוסי הגלילי אומר: אין לה קנס..."

המשנה הבאה עוסקת בנערה שהתארסה והתגרשה (קודם שנישאה) – האם יש לה מעמד של בתולה לעניין קנס, במקרה של אונס ומפתה. המשנה מביאה מחלוקת תנאים בעניין. הגמרא מרחיבה במחלוקת התנאים, ומביאה ברייתא שבה המחלוקת מוצגת באופן מעט שונה. בין השאר, הלימוד מהפסוקים מוביל לקביעות שונות ביחס לאבי הנערה: האם הוא זה שמקבל את כסף הקנס, או שהבת היא המקבלת.

בנוסף דנה הגמרא במצבי ביניים כגון: נערה שנאנסה ומתה – למי שייך הקנס, וכן נערה שבגרה – האם מחוייב האונס והמפתה להביא לה את הקנס.

לט: תשלומי הקנס

"המפתה נותן שלשה דברים, והאונס – ארבעה..."

המשנה הבאה מפרטת את התשלומים שצריך המפתה לשלם לאשה, שהם בושת (על שבייש אותה), פגם (על שפגם בבתוליה), וקנס (שקבעה התורה), ומוסיף עליו האונס את תשלומי הצער (על שציער אותה). המשנה גם מפרטת את ההבדלים הנוספים שבין אונס למפתה: האונס משלם את התשלומים מיד, והמפתה משלם כאשר הוא מגרש את האשה, שכן, הן האונס והן המפתה מחוייבים לשאת את האשה שבאו עליה אם רוצה בכך. בנוסף, המפתה יכול לגרשה, והאונס אינו יכול, אף שהיא בעלת מומים.

בתחילה הגמרא מבררת מהו ה**צער** המדובר. בהמשך, הגמרא מבררת מי הוא היכול לעכב את נישואי הנערה במצבים של אונס או מפתה: האם הנערה בעצמה היא היכולה לעכב, או שגם אביה יכול לעכב. כמו כן נידונה שאלת הכתובה באשה זו: האם מקבלת היא כתובה, או שקנסה משמש ככתובה.

מ. תשלומי הקנס לנערה

"מה יתומה - לעצמה, אף נערה שנתארסה ונתגרשה - לעצמה..."

המשנה הבאה עוסקת ביתומה שנתארסה ונתגרשה (קודם נישואיה), ומחלקת המשנה בין אונס למפתה בעניין חיוב התשלומים. הגמרא מבארת את המשנה, ומסבירה שדעת התנא היא שהקנס של האנוסה ניתן ל**נערה עצמה** ולא לאביה.

מ. אומדן תשלומי הקנס

"איזהו בושת? הכל לפי המבייש והמתבייש..."

המשנה הבאה מפרטת את האופן שבו **אומדים** את תשלומי הבושת ואת תשלומי הפגם. הגמרא מרחיבה בדברים, ומעיינת האם הסכום שהוגדר בתורה כולל את תשלומי הבושת והפגם או שהוא קנס נפרד, נוסף על התשלומים הללו.

מ. קנס לקטנה

"קטנה - יש לה מכר ואין לה קנס..."

המשנה הבאה עוסקת בחיוב הקנס **באונס ומפתה קטנה** (קודם ימי נערותה), ומבררת אם יש תלות נגדית בין האפשרות של האב למכור את בתו לשפחה (כאשר היא קטנה), ובין חיוב הקנס באונס ומפתה (כאשר היא נערה), או שגם לקטנה יש קנס. הגמרא מרחיבה בדברים ומביאה מחלוקת תנאים בעניין.

מא. מודה בקנס

"האומר פתיתי את בתו של פלוני - משלם בושת ופגם על פי עצמו, ואין משלם קנס..."

המשנה האחרונה עוסקת באדם שמודה בעצמו שפיתה נערה, ולכן אינו משלם קנס, מפני שכלל הוא, שה**מודה בקנס פטור מלשלם את הקנס**. כך מביאה המשנה דוגמאות נוספות לעניין, כגון שאמר שגנב ונפטר מן הכפל, ועוד. הגמרא דנה בדברים בהרחבה.

מתוך הדיון על מודה בקנס הפטור מלשלם, מרחיבה הגמרא בדין חצי נזק (כאשר נוגח שור תם ברשות הרבים) – האם חצי הנזק הוא קנס או תשלום ממון, והשלכות שונות לעניין, בין השאר לעניין מודה בקנס.

פרק רביעי נערה שנתפתתה

מושגים

מבוא לפרק

שאר כסות ועונה

שלושה מחיובי הבעל לאשתו כתובים בתורה (שמות כא, י), והם: שאר, כסות ועונה. הגמרא (כתובות מז, ב) מביאה מחלוקת בהגדרת חיובים אלו, ולהלכה: 'שאר' הוא חיוב המזונות, 'כסות' הוא חיוב נתינת הבגדים, ו'עונה' הוא החיוב לשמש עם אשתו (אישות יב, ב).

יש מהראשונים שכתבו שחיוב המזונות למסקנה, הוא מדברי חכמים, ומה שכתוב בתורה הוא קירוב בשר (תוספות כתובות מח, א ד"ה רבי אליעזר), ויש שכתבו שאף חיוב הכסות הוא מדברי חכמים, ומה שכתוב בתורה מוסב על החיוב

על סדר הפרק

קרבן שבועה (מב.)

אדם היוודע בחברו שיכול להעיד לטובתו, וחברו טוען שאין בידו עדות – יכול להשביעו על דבר העדות, והיא הנקראת 'שבועת העדות'. מי שנשבע שאין יודע עדות לחברו, והודה ששיקר במזיד, חייב להביא קרבן אשם, אך ורק אם היה באי-העדו הפסד ממוני (שבועות לג, ב; רמב"ם שבועות ט, א-ג).

שכיבת נערה מאורסה (מד.)

איש השוכב עם אשת איש – שניהם נידונים בחנק (סנהדרין פד, א; סהמ"צ לאוין שמו; רמב"ם איסורי ביאה א, ו). ואם היתה האשה נערה – מעל גיל שתים עשרה, ומתחת לגיל בגרות, ומאורסה – קודם נישואין – הרי היא נהרגת בסקילה (סנהדרין נג, א; סהמ"צ שם; רמב"ם שם).

מוציא שם רע (מה.)

מוציא שם רע הוא אדם האומר על אשתו שזינתה בין האירוסין לנישואין, ועונשו שלוקה (סהמ"צ לאוין שנט; רמב"ם נערה בתולה ג, א), ונקנס במאה שקלים כסף שצריך להביא לאבי האשה, ונאסר מלגרש את האשה כל ימיו (רמב"ם שם ד).

פירות לבעל (מז.)

בכל סוגי הנכסים שאשה מכניסה לבעלה, בין אם נכסי צאן ברזל ובין אם נכסי מלוג – הבעל רשאי לאכול את הפירות, כלומר, הרווחים, ולהשתמש בנכסים בחיי האשה (רמב"ם שם כב, ז), ובגמרא (כתובות מז, ב) מובא שטעם הדבר, כדי שלא ימנע מלפדותה אם תיפול בשבי, שהרי לא ידוע כמה פירות לקח ממנה ויהיה חייב על כל פנים לפדותה במחיר זה. בירושלמי (שם ד, ו) מובא טעם אחר, שיצטרך הבעל לפקח על נכסי אשתו.

נדוניא – פרנסת אשה (מז:)

על כל אדם לפרנס את בתו בעת נישואיה ולתת לה את צרכי הנישואין, ונתינה זו קרויה 'נדוניית הבת' או 'פרנסה', ואין לפחות לה מחמישים זוז (כתובות סז, א; רמב"ם אישות כ, א).

אמנם, אם היה עשיר, נותן לה לפי עושרו, ויש האומרים שכופים אותו לתת לה כפי עושרו (בית יוסף אה"ע נח), ויש אומרים שאין כופים (מגיד משנה שם).

לשמש על גבי מיטה ולא על גבי הקרקע (רמב"ן שמות כא, ט; חידושי הר"ן כתובות מז, ב ד"ה אמר רבא). אמנם מדברי הרמב"ם מתבאר ששלושת החיובים הם מן התורה (שם; מגיד משנה שם, א).

חיוב המזונות, שהוא החובה להאכילה כל ימיה תחתיו (כתובות מז, ב; רמב"ם אישות יב, ב), ואמנם תקנה זו היא כנגד מעשה ידיה, ויכולה היא שתאמר שאינה ניזונת ואינה עושה לבעלה (כתובות מז, ב; רמב"ם שם ד). נוסף על כך, מתחייב הבעל בכתובה לזון את אשתו אחר מותו עד שתינשא לאחר, או שתיקח כתובתה (כתובות נב, ב; רמב"ם שם יח, א).

נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל (נ.)

שני סוגי נכסים מכניסה האשה בעת נישואיה לבעלה: 'נכסי מלוג', ו'נכסי צאן ברזל'.

נכסי צאן ברזל אלו נכסים שהאשה מכניסה לבעלה באופן מוחלט, ואחריות הנכסים על הבעל וכן הרווחים. נכסי מלוג אלו נכסים שהאשה מכניסה באופן חלקי לבעלה, והוא אינו חייב באחריותם, אולם הוא אינו זוכה ברווחים, וכן נכסים שקיבלה האשה בנפרד והם ברשותה (רמב"ם אישות טז, א-ב).

כתובת בנין זכרין (ני:)

מתנאי הכתובה, שאם מתה האשה קודם שקיבלה כתובתה, בניה מקבלים את ערך כתובתה, ולאחר מכן חולקים את שאר הנכסים כיורשים (כתובות נב, ב; רמב"ם אישות יט, א). תקנה זו תוקנה, כדי שירבה אדם נדוניא לבתו (גמרא שם), וכתב הרא"ש בשם הגאונים שבזמן הזה אין תקנה זו נוהגת, מפני שבין כה רגילים אנשים לכתוב לבנותיהן (כתובות ד, כד), ויש מהגאונים שחלקו (שם).

נכסים מועטים (נא.)

מתנאי הכתובה, שהבנים הזכרים יורשים את כתובת האם ואת נכסי צאן ברזל שהכניסה, ולאחר מכן חולקים את שארית הירושה בשוה (כתובות נב, ב; רמב"ם אישות יט, א). כמו כן, מתנאי הכתובה שהבנות ניזונות מנכסי האב אחר מותו עד שמגיעות לבגרות או עד שהן מתארסות (רמב"ם שם י, י).

מי שמת והותיר אחריו בנים ובנות, יורשים הבנים את הנכסים וניזונים הם והבנות. אמנם, בשעה שהנכסים מועטים – אין הבנים ניזונים, אלא מביאים לבנות כדי מזונותיהן המספיקים עד לעת שיתבגרו, והנותר לבנים, והבנים ילכו וישאלו על הפתחים (בבא בתרא קלט, ב; רמב"ם שם יז). יש מהראשונים שכתבו שמעמידים את הנכסים ביד בית דין כדי שהבנים לא יוציאו אותם (רמב"ן שם ד"ה בזמן), ויש שכתבו שמעמידים אותם בחזקת הבנות עצמן (ריטב"א שם ד"ה מי שמת).

אחריות (נא.)

נכסים שיש להם אחריות, הוא כינוי לקרקעות, אשר בשני מובנים יש להם אחריות: בשטרי הלואה, שבהם צריך לכתוב אחריות, שתהיה קרקע של

הלווה משועבדת למלוה, למקרה שלא יפרע את החוב (בבא בתרא קעה, א; רמב"ם מלוה ולוה יא, ד); ובשטר מוכר, שבהם המוכר צריך לכתוב אחריות שאם בעל חוב יבקש לפרוע את חובו מהקרקע המשועבדת, ויטרוף את הקרקע מהקונה – ישיב לו כסף או קרקע במקום זו שנטרפה (רמב"ם מכירה יט, ג).

לווה או מוכר שלא כתבו אחריות בשטר ההלוואה או המכר – יש להניח שהיא טעותו של הסופר (בבא מציעא טו, ב; רמב"ם גילה ואבדה יח, א; מלוה ולוה יח, א; מכירה יט, ג). יש אומרים שיש להניח שצווה את הסופר לכתוב אחריות, אלא שטעה הסופר (שו"ת הרא"ש סח, לב), ויש אומרים שיש להניח שהתכוונו לכך אף שלא דיברו בעניין (שטמ"ק שם יד, א בשם רשב"א וריטב"א). בעניין כתובה, יש אומרים שההלכה שאחריות טעות סופר, הוא דווקא בנשואה ולא בארוסה (רמב"ם אישות י, יא; רא"ש כתובות ד, ד בשם רב שרירא גאון).

פדיון שבויים (נב).

מצוה על אנשי ישראל לפדות שבויים שנשבו ביד הנוכרים, וקודמת מצוה זו לפרנסת עניים, והמקיימה מקיים מצוות רבות (בבא בתרא ח, א; רמב"ם מתנות עניים ח, י), וגדולה מצוה זו משום שביד הנוכרי לעשות בשבוי ככל חפצו (רש"י שם, בד"ה שבי).

אמנם, אין פודים שבויים יתר על כדי דמיהם (כתובות נב, ב; רמב"ם שם, יב), ויש שכתבו שכאשר יש חשש מיתה לשבוי, או כאשר השבוי היה תלמיד חכם – פודים אותו יתר על כדי דמיו (רמב"ם גיטין מה, א ד"ה וי"א).

מיאון (נג):

קטנה יתומה שנתקדשה בקידושין שתוקנו לה על ידי חכמים, אם אינה רוצה בבעלה – יכולה היא למאן בקידושיה עד שתהיה נערה, והקידושין יעקרו מאליהם (רמב"ם גיחושין יא, א-ד).

יש שביארו שהמיאון פועל בדרך גילוי דעת שהקידושין הראשונים לא היו תקינים (רש"י יבמות קח, ב ד"ה אלמא), ויש שביארו שהמיאון הוא חלק מתקנת חכמים, שהם נתנו תוקף לנישואין ונתנו תוקף למיאון (ריטב"א שם קז, א ד"ה מאמר), ומהירושלמי (שם יג, א) מתבאר שהמיאון הוא כגט שתיקנו חכמים.

אם הגדילה – נחלקו האמוראים האם צריך לעשות בה קידושין נוספים ואלו קידושין (יבמות קט, ב), וכן נחלקו הראשונים כמי הלכה (מלחמות יבמות לו, ב; מהרי"ק לב).

מפת דרכים

חלק א: זכויות האב בבתו

מא: קנס באונס ומפתה

"נערה שנתפתתה - בושתה ופגמה וקנסה של אביה..."

המשנה הראשונה בפרק ממשיכה את הנושא של הפרק הקודם: **קנס של אונס ומפתה**. המשנה קובעת שהתשלומים והקנסות מגיעים לאבי הנערה, וזנה במצבי ביניים: כאשר מת האב קודם שעמדה בדיון (ודנו בבית הדין בתשלומיו של האונס והמפתה) – מקבלת את התשלומים לעצמה, ואם מת לאחר שעמדה בדיון – מקבלים יורשיו את התשלומים; כך גם אם בגרה קודם שעמדה בדיון מקבלת את התשלומים לעצמה, ואם בגרה רק לאחר שעמדה בדיון – הרי הם של אביה. אמנם רבי שמעון חולק, ואומר שהתשלומים אינם מגיעים לאב עד שעת הגבייה, ולא שעת ההעמדה בדיון, ולכן אם לא גבתה (אף שעמדה בדיון) ומת האב – הרי התשלומים של עצמה.

הגמרא מבררת את חידושה של המשנה, ולאחר מכן דנה במחלוקת חכמים ורבי שמעון, באמצעות דיון בשאלה: אדם שטען על אחר שאנס ופיתה את ביתו והועמד בדיון וכבר התחייב בתשלומים, ונשבע הנתבע שאינו כן והודה ששיקר – במצב שבו אדם משקר בשבועתו מחוייב להביא 'קרבת שבועה' אך ורק אם גרם להפסד ממוני. אך בכאן יש לשאול האם נחשבת ההתחייבות בעת העמידה בדיון לממון, או לחיוב קנס (ואין זה ממון עד שיגיע לאבי הנערה). הגמרא תולה את התשובות לשאלה במחלוקת חכמים ורבי שמעון: האם החיוב מעת ההעמדה בדיון נחשב לממון או לקנס.

מתוך הדיון על זכות האב בתשלומים שנותנים על שאירע לבתו, דנה הגמרא בזכות נוספת של האב בבתו: האב מחוייב לזון את בתו, ומנגד, הבת מביאה את מעשה ידיה (תוצר עיסוקיה ואומנותה) לאביה. הגמרא דנה במקרים בהם האב נפטר, והבת ניזונת מן האחים, או האלמנה ניזונת מיורשי האב: האם במקרים אלו מעשה ידיה של הניזונת מגיעים אל מי שנותן לה מזונות שהרי עומד במקום האב, או שאין המקרים זהים.

מג: זכות האב בכתובת בתו

"המארס את בתו וגרשה, אירסה ונתארמלה - כתובתה שלו..."

המשנה הבאה ממשיכה לעסוק בזכויות האב בבתו, וקובעת כי קטנה או נערה (קודם שבגרה) שנתארסה, ולאחר מכן נתגרשה או התאלמנה (וטרם בגרה) – הרי הכתובה מגיעה לאביה, אף אם נתארסה פעם נוספת. אמנם רבי יהודה סובר שדיון זה הוא רק בכתובה הראשונה, אך אם נישאה ונתגרשה, ולאחר מכן התארסה שוב – כתובתה לעצמה.

הגמרא בתחילה מבררת את חידושיה של המשנה, ועוברת לדון בדברי רבי יהודה ובסברתו.

מתוך הדיון בזכות הכתובה משעת האירוסין ומשעת הנישואין, דנה הגמרא בשאלת תוספת הכתובה: האם אשה שהתארסה ולא נישאה יכולה לגבות את תוספת הכתובה. במהלך דיון זה, הגמרא עוסקת גם באשה שיש לה שתי כתובות: האם נחשבות הן לתוספת זו על זו, או שהאחת היא חלופה לשנייה.

מתוך דיון זה, הגמרא עוברת לדון בשני שטרות שיצאו בזה אחר זה, וגם בעניין זה דנה הגמרא בשאלה, האם השטרות מוסיפים זה על זה, או מהווים חלופה זה לזה.

חלק ב: שכיבת נערה מאורסה

מד. נערה מאורסה ומוציא שם רע

"הגיורת שנתגיירה בתה עמה וזינתה - הרי זו בחנק..."

המשנה עוברת לדון בענייני נערה מאורסה שזינתה. נערה (שאינה קטנה אך אינה בוגרת) מאורסה (קודם נישואיה) שזינתה – דינה חמור מזה של אשת איש שזינתה הנענשת בחנק, והיא נענשת בסקילה. אמנם, צריכה היא להיות מזרע ישראל, וצריך להיות לה אב מדיני התורה. המשנה דנה בחיובים אלו דרך הדיון בגיורת – האם נסקלת היא כאשר היא נערה מאורסה שזינתה. הגמרא עוסקת במקורות לדינים השונים שבנערה מאורסה.

בנוסף, דנה הגמרא במקרה שבו זינתה כאשר היתה נערה, אולם בגרה קודם הענישה, ויש לעיין אם עם שעת השינוי בגופה – משנתה דינה, או שנידונה על שם מצבה כאשר עשתה את המעשה. הגמרא דנה במקרים נוספים שבהם עשוי להיות שינוי שמשפיע על הדין.

הגמרא עוברת לדון במוציא שם רע, הוא אדם הטוען על אשתו שזינתה ומשקר, שצריך לשלם לאביה. הגמרא דנה אם מדובר באדם שנשא אשה ובעל אותה, או שאף בלא בעלה נחשב למוציא שם רע.

חלק ג: זכויות וחובות האב והבעל

מו: זכויות וחובות האב והבעל

"האב זכאי בבתו בקידושיה - בכסף, בשטר, ובביאה..."

המשנה עוסקת בכל זכויות האב בבתו: מקבל האב את כסף קידושי בתו, את שטר קידושיה ואת גיטה. ומקבל (עד לנישואיה) את מציאתה, את מעשה ידיה (תוצר עיסוקה ואומנותה), ואף יכול להפר נדריה. בנוסף דנה המשנה, בזכויות האב קודם הנישואין וזכויות הבעל לאחר הנישואין אליו. לבסוף קובעת המשנה כי האב חייב במזונות בתו עד שתינשא. הגמרא מרחיבה בכל אחד מהחיובים והזכויות של האב והבעל כלפי האשה.

מח. המעבר מרשות האב לרשות הבעל

"לעולם היא ברשות האב - עד שתכנס לרשות הבעל לנישואין..."

המשנה הבאה ממשיכה את קודמתה, וקובעת את הגדרת המעבר מרשות האב לרשות הבעל: שעת הנישואין. כמו כן מבארת המשנה, שיתכנו מצבים שבהם האב מוסר את בתו לשלוחי הבעל, או ששלח שליחים מטעמו, ויש לברר אימתי נחשבת מסירה זו כמעבר מרשות האב לרשות הבעל.

הגמרא מביאה דעות שונות בשאלת המסירה: למה היא מועילה, והאם מדובר בשעה שכבר נקבעה לנישואיה או שקדמה למועד שנקבע. עוד דנה הגמרא במצבים שונים שיש להסתפק אם נחשב המעבר, כגון שהגיע לחצר הבעל אך לא לביתו.

מט. מזונות הבת

"האב אינו חייב במזונות בתו..."

המשנה עוסקת בשאלת חיוב האב במזונות בתו (קודם הנישואין), ומבארת לפי דרשת רבי אלעזר בן עזריה, שבעוד כלפי הבנים ישנה חובת ירושה, הבנות אינן יורשות אלא ניזונות בלבד (כאשר ישנם בנים). הגמרא מבררת האם לבנים מגיעה גם כן זכות מזונות, והאם זכות מזונות הבנות היא בחיי האב, או לאחר מיתתו.

מט: תקנות אושא

"באושא התקינו, שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים..."

הגמרא מציינת לתקנות שנתקנו באושא, לפיהן חייב אדם לזון בניו ובנותיו כשהם קטנים. הגמרא מפרטת תקנות נוספות שתוקנו באושא: שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש מרכושו, ושדאג אדם לבנו עד גיל שנים-עשרה, ומכאן ואילך ייסרו ללמוד תורה. מתוך כך מביאה הגמרא אמרות שונות הנוגעות לענייני צדקה ודאגה לילדים.

הגמרא חוזרת לדון בדברי המשנה, ועורכת השוואה בין מזונות הבנות, לכתובת בנין דכרין' (מצב שבו האם נפטרה, ובניה יורשים את כתובתה): האם יש ללמוד דינים שונים מזה על זה, כגון החיוב ליטול את החוב דווקא מקרקע, או שאין להשוות הדינים.

חלק ד: חיובים מתנאי בית דין

◀ חיוב הכתובה מתנאי בית דין

נא.

"לא כתב לה כתובה - בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, מפני שהוא תנאי בית דין..."

המשנה עוסקת במצב שבו אדם לא כתב כתובה לאשתו, ובכל זאת, מחוייב הוא בכתובה מתנאי בית דין (שהתנו שכל הנושא מתחייב בכתובה). בנוסף מפרטת המשנה את חיובי הבעל השונים המופיעים בכתובה, כגון חיוב רפואתה וחיוב פדיונה אם נשבתה.

הגמרא בתחילה מבררת מי הוא התנא של המשנה, אשר לפיו חיוב הכתובה הוא לכל הפחות מאתים לבתולה ומאה לאלמנה. בהמשך דנה הגמרא באשה שנאנסה – האם אסורה היא לבעלה. הגמרא מבקשת להוכיח לצדדי הדיון בין השאר מהמשנה. כמו כן, הגמרא מוסיפה לדון באיסור של אנוסה לכהן, שהרי הכהן אינו מתחייב לפדותה מהשבי לצורך הבאתה לביתו, אלא רק להשבה למדינתה, מפני שלא תהא מותרת לו. בנוסף דנה הגמרא, האם כהן שנשא גרושה או חלוצה (שאסורה עליו) מחוייב לפדותה. הגמרא ממשיכה לדון בדברי המשנה.

◀ חיוב תנאי הכתובה מתנאי בית דין

נב:

"לא כתב לה בנין דכרין דיהוּו ליכי מינאי..."

המשנה הבאה, אף היא עוסקת במצב שלא נכתבו תנאים הצריכים להיכתב בכתובה, כגון: 'כתובת בנין דכרין' – אם האשה תמות, בניה (הבאים ממנה) יזכו לקבל את שווי כתובתה (קודם הירושה); וכן מזונות לבנות עד נישואיהן; ומזונות לאשה אחר מות בעלה (עד לנישואיה, או שתיטול כתובתה).

הגמרא מבארת תחילה את תקנת 'כתובת בנין דכרין' ואת טעמה: שלא יחשוש אבי האשה לכתוב לה סכום גדול, שמא נכסיו ילכו לבית בעלה, שהרי מחוייב לה בעלה שיורשיה יקבלו כסכום כתובתה. עוד מבארת הגמרא את הצורך בקיום ירושה מן התורה, כך שאם אין מספיק בנכסים, כדי שתתקיים ירושה, ותקנת 'כתובת בנין דכרין', בטלה התקנה.

לאחר מכן דנה הגמרא במזונות הבנות אשר מתחייב האיש לאשתו (אף שאין אלו בנותיו): האם חיוב זה הוא עד בגרותה של הבת, או עד נישואיה. הגמרא דנה במקרים נוספים בהם יש להסתפק אם יש לבת מזונות: ממאנת, אלמנה, גרושה, בת אנוסה, ועוד.

לאחר מכן דנה הגמרא בחיובים שיש לבעל כלפי אשתו, כגון חיוב המזונות והחיוב לספק לה מדור – מקום מגורים ראוי. בנוסף דנה הגמרא במעמד של אשה שזינתה לעניין מזונות. לבסוף דנה הגמרא באדם המייחד קרקע שאשתו תגבה ממנה מזונות – האם יכולה היא לגבות מזונות מקרקעות אחרים (כדין חוב).

פרק חמישי אף על פי

מושגים

מבוא לפרק

מלאכות שאשה עושה לבעלה

מחובות האשה כלפי בעלה, לעשות מלאכות שונות, כגון: לטחון, לאפות, ועוד (כתובות נט, ב; רמב"ם אישות כא, ה). אמנם, כאשר מכניסה האשה לבעלה שפחות, נפטרת היא מהמלאכות חוץ מחמש מהן: רוחצת ידיו ורגליו, מזגת לו את הכוס, מצעת את מטתו, עומדת לשמש לפניו, וטווה בצמר כדי שלא תהא בטלה לחלוטין (כתובות שם; רמב"ם שם ב).

במצב שבו הכניסה האשה שפחות ועוסקת במלאכה רק כדי שלא תהא בטלה, יש שכתבו שמעשה ידיה לעצמה (ר"ן כתובות כה, ב ד"ה הלכה כר' אליעזר), ויש שאומרים שמעשה ידיה לבעלה (ר"ן בשם הרשב"א, שם).

במקרה שבו אין האשה עושה את המלאכות שחייבת לעשות, כופים עליה לעשותן בידיים (רמב"ם כתובות סג, א ד"ה מורדת), ויש אומרים שמנדים אותה (רשב"א

על סדר הפרק

מתנת שכיב מרע (נה:)

חולה המוטל במיטתו ואמר לתת נכסיו לאיש פלוני מבלי שכתב על שטר – אם נפטר מהחולי, הרי מתנתו מתנה (בבא בתרא קעה, א; רמב"ם זביה ומתנה ח, ב). אף שמדברי הגמרא מתבאר שדין זה הוא מן התורה (שם קמז, א), כתבו בעלי התוספות שאינו מן התורה אלא מדברי חכמים (שם ד"ה מנין), שהקלו עליו שמא תיטרף דעתו (גמרא שם ב).

יש שביארו בדין זה, שתיקנו חכמים שאמירתו אכן עושה קניין (רשב"ם בבא בתרא קנא, ב ד"ה רב נחמן), ויש שביארו שהוא מדין הפקר (ריטב"א שם קמז, ב ד"ה שמא).

אכילת תרומה (נד:)

מצוה על הכהן לאכול מן התרומה בטהרה. יש שמנו מצוה זו כמצוה עצמאית (רמב"ם שכתת העשין ב), אולם הרמב"ם כלל אותה בכלל מצות אכילת הקדשים (ספר המצוות עשה פט; חינוך קב).

הזר אסור באכילת תרומה (ויקרא כב, י; רמב"ם תרומות י, ב). בת כהן, על אף שהיא שייכת למשפחת הכהנים, אם נישאה לזר – אסורה לאכול בתרומה בזמן נישואיה (יבמות סח, א; רמב"ם שם ז, ה).

דבר שלא בא לעולם (נח:)

ניתן להחיל חלויות וקניינים בדבר שלא בא לעולם, כגון אדם המבקש להקנות פירות שעתידיים לצמוח – אין הוא יכול להקנותם היות והם אינם קיימים (יבמות צג, א; רמב"ם מכירה כב, ב). שתי אפשרויות יש לדבר שלא בא לעולם: שהדבר עדיין לא נברא, ושהדבר אינו בידיו של המחיל את החלות (ספר המקח לרב האי גאון, שער ב).

בטעם הדבר שאין יכול אדם להקנות דבר שלא בא לעולם, יש שכתבו שהוא משום שאין הקונה סומך דעתו על מי המקנה (שו"ת מהר"ם מינץ לה), ויש שכתבו שהוא משום שאין דבר שעליו יחול הקניין (תשב"ץ חוט המשולש ב, יג).

שם ד"ה ר' יוסי), ויש אומרים שממעטים לה מזונותיה (ראב"ד על הרי"ף שם כו, א ד"ה עוד כתב בענין מורדת).

מורד ומורדת

מורד הוא איש שאינו משמש עם אשתו (כתובות סג, ב; רמב"ם אישות יד, טו), ויש מהראשונים שכתבו שאף איש שאינו מעלה לה מזונות (רא"ש כתובות ה, לב; טור טז), ומוסיפים לו על חוב הכתובה בכל שבוע סכום כסף (כתובות שם; רמב"ם שם).

מורדת היא אשה שמונעת את בעלה מלשמש עמה (כתובות שם; רמב"ם שם ח), ויש מהראשונים שכתבו שגם אשה שאינה עושה מהמלאכות שחייבת לעשות לבעלה (ראב"ד כתובות כו, א ד"ה עוד כתב בענין מורדת), ופוחתים לה מכתובתה בכל שבוע סכום כסף (כתובות שם; רמב"ם שם).

אין אדם מוציא דבריו לבעלה (נח:)

סברא היא, כאשר אדם אומר דברים שגויים או שאין להם משמעות ויודע הוא שאין לדבריו קיום, כנראה התכוון להעמיד את דבריו באופן שיש להם קיום. כגון שהעריך קטן פחות מבן חודש, שאינו נערך – משלם בכל זאת דמים, וסברא זו שנויה במחלוקת (ערכין ה, א).

יש שהסבירו בסברא זו, שיש להניח שהאדם לא טעה, ורק השתבש בלשונו (רש"י שם ב, ד"ה קא משמע לו), ויש שהסבירו שאף כאשר אדם טועה, תיקנו חכמים שלשונו תועיל (תוספות שם, א ד"ה אדם).

אכילת דם (ס:)

אסור לאכול דם בהמה חיה ועוף מן התורה, והאוכל חייב כרת (כרתות ב, א; סה"מ"צ לאוין קפד; רמב"ם מאכלות אסורות ו, א). הדם עליו מתחייבים בכרת הוא דם התמצית, היוצא קרוב למיתה או מיד לאחריה (פיה"מ"ש כרתות ה, א; תוספות חולין לו, א ד"ה ודם; חידושי הר"ן שם ד"ה תדבר"י).

אמנם אסורה אכילת דם אדם מדברי חכמים (כרתות כא, ב; רמב"ם שם ב), ואכילת דם דגים וחגבים אסורה משום מראית עין (כרתות שם; ראב"ד שם א).

יבום וחליצה (סד:)

אשה שמת בעלה בלי בנים – על אחי הבעל מוטלת המצוה לקחת את האשה (חינוך תקצח; רמב"ם יבום וחליצה א, א). המצוה מוטלת על היבם ולא על היבמה (חינוך שם), אף שיש מהאחרונים שכתבו שגם על היבמה מוטלת המצוה (ערוך לנר יבמות כ, א ד"ה בגמרא יבא).

יש שכתבו שעיקר המצוה הוא הקמת השם, כלומר, הבאת ילדים עם היבמה (רמב"ם יבמות כ, ב; רשב"א שם; שו"ת הרשב"א א, יח). ויש שכתבו שעיקר המצוה הוא לקיחת היבמה לאשה (תוספות יבמות כ, א ד"ה יבא).

היבמה מותרת לאחי המת, על אף שעקרונתה היא ערוה בשל היותה אשת אח. יש שכתבו שהאשה מותרת מדין 'עשה זוחה לא תעשה' (תוספות יבמות ד, א ד"ה לא), ויש שכתבו שהואיל ומצות היבמה כתובה באשת אח, מראש לא הטילה התורה איסור במצב זה (יד רמ"ה סנהדרין נג, ב ד"ה מתיב).

את המצוה מקיימים בביאה (קידושין ב, א; רמב"ם שם ב, ג). אמנם, תיקנו חכמים שיקדש אדם את יבמתו קודם שיבוא עליה, וזה המכונה 'מאמר' (יבמות נב, א; רמב"ם שם א).

אשה הזקוקה ליבום, אם לא רצה היבם ליבם אותה – הרי זה חולץ לה. החל משעת החליצה היא מותרת לעולם ויכולה להינשא (דברים כה, ז; יבמות לט, א רמב"ם יבום וחליצה א, ב).

סדר החליצה נעשה לפני בית דין, כאשר היבם והיבמה קוראים את חלקיהם בפרשה, ולאחר מכן היבמה חולצת את נעלו מעל רגלו, ויורקת בפניו, וקוראת (דברים שם, ט): "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו", ואין סדר המעשים מעכב (יבמות קו, ב; רמב"ם שם ד, ו-ט).

מפת דרכים

חלק א: כתיבת סכום הכתובה

נד: תוספת כתובה

"אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה – יוסיף..."

המשנה הראשונה עוסקת בדין תוספת כתובה. ככלל, האיש כותב לאשתו בתולה – מאתים, ולאשתו אלמנה – מאה. אם רצה האיש, יכול לכתוב לאשתו **תוספת כתובה** – מעבר לחיוב הכתובה הבסיסי. המשנה מציינת את האפשרות להוסיף לכתובה, ומביאה מחלוקת, מאימתי מתחייב האיש לאשתו בתוספת הכתובה: האם מעת האירוסין, או מעת הנישואין. בנוסף, המשנה מביאה מחלוקת בעניין **מחילת כתובה** – אשה המוחלת על חיוב בעלה לכתובתה, האם יכולה היא למחול וכיצד.

הגמרא עוסקת בתחילה בחידוש של המשנה, לפיו ניתן להוסיף לכתובה.

הגמרא מבארת שמלשון המשנה משמע, שתוספת הכתובה היא ככתובה עצמה, **ותנאי כתובה ככתובה**. לכן, בכל הדינים הנוגעים לכתובה – התוספת נחשבת לחלק ממנה, ואין היא כמתנה נפרדת, למשל, המוכרת כתובתה – מוכרת גם את התוספת שבה, ועוד.

נה: מחלוקות בני פומבדיתא ובני מתא מחסיא

"אלמא קסבר רבא: אין אונס בגיטין..."

הגמרא מביאה מספר מחלוקות בין בני פומבדיתא לבני מתא מחסיא, שהראשונה מביניהן נוגעת לכתובת בנין דכרין, ולאחר מכן, בנושאים נוספים הנוגעים לחובות ולשיעבודים.

הגמרא חוזרת לדון בדברי המשנה, ועומדת על דבריו של רבי אלעזר בן עזריה, אשר לפי דבריו, אין תוספת הכתובה נגבית אלא משעת הנישואין (ואם אשה נתגרשה או נתאלמנה אחר האירוסין וקודם הנישואין – מקבלת את עיקר הכתובה, אך לא את התוספת). הגמרא קושרת בין דברי רבי אלעזר בן עזריה, לפסיקות נוספות הקשורות ל'**אומדנא**' – אומדן הדעת במקרים שונים, שהרי אדם מוסיף לכתובת אשתו מפני שמניח שיישא אותה, ואין הוא עושה כן לשם האירוסין.

עוד הגמרא דנה, לשיטת רבי אלעזר בן עזריה, באשה שנישאת ונכנסה תחת החופה, אולם היא טרם נבעלה – האם דעתו של הבעל בכתיבת התוספת כלפי החופה או כלפי הבעילה, ובהתאם, האם זוכה היא לתוספת הכתובה במצב זה.

נו: מחילת האשה על כתובתה

"רבי יהודה אומר: אם רצה, כותב לכתולה שטר של מאתים והיא כותבת התקבלתי ממך מנה..."

הגמרא עוברת לדון בנידון השני שבמשנה, והוא האפשרות למחול על הכתובה. לשיטת רבי יהודה אשה יכולה לכתוב בשטר שקיבלה חלק מן הכתובה, ובכך למחול על החלק המדובר. הגמרא דנה ביחס בין אפשרות זו, לאפשרות כתיבת **שובר** (שטר שעליו כותבים את פריעת החוב: 'התקבלתי ממך כך וכך'). במהלך הדברים הגמרא דנה באפשרות למחול על דבר שבממון (על אף שעיקרו חובה).

בהמשך הגמרא מביאה מחלוקת רחבה בעניין מחילת כתובה: כיצד נעשית המחילה, וביאה שלב. הגמרא מאריכה לדון בשלב שבו ניתן למחול על הכתובה, ומבררת אם יש מחלוקת בדבר. במהלך הדברים, הגמרא דנה באפשרות של הבעל להשהות את אשתו מספר שנים מבלי לכתוב לה כתובה.

חלק ב: חיובי הבעל והאשה

זמן הניתן קודם הנישואין

"נותנין לבתולה שנים עשר חודש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה..."

המשנה עוסקת בזמן שניתן לאיש ולאשה להתארגן לקראת הנישואין (לאחר האירוסין): מצד האשה, בתכשיטים ובקישוטים, ומצד האיש, בארגון צרכי הסעודה. המשנה מחלקת בין הזמן הניתן לבתולה – שנים עשר חודש, לבין אלמנה – שלושים יום.

המשנה מוסיפה לעסוק בדין אשה שהגיע זמנה להינשא והאיש התעכב מלשאת אותה – האם מאכיל אותה במזונות, והאם – במידה והאיש כהן – יכולה היא לאכול בתרומה (כדין אשת כהן האוכלת בתרומה). המשנה מביאה מחלוקת בדבר, ומרחיבה בדין יבם (במידה ובעל האשה נפטר, ואחיו צריך לייבמה) – האם מאכיל הוא במזונות ובתרומה.

תחילה הגמרא דנה במקורות לכמות הזמן הניתנת לאיש ולאשה, ולאחר מכן מרחיבה את דיוני המשנה לגבי כמות הזמן הניתנת לאשה בשלבי הבגרות השונים: האם נותנים לקטנה שנים עשר חודש, וכן לבוגרת, ולנערה (השלב שבין הקטנות לבגרות), או שלושים יום כאלמנה, היות ובמצבים שונים הן מוכנות להינשא. כמו כן, עוסקת הגמרא בשאלה מי הוא היכול לעכב את הנישואין בנישואי קטנה: האם אביה יכול אף הוא לעכב את הנישואין.

הגמרא עוברת לעסוק באפשרות של ארוסת כהן לאכול בתרומה, ומבארת שמעיקר הדין יכולה היא לאכול בתרומה, אלא שחכמים גזרו עליה שלא תאכל, ומביאה הגמרא טעמים שונים: שמא תאכיל את אחיה ואחיותיה (שאינם יכולים לאכול בתרומה, שהרי עודנה מתגוררת בביתה); שמא ימצא בה מום לאחר שיישאנה ויתברר שהיו אלו קידושי טעות, ומתחילה היתה אסורה מלאכול בתרומה.

מוסיפה הגמרא לעסוק במחלוקת שהובאה במשנה, האם יכול להביא האיש לאשה את מזונותיה מן התרומה, או שמביא לה מחצה מן התרומה ומחצה מן החולין. הגמרא מחלקת בין אשה שהיא בת כהן, ואביה בין כה מוכר תרומה בזול (שמקבל תרומה, ומוכר לכהנים בזול), לבין אשה שהיא בת ישראל (ופחות מצוי שתמכור את התרומה בזול). הגמרא מביאה דעות שונות בעניין.

לאחר מכן, הגמרא משלימה את נידוני המשנה השונים: המקור לכך שהיבם אינו מאכיל, וגזירת חכמים האוסרת על ארוסת כהן לאכול בתרומה, שכבר נידונה בהרחבה קודם לכן.

מעשה ידי אשה

"המקדיש מעשה ידי אשתו - הרי זו עושה ואוכלת..."

המשנה הבאה דנה בבעלות הבעל על מעשה ידי אשתו (תוצר עיסוקיה ואומנותה), דרך מקרה של אדם המקדיש מעשה ידי אשתו. הנידון הראשון הוא מעשה ידיה, שבא כנגד המזונות שמספק לה בעלה (מקבל הבעל את מעשה ידיה, ובתמורה, מתקנת חכמים, נותן לה מזונות) – יכולה היא להמשיך ולאכול במזונות, אף על פי שהבעל החליט להקדיש את מעשה ידיה ואינם שלו עוד. במותר לעומת זאת (אם עשתה יתר על מה שמחויבת לבעלה) נחלקו התנאים האם יכול הבעל להקדישו או לא.

תחילה הגמרא דנה ביחס שבין המזונות שמספק הבעל לאשה, ובין מעשה ידיה הבא כנגדם, ומנסה להוכיח ממקורות שונים, האם עיקר התקנה הוא חובת הבעל למזונות, או שעיקר התקנה הוא מעשה ידיה של האשה הבא לבעלה.

בהמשך דנה הגמרא במחלוקת התנאים לגבי המותר, האם יכול הבעל להקדישו או לא, ומביאה מחלוקת אמוראים לשיטה האומרת שקדוש – האם קדוש הוא לאחר מיתת האשה (מפני שהבעל נעשה היורש של המותר לאחר מיתה), או כבר בחיי האשה. הגמרא תולה את המחלוקת, במחלוקת כיצד היא תקנת חכמים, שקבעו חכמים שהנותן מזונות ובנוסף מעה כסף מקבל הן את מעשה ידי אשתו והן את המותר: האם מעת הכסף באה כנגד המזונות או כנגד המותר.

דבר שלא בא לעולם

"לא תימא טעמא דרבי מאיר משום דקסבר אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם..."

מתוך דיון זה, ובתוכו, דנה הגמרא בשאלה האם אדם יכול להקדיש דבר שלא בא לעולם, שהרי בנידון של המשנה, האשה טרם ייצרה את מעשה ידיה. הגמרא מביאה דינים שונים בעניין, ומחלקת בין השאר בין קניינים להקדשות, ועוד.

"ואלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה..."

המשנה הבאה עוסקת בחובות האשה כלפי בעלה, ובמלאכות שחייבת לעשות לו. המשנה דנה במקרים בהם האשה מכניסה שפחות לבית בעלה שיעשו במקומה את מלאכותיה – אימתי, והאם יכולה היא שלא לעשות מלאכות כלל. הגמרא מרחיבה בענייני המלאכות השונות.

הגמרא מרחיבה בחובות האשה להניק את בנה, ודנה ביחס בין המשנה למחלוקת תנאים בעניין אשה שאסורה להניק את בנה מחמת נדר: האם משועבדת היא ועוברת על הנדר, או שאין היא משועבדת לכך.

דינים במניקה

"כופה ומניקתו, נתגרשה - אינו כופה, ואם היה מכירה - נותן לה שכרה וכופה ומניקתו, מפני הסכנה..."

במחלוקת שהביאה הגמרא, קובעים בית הלל כי אשה שנתגרשה (ואינה משועבדת עוד לבעלה), אם בנה מכיר אותה – בעלה לשעבר ישלם לה **ותניק אותו** (על אף שנדורה היא מכך). הגמרא מבררת כמה זמן משעת הלידה לוקח לבן להכיר את אמו, ואם בכלל ישנו זמן קבוע, או שניתן לערוך מבחנים שונים כדי לדעת זאת.

מתוך הדיון על הנקת הבן, הגמרא עוסקת באיסור לשתות חלב אדם (חלב אם) למי שנגמל, שהרי באופן כללי השותה חלב אדם נחשב ליונק מן השקץ. כמו כן הגמרא עוסקת באיסור לאכול דם אדם. בנוסף הגמרא עוסקת בהיתרים שונים הנוגעים להנקת הבן בשבת.

הגמרא למדה ששיעור גמילת הבן הוא עשרים וארבעה חודשים שבהם לא ינק מאמו, ומתוך כך התגלגלה למקרה שבו מת בעלה בתוך עשרים וארבעת חודשי הגמילה של בנה, וגזרו שלא תתארס או תינשא לאדם אחר, שמא תתעבר והחלב יעכר ולא תוכל להניק את בנה. הגמרא עוסקת בדברים ובהרחבה, ומוסיפה לדון בגזירה דומה, לפיה יש לאשה להמתין שלושה חודשים אחרי שמת בעלה שמא התעברה ולא תדע ממי התעברה.

הגמרא ממשיכה לעניינים שונים הקשורים בהנקה, כגון המניקה את בן חברתה, ומאכלים הטובים לאשה המניקה. לבסוף הגמרא חוזרת לדון בתפיסת שיעבוד ההנקה, אם הבעל אומר לאשה להניק או שלא להניק, והאשה איננה מסכימה לדברי הבעל – כדברי מי עושים, והאם תלוי הדבר במנהג המשפחה.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי המשנה, לפיהם **המכניסה שפחות לבעלה** – נפטרת ממלאכות שונות, בהתאם למספר השפחות שהיא מכניסה. הגמרא מבררת מדוע לא די בשפחה אחת שתחליף את האשה בכל מלאכותיה.

הגמרא דנה במצב שבו הכניסה האשה די שפחות, ובכל זאת ישנן מלאכות שרק היא עושה לבעלה: מוזגת לו את הכוס, מצעת את מטתו, ורוחצת את פניו ידיו ורגליו.

היחס לשמש

"אמר רב יצחק בר חנניא אמר רב הונא: הכל משהין בפני השמש, חוץ מבשר ויין..."

מתוך העיסוק במלאכות האשה, ובפרט במזיגת הכוס, הגמרא דנה ביחס בין סועד **לשמש** המגיש לו את האוכל, וקובעת אימתי משהים את האוכל בפני השמש, ואימתי נותנים לו לאכול. הגמרא מביאה מעשיות הקשורות לעניין.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי המשנה, וקובעת בין השאר שאין לבעל לכפות על אשתו לעסוק במלאכות בזויות, כגון עיסוק בפשתן, ועוד.

מצות עונה

"המדיר את אשתו מתשמיש המטה..."

המשנה עוסקת באדם המדיר את אשתו מתשמיש המיטה, שהוא מחובות הבעל כלפי אשתו: לאחר כמה זמן כופים את הבעל לגרשה. בנוסף עוסקת המשנה באופן כללי **במצות עונה** (החובה של האיש לשמש עם אשתו), ובתדירות שלה: המשנה מחלקת בין בעלי מקצוע שונים בעניין תדירות המצוה, היות וחלקם אינם מצויים בבתיהם.

הגמרא מרחיבה בדברי המשנה, תחילה במחלוקת לגבי המדיר את אשתו ובמקורות הצדדים החולקים, בבעלי המקצוע השונים, ולאחר מכן באפשרות של תלמידי חכמים לצאת לזמן ממושך מביתם: הנהוג בדבר, ומה שהיו עושים בפועל. הגמרא מביאה מעשיות שונות אודות חכמים שיצאו לזמן ממושך.

"המורדת על בעלה - פוחתין לה מכתובתה שבעה דינרין בשבת..."

המשנה הבאה עוסקת באשה המורדת בבעלה, ובאיש המורד באשתו. המשנה מבררת כמה פוחתים בכל שבוע מהכתובה של אשה המורדת בבעלה, וכן, כמה מעלים בכתובה בכל שבוע, כאשר האיש מורד.

הגמרא מבררת באיזה סוג של מרד עוסקת המשנה: במרד ממלאכה, או במרד מתשמיש המיטה, ודנה בדברים בהרחבה. לאחר מכן, מבארת הגמרא באלו האמצעים ניתן לנקוט כנגד מורד ומורדת, מעבר להורדה או העלאה בכתובה, כגון חרם ואגרות.

הגדרת חיובי הבעל לאשה

"המשרה את אשתו על ידי שלישי - לא יפחות לה משני קבין חטין..."

המשנה האחרונה עוסקת באדם שאינו יכול לשהות לצד אשתו ולעשות בה את חובותיו, ולכן ממנה האיש שלישי (אדם שלישי) שאצלו יהיה ממון, ויפרנס אותה בקביעות. המשנה מבררת מהי חובת הבעל מבחינה כמותית, ביחס למזונות, לכסות, לכלים, לכסף, ועוד.

הגמרא דנה באריכות בחישובי החיובים השונים, ובדינים השונים של חיובי הבעל לאשתו. עוד דנה הגמרא בחיוב להביא לאשתו יין, ובתלות האם רגילה היא בדבר או לא. לבסוף דנה הגמרא במניקה שבעלה צריך לזון אותה יתר על אשה שאינה מניקה – עד איזה גיל (של התינוק) צריך הבעל להעלות לה מזונות כמניקה.

פרק שישי מציאת האשה

מושגים

מבוא לפרק

מציאת אשה

מזכויות הבעל באשתו, שכל מה שמוצאת אשתו שייך לו (כתובות סה, ב; רמב"ם אישות כא, א). טעם הדבר, שלא תיווצר איבה בין הבעל לאשה (בבא מציעא יב, ב), אולם בירושלמי מובא שיש חשש שאשה תגנוב מבעלה ותטען שמצאה (כתובות ו, ה).

מעשה ידי אשה

תוצר מעשה ידיה ועיסוקיה של אשה, מגיעים לבעל מתקנת חכמים, כנגד המזונות שמעלה לה (כתובות סה, ב; רמב"ם אישות כא, א). שיעור זה, הוא שטווה צמר משקל חמישה סלעים חוטי שתי ביהודה, ולהלכה הכלל כמנהג המדינה (רמב"ם שם).

יש שכתבו שמציאת אשה מגיעה לבעלה רק כאשר מעלה לה מזונות, שאז יש חשש איבה (תוספות כתובות סו, א ד"ה מציאתה; רא"ש שם ו, א בשם רמ"ה), ויש שכתבו שגם כאשר אין הוא מעלה לה מזונות מציאתה לבעלה (תוספות שם מז, א ד"ה משום; רא"ש שם).

יכולה אשה שתאמר 'איני ניזונת ואיני עושה' – ואין חייב הבעל להעלות לה מזונות, והיא אינה מביאה לו את מעשה ידיה (כתובות נח, ב; רמב"ם שם יב, ד). יש שכתבו שיכולה אשה לחזור בה בכל עת שתרצה (תוספות כתובות מז, ב ד"ה זימנו), ויש שכתבו שאין לבעלה עוד חיוב מזונות, ואינה יכולה לחזור בה (ריטב"א שם נח, ב ד"ה ובפרק; ר"ן שם ד"ה דקסבר בשם הרא"ה).

על סדר הפרק

נישואי קטנה (סח.)

זרוע היא שקטנה מתקדשת על ידי אחיה ואמה בלבד (שלטי גיבורים יבמות קז, ב; מאירי שם א).

טנה אינה מתקדשת אלא על ידי אביה (יבמות קיב, ב; רמב"ם אישות יא, ו), וחכמים תיקנו שקטנה יתומה מאב מתקדשת על ידי אחיה ואמה, שלא ינהגו בה מנהג הפקר. יש מהראשונים שכתבו שבכלל התקנה הקטנה יכולה להתקדש בעצמה (רש"י גיטין סה, א ד"ה כנגדו; רמב"ם אישות ד, ז), אולם דעת האור-

אם הגדילה – נחלקו האמוראים האם צריך לעשות בה קידושין נוספים ואלו קידושין (יבמות קט, ב), וכן נחלקו הראשונים כמי הלכה (מלחמות יבמות לו, ב; מהרי"ק לב).

מפת דרכים

חלק א: זכויות הבעל

סה: זכויות הבעל בנכסי האשה

"מציאת האשה ומעשה ידיה לבעלה..."

המשנה הראשונה בפרק עוסקת בזכויות הבעל שיש לו באשתו בקניינים שונים, כגון: מציאת האשה, מעשה ידיה (תוצר מעשה ועבודתה), ועוד. אמנם המשנה מחריגה את הקנסות השונים שאמורים להינתן לאשה בעקבות מעשי נזק.

הגמרא דנה בחידושה של המשנה, ובמעמד הרוח שהאשה מרויחה במדה וערך מעשה ידיה גבוה מזה של המזונות שבעלה מחוייב להביא לה (העדפה) – האם גם רוח זה בכלל זכויות הבעל. כמו כן, הגמרא עוסקת באחד מתשלומי הנזק: הבושת – האם הבעל זכאי בתשלום זה, שכן גם הוא נפגע ומתבייש כאשר מזיקים לאשתו.

חלק ב: נדוניית הבת

סו: נדוניה

"מציאת האשה ומעשה ידיה לבעלה..."

המשנה עוברת לעסוק בנושא פסיקת מעות או כלים בעת הנישואין: התחייבויות שונות שמתחייבים הצדדים השונים לקראת הנישואין. תחילת המשנה, והגמרא שלאחריה, עוסקים באב שפסק מעות נדוניה לבתו בידיעה שתינשא לחתן מסויים, ומתן אותו חתן – האם יכול החתן השני לתבוע שיפסוק האב את אותו הסכום.

בחלק השני של המשנה נידונים מצבים שבהם האשה פוסקת מעות או כלים לבעל (מתחייבת להכניסם תחת בעלותו), והנהוג הוא שהאיש מוסיף בכתובה סכום כספי כנגד מה שהאשה פסקה. אלא שהמשנה מביאה מנהגים שונים, אשר לפיהם, כאשר מכניסה האשה כסף שמוכן לשימוש מיידי – הבעל צריך להוסיף שלישי בכתובה מנגד, וכאשר מכניסה האשה כלים (ודברים שצריכים שומא והערכה, שאינם ניתנים לשימוש מיידי) – הבעל כותב כנגדם פחות חומש. המשניות מפרטות את המנהגים השונים, והגמרא דנה בצורך שראתה המשנה לפרט בדברים אלו.

המשנה הבאה עוסקת בפסיקת מעות של אשה לבעלה, וקובעת כי כנגד מה שאשה מכניסה לבעלה, צריך הבעל לכתוב לה ערך גדול יותר בכתובתה. מסיימת המשנה בקביעה כי הכל כמנהג המדינה בנושאים אלו. הגמרא מרחיבה בדברי המשנה ומביאה מעשיות הקשורות לכתובות בעלות ערך רב.

המשנה שלאחר מכן קובעת את הערך של הנדוניה אשר לא יהיה פחות ממנו (פרנסת האשה): חמישים זוזים, על אף שאם לא פסק בן – אין לה נדוניה. כמו כן, גם יתומה הנישאת – צריכים בית הדין לדאוג לה לנדוניה של חמישים זוזים. המשנה חותמת שאם הדבר אפשרי – מפרנסים את האשה לפי כבודה.

הגמרא דנה בסוג הזוזים אותם יש לספק לאשה בנישואיה. לאחר מכן נקבעים דינים הנוגעים למעמד היתום ולמעמד היתומה, במקרה שלא ניתן לפרנס אלא אחד מהם.

פרנסת עניים

"תנו רבנן: די מחסורו - אתה מצווה עליו לפרנסו..."

בעקבות הדיון על החובה לפרנס את היתומה לפי כבודה, הגמרא מתגלגלת לעסוק בנתינת צדקה לפי כבודו והרגליו של העני (קודם שנעשה עני). הגמרא מביאה מעשיות שונות שבהן לעניים היו הרגלי עשירים קודם ירידתם לעניות, ויחסם של החכמים השונים למקרים אלו.

הגמרא מבארת כיצד ניתן לפרנס את מי שאין לו די מחסורו, ומסרבת להתפרנס מכספי הציבור – ניתן לפרנסו בתורת הלואה (ויחשוב שלא נתנו לו צדקה, אלא נהגו בו ככל האדם), ולבסוף לומר לו שהיתה זו מתנה (ואין הוא צריך להשיב את הכסף).

הגמרא מביאה מספר מעשיות העוסקות באיסור לבייש אדם, ובין השאר מספרת על עניים שביקשו לדעת מי גומל עימם טובה – ומשאלה לא רצו לביישם, העדיפו להסתכן מאשר להראות בפני העניים את פניהם.

פרנסת יתומה ומזונותיה

"יתומה שהשיאתה אמה או אחיה מדעתה, וכתבו לה במאה או בחמישים זוז..."

הבת זכאית מאת אביה לפרנסה – נדוניה שהוא מרבה לה בעת הנישואין, ומזונות – שמאכיל אותה עד שנישאת, ואף אם נפטר, ניזונת מנכסי האחים (שהרי היא בעצמה לא יורשת).

המשנה עוסקת במצבה של יתומה, שצריך לזכות אותה בפרנסה ואף במזונות, אלא שאין ידוע כמה האב היה מרבה לה בפרנסתה. הגמרא מרחיבה את הדיון לענייני אומדן הדעת: האם ניתן להעריך מנישואין קודמים שבהם האב היה נוכח, או מערך כלל הנכסים – כמה האב מפרנס את בתו, והאם יכולה הבת לתבוע את הסכום המדובר כאשר נעשית גדולה.

הגמרא דנה במצבים מקבילים בענייני מזונות – האם ניתן לילך אחר אומדן, או שבכל המצבים ניתן ללת עישור נכסים. הגמרא דנה ביכולת של הבת למחות על פרנסתה (הנדוניה) שניתנה לה כשהשיאה כשהייתה קטנה. לאחר מכן, הגמרא דנה במעמד הפרנסה אלמול מעמד המזונות – מה מבין השניים נחשב לתנאי כתובה (כאשר האב נשא את האם, והתחייב לה בחובות כלפיה בנותיו), ומה לא נחשב לכזה, מה שמשליך על מצבים שונים: הוצאת הכסף מנכסים משועבדים, מקרה שבו האב דורש לבטל את זכויות הבת. לאחר מכן הגמרא ממשיכה לברר את היכולת להוציא כסף בפרנסה ובמזונות: האם חובת המזונות דומה לירושה, והאם ניתן לגבות מקרקעות ועוד.

ממנה שלישי לפרנסת בתו

"המשליש מעות לבתו..."

המשנה האחרונה עוסקת במצב שבו האב נתן לשליש (אדם שלישי) את המעות לצורך בתו, וציוה עליו לתת לה נדוניה או לקנות לה שדה, והבת רוצה שבעלה יקח את המעות ויקנה לה שדה – השליש יעשה מה שצווה ולא מה שהבת רוצה. אמנם המשנה מביאה דעה חולקת, שהרי יכולה הבת למכור את השדה שקנה השליש ולתת שוב את המעות לבעל, ואין משמעות למה שעשה השליש.

הגמרא מרחיבה במחלוקת שבמשנה, ודנה במקרים נוספים שבהם האב ציוה מה יעשו עבור ילדיו. עוד דנה הגמרא במעמדם של קטנים ובקנייניהם.

סז:

סח:

סט:

פרק שביעי המדיר

מושגים

על סדר הפרק

נדר (ע.)

שני מיני נדרים הם: אדם האוסר על עצמו דבר-מה המותר לו לפרק זמן, או לעולם; אדם המתחייב בהבאת קרבן או ערך למקדש (רמב"ם נדרים א, א-ב).

אין הנדר חל עד שיוציא בשפתיו והיו פיו ולבו שווים (שבועות כו, ב; רמב"ם שם ב, ב), אף שיש מי שכתב שדי במחשבת הלב (תוספות עבודה זרה לד, א ד"ה מתענין; שו"ת מהרי"ק קסא).

הפרה (ע.)

אדם יכול להפר את נדרי ואת שבועות בתו וכן את נדרי ואת שבועות אשתו (נדרים סו, ב; סהמ"צ עשה צה; רמב"ם נדרים יא, ו).

רוב הראשונים כתבו, שההפרה אפשרית רק בנדרים שיש בהם משום עינוי נפש (נדרים עט, א; ר"ן שם ד"ה ואלו; שטמ"ק שם, מאירי שם), אולם הרמב"ם כתב שהאב יכול להפר כל נדר ושבועה של בתו (נדרים יב, א).

ההפרה יכולה להתבצע רק ביום הנדר, עד לשקיעה (נדרים עו, ב; רמב"ם נדרים יב, טו), ויש מהראשונים, שעל פי גרסתם ההפרה אפשרית מעת לעת, כלומר, יממה שלימה משעת הנדר (רא"ש שם).

עוברת על דת (עב.)

אשה העוברת על דת משה, דהיינו שעוברת על דיני התורה ומכשילה את בעלה, או העוברת על דת יהודית, דהיינו על מנהגי הצניעות שנהגו בנות ישראל – בעלה מגרש אותה בלא כתובה (כתובות עב, א; רמב"ם אישות כד, י-יא).

כתב הרמב"ם שאין כופים על האדם להוציא את האשה (שם טו), אולם יש ראשונים שכתבו שמצוה עליו לעשות כן (תוספות שם עא, א ד"ה אימא; שטמ"ק שם עב, א בשם הרשב"א והראב"ד).

חזקת הגוף (עה:)

בספקות שונים, מכריעים על פי המציאות ההלכתית שהיתה קודם לכן, כגון בהמה שנמצא בה פסול אחר שחיטתה, ואין ידוע מאימתי נפסלה – אסורה, שהיתה בחזקת אסורה בחייה, מחמת אבר מן החי (חולין ט, א; רש"י שם ד"ה בהמה בחייה; רמב"ם שחיטה א, ג).

נאמר בגמרא שדין זה נלמד מן התורה, מנגעי בתים (חולין י, ב). יש מהאחרונים שכתבו בטעמו שהוא מסברא, שיש להניח שהדבר נשאר כמצבו הקודם (נתיבות המשפט לד, טו), ויש שכתבו שהוא דין מחודש מגזירת הכתוב (שב שמעתא ו, כב; חידושי ר' שמעון ט; קובץ שיעורים בבא בתרא עח).

מפת דרכים

חלק א: המדיר את אשתו

◀ המדיר את אשתו ממזונות

"המדיר את אשתו מליהנות לו, עד ל" יום - יעמיד פרנס..."

המשנה הראשונה עוסקת באדם המדיר את אשתו (אוסר עליה ליהנות מנכסיו לעניין מזונות או ממנו לעניין תשמיש), והרי נדר זה פוגע בזכויות האשה שהתחייב בעלה בכתובתה. בתחילה, אדם כזה יכול להעמיד פרנס (מעין שליח שיפרנסה במקומו), אולם לאחר פרק זמן – מחוייב הוא לגרש את אשתו ולתת לה כתובתה.

עוד המשנה עוסקת בנדרים שנדר הבעל, האוסרים את האשה בדברים מסויימים, כגון מאכל וקישוט. באופן כללי נחלקו התנאים באורכו של פרק הזמן הניתן לאיש, טרם הוא מגרש את אשתו.

הגמרא מבררת, כיצד האיש יכול להדיר את אשתו, שהרי הוא משועבד לה. הגמרא מציגה כמה מצבים שבהם יכולה האשה לבחור שלא לקבל מזונות, ומנגד, אין עליה חובה לספק לבעל את 'מעשה ידיה' (רווחי עיסוקיה), ומציעה שאדם המדיר את אשתו מבקש לייצר מצב מעין זה. הגמרא מציעה הצעות נוספות בדבר, וגם מבארת מדוע אחר שלושים יום כופים את האיש לגרש את אשתו.

לאחר מכן, הגמרא תמחה על הכתוב במשנה, שאדם יכול למנות פרנס שיזון את אשתו באם הדיר אותה, והרי אם מזדרת היא ממנו – כיצד יועיל שיביא לה הנאה דרך שליח. הגמרא מתארת מצב שבו האיש מכריז: 'כל הזן אינו מפסיד' (ואין הוא שולח שליח, אלא רומז שאשתו זקוקה למזונות). הגמרא דנה במצבים דומים של מצוות ועבירות, שאדם מכריז הכרזות דומות.

◀... מודר הנאה מחברו

"המודר הנאה מחבירו ואין לו מה יאכל..."

מתוך דברים אלו עוברת הגמרא לדון בקצרה במודר הנאה מחברו, וצריך חברו למזון – האם יכול הוא להפקיר על גבי הסלע מזון, וכך חברו לא יהנה ישירות ממנו, ומקרים דומים לזה.

ע.

ע:

הגמרא ממשיכה לעסוק במשנה, ומרחיבה בדברי רבי יהודה הנוגעים להבדל בין כהן המדיר את אשתו לישראל המדיר את אשתו (שאם הכהן יגרש את אשתו, יהיה אסור להחזירה).

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים באיש שהדיר את אשתו מבלי לפרש כמה זמן תהיה אסורה – האם ממתינים חודש עד שכופים על גירושה, או שמגרשה מיד. מחלוקת זו, הביאה את הגמרא לבאר את המקרה שבו הדיר האיש את האשה מפירות, כמקרה של אשה שנדרה בעצמה, ובעלה בחר שלא להפר לה (שיש זכות לבעל להפר נדרי אשתו). במקרה זה **היא נתנה אצבע בין שיניה** – היא זו שגרמה נזק לעצמה, ולא בעלה, ולכן מסתבר שלא לכפות עליו לגרשה. הגמרא דנה בסברא זו ובדעות התנאים השונות כלפי מקרים שונים.

לבסוף, דנה הגמרא בסופה של המשנה, המחלקת בין עניות לעשירות בעניין זמן ההמתנה עד לכפיית הגירושין.

עא: מדיר את אשתו בשאר עניינים

"המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה..."

המשנה הבאה ממשיכה לעסוק באיש **המדיר את אשתו** מדברים שונים: מלילך לבית אביה, לבית המשתה או לבית האבל שמספידים שם. וכן באדם שכופה את אשתו לעשות מעשים בזויים (כגון שהדיר אותה מתשמיש המיטה אם לא תעשה כך וכך).

הגמרא עוסקת בשיעור הזמן שממתינים עד שכופים על גירושה, ומרחיבה בכל מיני הדברים שהמדיר את אשתו מהם, חייב לגרשה.

חלק ב: מומים באיש ובאשה

עב. עוברת על דת

"ואלו יוצאות שלא בכתובה: העוברת על דת משה ויהודית..."

המשנה הבאה, עוסקת הפעם במעשים בלתי-ראויים שהאשה עושה, ויכול בעלה לגרשה מבלי לתת לה כתובתה. בתחילה הגמרא עוסקת באמור במשנה, על אשה **העוברת על דת משה**, שגורמת לבעלה לעבור עבירות, ודנה באפשרויות של מצבים אלו, וכן **בעוברת על דת יהודית**, שאינה עושה כמנהג בנות ישראל, ובמעשים בזויים נוספים.

עב: מצא מומים באשתו

"המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים..."

המשנה עוברת לדון במקרים נוספים העוסקים בבעיות בקשר הנישואין מצד האשה: מצבים שבהם **יש על האשה נדרים** (שהיא נדורה מדברים שונים בלי קשר לבעלה), ואשה שהיא **בעלת מומים**. במקרים אלו, יש לדון אם הקידושין חלו, שהרי ייתכן שמדובר בקידושי טעות, ואם כן – האם לאשה זו ישנה כתובה.

הגמרא דנה בתחילה בנדרים שיש על האשה: אלו נדרים מביאים לפסילת הקידושין ולביטול הכתובה. לאחר מכן מובאת מחלוקת בין רב ושמואל, במקדש אשה על תנאי, ונשאה (שלב אחרי הקידושין) בלא תנאי, ולא התקיים התנאי – האם יש להניח שבעת שנשא את האשה עדיין התכוון לתנאי שהתנה, או שמחל על התנאי, ובעת שבא עליה – קידשה בביאה (שאינן אדם עושה בעילתו בעילת זנות). הגמרא דנה ארוכות במחלוקת זו, ומציעה לפרש אותה באופנים שונים. הגמרא מביאה מקורות רבים להוכיח לכיוונים אלו ואחרים, כמקרים שבהם ישנה טעות (כגון קידושי טעות או חליצה מוטעית) ויש לדון האם הקידושין חלו בעת שבא עליה מפני שהתכוון לקדשה בביאה.

לאחר מכן, דנה הגמרא באשה שנתקדשה, ורק לאחר מכן נרפאה ממומיה, או התירו לה נדריה – האם מקודשת היא.

הגמרא חוזרת לדון בדברי המשנה, ולברר את המומים שיש באשה, ומעכבים את הקידושין אם האיש לא ידע עליהם. הגמרא מפרטת את המומים השונים.

עה. ספק בלידת המומים

"היו בה מומין ועודה בבית אביה - האב צריך להביא ראיה שמשנתארסה היו בה מומין הללו..."

המשנה הבאה עוסקת אף היא במצב שבו היו באשה מומים, ורוצה הבעל להפסיד את כתובתה: אם נמצאו המומים בבית אביה – על האב להביא ראיה שהמומים הגיעו אחרי האירוסין והפסיד הבעל, ואם נמצאו המומים כשהיא בבית בעלה – על הבעל להביא ראיה שהיו המומים קודם האירוסין ונסתרו מעיניו, והיה זה מקח טעות.

הגמרא דנה במחלוקת תנאים בנידון במשנה, ותולה את הדעות השונות בשאלת עדיפות החזקה: האם חזקת הגוף עדיפה על חזקת הממון, או שחזקת הממון עדיפה על חזקת הגוף. הגמרא מוסיפה חזקות נוספות שיש להוסיף למערכת השיקולים,

למשל: חזקה שאין אדם נושא אשה אלא אם כן בודקה קודם לכן. הגמרא דנה באריכות ביחס בין החזקות ומביאה דוגמאות שונות ליחס זה.

◀ מומי האיש

עז.

"האיש שנולדו בו מומין - אין כופין אותו להוציא..."

המשנה עוסקת במומי האיש שנולדו בו אחר הנישואין – האם יש לכפות אותו לגרש את אשתו. הגמרא עורכת חילוקים בין מומים גדולים ובין מומים קטנים, ומבררת האם יכולה אשה לומר שסבורה היתה לקבל אותו עם מומיו אך ראתה לאחר נישואיה שאין היא יכולה.

המשנה שלאחר מכן ממשיכה את קודמתה, ומפרטת את סוגי המומים השונים והמשמעויות שיש להם. הגמרא מבארת את דברי המשנה.

◀ פטירת רבי יהושע בן לוי

עז:

"כי הוה שכיב, אמרו ליה למלאך המות: זיל עביד ליה רעותיה..."

בהקשר של אחד המומים הקרוי 'בני ראתן', מביאה הגמרא את סיפור מותו של רבי יהושע בן לוי, המספר על מפגשו עם מלאך המוות.

פרק שמיני האשה שנפלו

מושגים

על סדר הפרק

שבח בית אביה (עט):

אם נפלו לאשה עבדים ושפחות בזמן נישואיה – לא תמכרם, בגלל שהם 'שבח בית אביה', כלומר, שזהו כבוד ושבח לבית אביה שתמשיך להחזיק בהם (כתובות עט, ב; רש"י שם ד"ה והא; רמב"ם אישות כב, כג).

מי סוטה (פא):

אשה סוטה, שקינא לה בעלה ונסתרה עם איש, עולה למקדש ושם שותה מהמים המאורים, שיש בהם עפר מקרקע המקדש ודבר מר, ונמחתה בהם מגילת פרשת סוטה (סוטה טו, ב; רמב"ם שוטה ג, ח), ואסורה על בעלה עד שתשתה (רמב"ם שם א, ב).

אם תשתה ולא תמות הרי היא מותרת לבעלה, אך אם בחרה שלא לשתות – הרי היא אסורה על בעלה ואין היא נוטלת כתובתה (סוטה כד, א; רמב"ם שם ב, ז).

מאמר וגט ביבמה (פא):

הבא על יבמתו קנאה, אלא שתיקנו חכמים שיעשה היבם מעשה קידושין קודם לכן, וקידושין אלו מכונים 'מאמר' (יבמות נא, ב; רמב"ם יבום וחליצה ב, א).

נחלקו בית הלל ובית שמאי האם מאמר קונה מן התורה, והלכה כבית הלל שמאמר אינו קונה (יבמות כט, א), אלא שתיקנו חכמים שיהיה בו מעין קניין להצריכה גט (רמב"ם יבום וחליצה ה, ב).

גם לגט אין מעמד מן התורה, שהרי מן התורה יבם הרוצה להתיר את יבמתו לשוק צריך לחלוץ לה, אלא שתיקנו חכמים שהנותן גט ליבמתו, הרי זה מעין חליצה ופסולה על כל האחים וכך גם צרותיה, ואינה מותרת עד שיחלוץ לה (רמב"ם יבום וחליצה ה, א).

מפת דרכים

זכויות הבעל בנכסי אשתו

עח. נכסי אשה

"האשה שנפלו לה נכסים עד שלא תתארס..."

פרק זה עוסק בנכסי האיש והאשה, והבעלות עליהם במסגרת הנישואין. אשה הנישואת, מחזיקה שני סוגי נכסים: נכסים שנשמרים תחת חסותה, והם **נכסי מלוג** (נכסים הנכנסים והיוצאים), ונכסים שהיא מכניסה לבעלה (תחת בעלותו) והם **נכסי צאן ברזל**.

המשנה עוסקת באשה שקיבלה נכסים לעצמה, ודנה, אימתי האשה יכולה למכור את הנכסים בעצמה. המשנה מחלקת בין אשה המבקשת למכור את הנכסים קודם האירוסין (בשלב הקודם לנישואין) ולאחריהם, ומציגה מחלוקת בדבר. בסופה של המשנה, מוצגת דעת רבי שמעון, המחלק בין נכסים הידועים לבעל ובין נכסים שאינם ידועים לבעל.

הגמרא דנה במחלוקת המוצגת בתחילת המשנה, ומבארת את טעמי המחלוקת. בנוסף, הגמרא מבררת אם צדדי המחלוקת חולקים באפשרות של האשה למכור לכתחילה, או שנחלקו אם בדיעבד מכרה – מכרה קיים.

לאחר מכן, דנה הגמרא בדברי רבי שמעון המובאים בסופה של המשנה, לפיהם האשה מוכרת נכסים שאינם ידועים לבעלה. הגמרא מנסה להגדיר נכסים אלו, ומציעה שמטלטלין הם נכסים שאינם ידועים, בעוד קרקעות הם נכסים ידועים. עוד הגמרא מציעה שמדובר בנכסים שנפלו לה במקום מרוחק (במדינת הים). מתוך הדברים, הגמרא עוסקת במקרה שבו אשה הערימה על בעלה והעבירה את נכסיה לבתה: שטר המכר במקרה זה, מכונה 'שטר הברחה' (שהרי היא מבריחה מבעלה את נכסיה), והגמרא דנה במעמד שטר זה.

עט. קניין פירות לבעל

"נפלו לה כספים - ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות..."

המשנה עוסקת בנכסי מלוג, שנשארים תחת חסות האשה, אשר בהם קבעו חכמים, **שהבעל זוכה בפירות הקרקע**, אך לא בקרקע עצמה. המשנה דנה בנכסים שונים שאינם מפיקים פירות (או שאר תוצרים), ודנה כיצד בעלה יכול לזכות מהם בפירות: שיקנו באמצעות קרקע ויאכל את הפירות. בנוסף, המשנה עוסקת במעמדם של פירות תלושים ופירות מחוברים בעת הנישואין, ובעת הגירושין – האם הם נחשבים לפירות ושוייכים לבעל, או שאינם.

הגמרא דנה בתחילה, אלו נכסים עדיף לקנות בכספים שאשה מכניסה לבעלה, על פי כמות הפירות שהנכסים השונים מפיקים. לאחר מכן, הגמרא דנה בהגדרת הפירות, ובמקרים שונים שיש ספק אם הנכס מפיק פירות, או שתוצריו נחשבים לקרן (ואינם שייכים לבעל, אלא קונים בהם קרקע וממנה יאכל פירות). כמו כן, הגמרא דנה אם יש פירות לפירות (תוצר היוצא מן התוצר, שאף הוא שייך לבעל).

עט: <• שבח בית אביה

"נפלו לה עבדים ושפחות זקנים - ימכרו, וילקח מהן קרקע והוא אוכל פירות..."

המשנה הבאה עוסקת בנכסים שונים שהאשה מקבלת לעצמה בתור נכסי מלוג, כגון עבדים ושפחות זקנים, ועצי זית וגפנים זקנים. במקרים אלו נחלקו חכמים אם יש למכור את הנכסים כדי לקנות קרקעות אחרים ומהם להפיק פירות (שהרי הקרקעות שלפניהם זקנים ולא יועילו לזמן רב), או שאין למכור מפני כבוד משפחת האשה בהחזקת הנכסים הללו. הגמרא מרחיבה בדבר.

עט: <• הוצאות הבעל על נכסי אשתו

"המוציא הוצאות על נכסי אשתו..."

המשנה דנה ביחס שבין **ההוצאות שהבעל מוציא** למען נכסי האשה, **ובין הרווחים שמרוויח** מפירות הנכסים הללו. המשנה קובעת שדי בכך שאכל מעט - 'קמעא' - אין הוא יכול לתבוע את האשה על הוצאותיו, גם אם השקיע בנכסים יותר משהרוויח מהם. אולם אם אף מעט לא אכל - יכול להישבע כמה הוציא ויטול מיד האשה.

הגמרא דנה בשיעור ה'קמעא', ובנוסף דנה במי שמוציא הוצאות על נכסי אשתו במקרה שהיא קטנה, שעשו בה חכמים תקנה. לאחר מכן, דנה הגמרא במקרה שבו הוציא הבעל מפירות נכסי האשה אך שלא כדרך אכילה, אלא כדרך הלוואה.

לאחר הדיון הראשוני, עוברת הגמרא לדון בשבועתו של הבעל במידה ולא אכל, ונחלקו אמוראים, אם שבועתו היא על מה שהשביחה השדה יתר על הוצאתו (למשל אם הוציא מאה, והשדה רווחה מאה וחמישים, ונמצא שמוציא מאה בלא שבועה וחמישים בשבועה), או שנשבע על מה שהוציא בלבד (שנשבע על מאה), ואין הוא יכול ליטול כלל את מה שהשביחה יתר על כן (החמישים הנוספים).

בהמשך, הגמרא דנה בבעל שהוריד לשדה אשתו אריסים (עובדים שרווחיהם מבוססים על תוצרי השדה) ואכל 'קמעא' (כך שאין הוא יכול לתבוע את אשתו) - האם יקבלו מהאשה את חלקם. לבסוף דנה הגמרא בבעל שמכר את שדה אשתו לאדם אחר, לעניין פירות בלבד, ושיעבוד אותו אדם בקרקע - האם במקרה זה המכר חל.

פ: <• נכסי יבמה

"שומרת יבם שנפלו לה נכסים..."

המשנה האחרונה עוסקת באשה שנפלה ליבום (שבעלה נפטרה, וצריכה היא להתייבם על ידי אחיו), ונפלו לה נכסים - יכולה היא למכור את הנכסים. אמנם, אם היא נפטרה נחלקו בית הלל ובית שמאי, כאשר בית הלל חילקו את נכסיה לשלושה חלקים: נכסי צאן ברזל (נכסים שנכנסים עמה לבעלה ויוצאים עמה, והם שלה) - בחזקתה, כתובתה - ליורשי הבעל, נכסי מלוג (נכסים שהיא מכניסה לבעלה) - ליורשי האב (שלה).

חלקה השני של המשנה עוסק בנכסי האח הנפטר - מה היבם יכול לעשות בהם, שהרי הם משועבדים לכתובת האשה: יכול האח לקנות בהם קרקע ולאכול פירות. ושבה המשנה לדון בנידונים שהועלו בתחילת הפרק.

הגמרא מבררת מי חייב בקבורת האשה, שהרי יש לה כמה יורשים: יורשי אביה ויורשי בעלה. הגמרא אומרת שיורשי הבעל (אחי בעלה) צריכים לקבור אותה, שהרי יורשים את כתובתה, ואם אינם רוצים לקבורה - שיתנו את כתובתה חזרה לה וליורשי אביה. אלא שהגמרא מקשה, כיצד ניתן לתת לה את כתובתה בחייה ולהיפטר מחובת הכתובה, ועונה שיש דעה שכתובה העומדת להיגבות היא כגבויה.

לאחר מכן דנה הגמרא בבעלות האח על נכסי אחיו הנפטר, ומבררת האם יש מחלוקת בדבר או שלעולם לא יכול למכור. עוד עוסקת הגמרא בכללים הקשורים ליבום.

הגמרא עוסקת בשיעבוד נכסים לכתובה, ומתארת כיצד ומדוע תיקנו שישתעבדו נכסים לכתובות. לבסוף נקבע שכל הנכסים משתעבדים לכתובה (ואם האשה רוצה לגבות את כתובתה, יכולה לגבות מכל נכסי הבעל).

פרק תשיעי הכותב

מושגים

מבוא לפרק

כתב הרשב"א שאין צריך למנות אפוטרופוס באמצעות מעשה קניין או שטר, אלא די שיאמר או יסכים למינויו (שו"ת הרשב"א ב, קכז).

אפוטרופוס

אפוטרופוס הוא כינוי לאדם ההופך אחראי על נכסים, ובדרך כלל ממנים אותו אחרי מותו של אדם לטובת ילדיו הקטנים עד שיגדילו, ופעמים שממנה הבעלים קודם שנפטר, ופעמים שממנים בית הדין (רמב"ם נחלות י, ה).

על סדר הפרק

יש שביארו שיכולים הדיינים להכריע אחר נטיית לבם (רמב"ם שם; רשב"ם שם ד"ה שודא דדייני), ויש שביארו, שיעשה הדיין מה שירצה בלא נטייה מי הצודק בדין (תוספות שם ד"ה רב, בשם ר"ת).

פריעת בעל חוב מצוה (פו.)

נידון בכמה מקומות בגמרא (כתובות פו, א; ערכין כב, א), אם פריעת חוב של הלוה למלוה היא מצוה. יש שכתבו שמקור מצוה זו בפסוק (ויקרא יט, לו): "והיו צדק יהיה לכם (רש"י כתובות שם ד"ה פריעת), ויש שכתבו שמקור מצוה זו בפסוק (דברים כד, יא): "והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אליך את העבט החוצה".

אחת ההשלכות לכלל זה, היא האפשרות לכפות את הלוה לפרוע את חובו, במידה וכופים על קיום מצוות עשה (כתובות שם; רמב"ם מלוה ולוה ב, ד; שם יא, ח). אמנם, יש שכתבו שאין לכפות יתומים לפרוע חוב אביהם, מפני שאין המצוה מוטלת עליהם (תוספות כתובות שם ד"ה פריעת; רא"ש שם ט, יד).

כפייה במצוות עשה (פו:)

מבואר בגמרא (כתובות פו, ב; חולין קלב, ב) שכופים על מצוות עשה, ומכים את האדם עד שיקיים את המצוה. ראשונים רבים ציינו לדין זה (תוספות ראש השנה ו, א ד"ה יקריב; רשב"א בבא בתרא קעה, ב ד"ה אמר רבה), אולם הרמב"ם לא ציין לדין.

יש שכתבו שיסוד הדין הוא מצדה מצות תוכחה (רש"י ערכין טז, ב ד"ה יכול), ויש שכתבו שיסודו מדין ערבות (שו"ת חקרי לב או"ח א, מח). בעניין מצוות לא תעשה נחלקו האחרונים, ויש מי שכתב שאין טעם לכפות על מצוות לא תעשה, מפני שקודם שעבר לא ניתן לדעת אם יעבור, ולאחר מכן אין טעם להפרישו (חוות יאיר קסז).

שבועת עד אחד (פז:)

מדיני ממונות שבתורה, שעד אחד לא יכול לחייב ממון את הנתבע, אלא שיכול להשביעו (כתובות פז, ב; שבועות מ, א; רמב"ם שבועות יא, ה).

יש אומרים שכאשר מגיע עד אחד לטובת הנתבע, כנגד העד האחד שנגדו – הרי זה פוטר משבועה (רא"ש בבא מציעא א, ג), ויש שכתבו שאין בכוחו לפטור משבועה (מלחמות שם א, א ד"ה כתוב בספר).

מתנה על מה שכתוב בתורה (פג.)

כלל הוא, שהמתנה מעשה הלכתי בתנאי, הנוגד את אופן המעשה כפי שמצווה התורה – התנאי בטל, והמעשה קיים. כגון שאמר לאשה: 'הרי את מקודשת לי על מנת שאין לי עלייך עונה', הרי זו מקודשת, וחייב במצוות עונה (כתובות נ, א; רמב"ם אישות ו, ט-י).

יש שכתבו בהסבר כלל זה, שמסתבר שהמתנה לא התכוון לסתור את דיני התורה, ונעשה כאומר לה תנאי מוגזם, ולכן אין תנאו חל (שטמ"ק כתובות שם בשם ר"ת; ריטב"א שם ד"ה הרי), ויש שכתבו שגם כאשר התנאי חל, המעשה מתקיים לחלוטין ולא לחצאין (רמב"ם בבא בתרא קפ, ב ד"ה הרי).

בדבר שבממון, כגון כסות ומזונות בקידושי אשה, נחלקו התנאים (שם), ולהלכה התנאי חל (רמב"ם שם), וביארו האחרונים שהוא משום מחילה (קצות החושן רט, יא).

טעה בדבר משנה (פד:)

דין הטועה בדברים גלויים וידועים כגון משנה מפורשת – דינו חוזר, אך אם טעה בשיקול הדעת – אין דינו חוזר (סנהדרין ו, א; רמב"ם סנהדרין ו, א). ובטעם הדבר, שדינו חוזר אם טעה בדבר משנה, הרי אין דינו דין תורה ואין לו כל משמעות (רש"י שם ד"ה דין תורה).

היפוך שבועה (פה.)

בשבועות ממון שהן מן התורה, המושבע הוא הנתבע, ושבועתו פוטרתו מלשלם לתובע. במצבים שונים אפשרו חכמים להפוך את השבועה – לחייב את הצד השני להישבע, כגון שהיה חשוד על השבועה ולא יכול להישבע – משביעים את התובע (כתובות פז, ב; רמב"ם טוען ונטען ב, ד; שם סנהדרין כד, ב).

מדברי רש"י משמע שניתן להפוך שבועה גם בשבועות המוטלות על התובע (רש"י כתובות שם ד"ה שבועה), אך הרמב"ם חולק וכותב שאין היפוך שבועה כאשר התובע הוא הנשבע (טוען ונטען א, ד).

שודא דדייני (פה:)

פעמים שאמרו חכמים בדיני ממונות, שהיות ולא יכול הדיין להכריע את הדין – הדיין מכריע למי יינתן הממון על פי לבו (בבא בתרא לה, א; רמב"ם זכיה ומתנה ה, ו).

מפת דרכים

חלק א: זכויות הבעל בנכסי מלוג

פג. ויתור הבעל על זכויות הנכסים

"הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסיך..."

המשנה הראשונה בפרק עוסקת במקרה שבו הבעל כותב לאשתו כתב ויתור על זכויותיו השונות בנכסיה, כגון הזכות לפירות ולירושה. המבואר במשנה הוא שאמירת "דין ודברים אין לי בנכסיך" אינה מועילה כדי ליצור ויתור מלא, אלא רק כזה שמאפשר לאשה למכור את הנכסים. המשנה ממשיכה לדון במקרים נוספים בהם הבעל פירט את כוונותיו יתר על כן, ומבארת מה הדינים במקרים השונים.

הגמרא דנה באופן ובזמן שבו אירעה הכתיבה, שכן, כתיבה זו אינה יכולה להתבצע לאחר הנישואין (כאשר הנכסים כבר נכנסו תחת הבעל). בנוסף הגמרא מרחיבה בדינים השונים הקשורים לויתור על הפירות: אימתי הויתור חולש על הפירות וגם על פירות הפירות (התוצר היוצא מתוך התוצר). במהלך הדברים הגמרא דנה באמירת "דין ודברים אין לי בנכסיך" במקרה נוסף: מקרה של מכירת שדה: האם לאמירה זו יש תוקף, וחילוקי מקרים שונים שמשפיעים על תוקפה של האמירה.

הגמרא עוברת לדון בדברי רבן שמעון בן גמליאל שאמר שאין לבעל יכולת להתנות על הירושה, ולכן, בכל מקרה הוא יירש את אשתו, מפני שהמתנה על מה שכתוב בתורה – תנאו בטל. בגמרא מובאים דברי רב, שפוסק כרבן שמעון בן גמליאל, אלא שלא מסכים עמו על טעמו, והגמרא מנסה לברר במה הם אינם מסכימים.

פד. מעמד היורש, בעל החוב, ובעלת הכתובה

"מי שמת, והניח אשה ובעל חוב ויורשין..."

המשנה עוסקת במקרה שבו נפטר אדם, והותיר אחריו בעלי חוב שחייב הוא להם ממון, ואשה שחייב הוא לה כתובה, ויורשים. חלקה הראשון של המשנה עוסק בהלוואות ובפקדונות שהיו למת אצל אנשים אחרים (ולא היו מוחזקים תחת ידיו) – מי זוכה בהם, במידה ואין די כדי לפרוע את כלל החובות (כלפי בעל החוב, האשה והיורשים). חלקה השני של המשנה עוסק בפירות התלושים מן הקרקע שהותיר אחריו המת, אשר כל הקודם זוכה בהם (שבניגוד לקרקעות משועבדים באופן מיוחד לחובות שונים, פירות הם מטלטלין ואינם משועבדים), ומי שזכה בהם לקח יתר על מה שהוא צריך לו (ועתה אין המת מוחזק בפירות, אלא אדם אחר כבמקרה הקודם) – מי הוא הזוכה במותר. רבי טרפון קבע בשני המקרים שהדבר יינתן ל"כושל שבהן", ואילו רבי עקיבא חלק, באומרו שאין לרחם בדין, אלא להביא ליורשים, שאינם צריכים להישבע כדי להיפרע ולקבל את המגיע להם, בניגוד לבעל החוב או האשה.

הגמרא תחילה מבררת את ניסוחה של המשנה, ואת דברי רבי טרפון וכוונתו באומרו ה"כושל שבהן". לדבריו מוצעות שתי פרשנויות: הכושל בראיה, כלומר לזה שיהיה לו את הקושי הגדול ביותר להוציא את חובו ממקום אחר; או שמא הכוונה היא תמיד לאשה, שכיוון שאחר שנתאלמנה היא רוצה להינשא מחדש, היא זקוקה לסיוע בכל צרכיה יותר מהאחרים.

לאחר מכן הגמרא דנה במעמדם של היורשים לפי רבי עקיבא, ומבארת שלשיתו היתומים מקבלים באופן ישיר את כל המטלטלין (פירות תלושין), אלא אם בעל החוב או האשה תפסו את המטלטלין עוד בחיי האישי (ואז, המטלטלין לא הספיקו להיכנס לנכסי היורשים). בנוסף, הגמרא דנה באופן החזקה, ואלו מקרים המטלטלין לא נחשבים למוחזקים: האם סימטא נחשבת לרשות הרבים, ואינה קונה בקניין חצר, או שנחשבת לחצר הקונה. הגמרא מביאה מחלוקות אמוראים בדבר פסיקת ההלכה, ומציגה מקרים שונים שבהם נוצרו ויכוחים לגבי תפיסת המטלטלין – אם הם אירעו בחיי האישי או לאחר מותו, וכן מקרה של תפיסה בסימטא.

פה. טוען ונטען

"אבימי בריה דרבי אבהו הוו מסקי ביה זוזי בי חוזאי..."

מתוך הדיון על תפיסת מטלטלין, מתגלגלת הגמרא לעסוק בדינים שונים בדיני ממונות הקשורים לויכוחי טוען ונטען: מקרה שבו תבעו דבר יקר שנמצא ברשות המת ונתנו סימנים בדבר; ומקרה שבו ציווה אדם לתת נכסיו לאדם ושמו טוביה, והגיע אדם ששמו כן וספק אם מדובר בו.

לאחר מכן הגמרא עוסקת באשה שמכרה כתובתה בטובת הנאה. מתוך כך דנה הגמרא באדם המוכר שטר חוב לחברו ומחל על החוב – האם במצב כזה החוב בטל, והאם יש בכך מעין נזק עקיף, שהרי גורם לחברו להפסיד את כל שטרו.

עוד דנה הגמרא בענייני פריעת חוב אל מול פריעת כתובה במצבי ביניים, כגון שהיה לו קרקע ומעות – למי נותן את הקרקע ולמי את המעות. וכן דנה הגמרא בפריעת בעל חוב, האם מצוה היא וכופים עליה.

לבסוף חוזרת הגמרא לכל הקשור לתפיסת מטלטליו, והחזקה ברשות הרבים, ועוסקת בגט שניתן בצידי רשות הרבים.

פז: השבעת האשה

"המושיב את אשתו חנונית, או שמינה אפוטרופיא..."

המשניות הבאות עוסקות בזכותו של אדם להשביע את אשתו על ענייני הנכסים השונים, וכן בזכותם של היורשים להשביעה.

המשנה עוסקת במי שמינה את אשתו להיות אחראית על נכסיו, כגון מוכרת או אפוטרופוס, ויכול הוא להשביע אותה שלא נטלה לכיסה יתר על מה שצריכה לקבל, ודעת רבי אליעזר היא שזכותו של בעל להשביע את אשתו גם על מזונותיה. הגמרא דנה בדבריהם ומבררת אם רבי אליעזר התכוון שיכול אדם לעשות כן לכתחילה.

פז: ויתור על זכות השבעת האשה

"המושיב את אשתו חנונית, או שמינה אפוטרופיא..."

המשנה הבאה קשורה לחלק הקודם של הפרק, ועוסקת בבעל שמעוניין לוותר על זכותו להשביע את האשה, ובאפשרויות השונות של ויתור זה: ויתור על השבעתה שלה, על השבעת יורשיה, על השבעת יורשיו אותה, ועל השבעת יורשיו את יורשיה. בסופה של המשנה, מבואר כי היורשים אמנם לא יכולים להשביע את האשה קודם קבורת בעלה, וכן, אם נעשית אפוטרופוס על נכסי בעלה – אינם יכולים להשביעה על שהיה, אלא על מה שיהיה.

הגמרא דנה בתחילה בשבועה שעליה הבעל מוותר, כאשר יש שתי שבועות אפשריות שאדם עשוי להשביע את אשתו. השבועה שנתבארה במשנה הקודמת, שאדם משביע את אשתו במידה והיתה אחראית על נכסיו, שלא נטלה לכיסה יתר על מה שמגיע לה, והשבועה שתתבאר במשנה הבאה, שמשביע אדם את הפוגמת בכתובתה – אשה שטוענת שקיבלה רק חלק מהכתוב בכתובתה, ויכולה להישבע על מה שטרם קיבלה וליטול. הגמרא מבררת את מידת האפשרויות של הויתור על השבועות השונות, וכן דנה בשבועה שהיורשים עשויים להשביע את האשה, ובמקרים השונים שניתן להשביע שבועה זו. לאחר מכן, הגמרא דנה בלשונות השונים של הבעל, שבאמצעותן יכול הבעל לוותר על זכות השבעה.

חלק ב: טענות אשה בכתובה

פז: פוגמת כתובתה

"הפוגמת בכתובה - לא תפרע אלא בשבועה..."

המשנה הבאה עוסקת באשה הפוגמת בכתובתה – אשה שטוענת שקיבלה רק חלק מהכתוב בכתובתה, ויכולה להישבע על מה שטרם קיבלה וליטול. המשנה עוסקת במקרים נוספים בהם האשה נוטלת את כתובתה בשבועה: כאשר עד אחד מעיד שנפרעה, והיא טוענת שלא נפרעה; כאשר היא נפרעת מנכסים שנמכרו זה מכבר על ידי הבעל; כאשר היא נפרעת מנכסי יתומים אחר שבעלה נפטר; וכאשר היא נפרעת שלא בפני בעלה, באם הלך למדינת הים.

בתחילה הגמרא עוסקת בפוגמת בכתובתה, וביחס שבין תרחיש זה (שבו התובעת – האשה – נשבעת על שקיבלה רק חלק מהמגיע לה ונוטלת), ובין מודה במקצת הטענה (שבו הנתבע נשבע על כך שהשיב חלק מסך התביעה, ונפטר מלשלמו). הגמרא מביאה דרך אגב את כלל 'הנשבעין והנוטלין' – אנשים שיכולים להישבע וליטול את מושא תביעתם מתקנת חכמים. לאחר מכן הגמרא דנה במקרים שונים של הפוגמת בכתובה: אשה שטוענת שקבלה פחות משה פרוטה (שמצד אחד מדייקת בדבריה, מצד שני, ייתכן שבאה להערים), ואשה שטוענת שהכתובה שוה פחות מכמה שהבעל טוען שהיא, ועדיין לא נפרעה ממנה.

לאחר מכן, הגמרא עוברת לדון ביחס שבין שבועת אשה על כתובתה כשיש עד אחד שנפרעה (שהתובעת נשבעת ונוטלת), לבין שבועת עד אחד – מקרה שבו מגיע עד אחד לטובת התובע (והנתבע נשבע ונפטר מלשלם). בנוסף הגמרא עוסקת באפשרות שהבעל ישביע את האשה שבועה מן התורה, שהיא חמורה יותר מהשבועה שצוינה במשנה.

פח: שבועת היתומים

"וכן היתומים לא יפרעו אלא בשבועה..."

קודם שהגמרא עוברת להרחיב באשה הנשבעת שלא בפני בעלה, הגמרא עוסקת בקצרה בשבועת יתומים, כאשר הם טוענים שהיה פירעון לחובות שהיה חייב אביהם.

הגמרא עוברת לעסוק בדברי רבי שמעון המובאים בסוף המשנה, לפיהם היורשים יכולים להשביע את האשה כל זמן שהיא תובעת את כתובתה, ואינם יכולים להשביעה כאשר אינה תובעת את כתובתה. הגמרא דנה בפשר דבריו, ומנסה לברר על מה הם מוסבים: שמא התכוון שלא ניתן להשביעה אם לא תובעת את מזונותיה יחד עם הכתובה; ושמא התכוון שלא

משביעים אותה כל זמן שלא תובעת כתובתה, מפני שהיא נעשית כמו אפוטרופוס מבחירה, ואין משביעים אפוטרופוס כזה שאם לא כן – לא יתנדב להיות אחראי על הנכסים; ושמה התכוון למקרה שנידון במשניות הקודמות שאדם מוותר על הזכות להשביע את אשתו, ובכל זאת היורשים יוכלו להשביעה אם תובעת את כתובתה.

פח: נטילת כתובה בלא שטר

"הוציאה גט ואין עמו כתובה - גובה כתובתה..."

המשנה עוסקת באשה שמוציאה גט (מראה שיש לה גט), ואין לה כתובה, שהיא גובה כתובתה אף בלא שטר, מפני שתנאי בית דין הוא שיש לה כתובה. אולם אם מוציאה האשה כתובה, ואין לה גט – אין היא יכולה להיפרע, שיש חשש שמא נפרעה כבר. באופן דומה קובעת המשנה שהמוציא שטר חוב ואין לו פרזבול (בשמיטה, שהפרזבול משאיר את החוב בעינו) – אין יכול להיפרע מחובו. ומוסיפה המשנה שמשעת הסכנה, שמסוכן להחזיק גיטין ופרזבול מחמת הנוכרים – מאמינים למי שטוען שאיבד כתב זה.

הגמרא דנה בדברי המשנה, ומבררת אם ניתן להוכיח ממנה שיש צורך לכתוב שובר, וכן, האם לאלמנה מן האירוסין (קודם הנישואין) יש כתובה או אין לה.

המשנה האחרונה אף היא עוסקת בגביית כתובה בלא גט, וקובעת שאשה שמוציאה שני גיטין ושתי כתובות יכולה לגבות שתי כתובות. אולם אם מוציאה כתובה אחת ושני גיטין גובה כתובה אחת, מפני שבעלה מחזירה על מנת הכתובה הראשונה, וכן אשה המוציאה שני שתי כתובות וגט, יש לומר שבעלה החליף לה את כתובתה הראשונה בשניה.

פרק עשירי מי שהיה נשוי

מפת דרכים

כתובות לכמה נשים

צ. כתובת בנין דכרין

" מי שהיה נשוי שתי נשים ומת - הראשונה קודמת לשניה..."

המשנה הראשונה עוסקת במצב שבו **אדם היה נשוי שתי נשים ומת**, ודנה בקדימות זו לזו בנטילת הכתובה (במידה ואין די לשתייה). כמו כן, עוסקת המשנה במצב שבו הנשים מתו, ולבניהם מגיע לקבל את כתובתן מדין '**כתובת בנין דכרין**' (דין לפיו, כתובת האם מגיעה לבניה, אם לא קיבלתה האם). במצב זה, הבנים מקבלים את המגיע להם מדין 'כתובת בנין דכרין', ולאחר מכן חולקים בירושה עם שאר היורשים (למשל, עם בני האשה השניה). המשנה קובעת כי הקדימות שיש לראשונה (האשה שנישאה ראשונה) לשניה ביחס לכתובה, זהה לקדימות בני הראשונה לשניה.

המשנה גם עוסקת במקרה שבו נשא אדם אשה, ומתה, ואז נשא אשה נוספת והוא מת, וקובעת כי בני השניה והשניה קודמים ליורשי הראשונה, מפני שבני הראשונה באים בתורת חוב, והשניה ובניה באים בתורת ירושה.

הגמרא מרחיבה בנידוני המשנה, ודנה באפשרות של בעל חוב מאוחר לגבות קודם לבעל החוב המוקדם, ואם תפס – האם מוציאים מידו.

עוד דנה הגמרא באריכות בעניין 'כתובת בנין דכרין' סביב שלושה נידונים: האם תוקנה תקנה זו, במקום שיש חשש למריבה בין האחים, שהרי המקבלים כתובת אימם יקבלו הרבה מנכסי האב, ומעט יותר לבאים אחריהם בתורת ירושה; באופן עקרוני, יש לדאוג לכך שתתקיים ירושה שהיא מן התורה, ולכן, אם בעקבות גביית 'כתובת בנין דכרין' אף לא נותר דינר לקיים בו דין ירושה – בטלה 'כתובת בנין דכרין', אלא שיש לדון אם מדובר בערך דינר של קרקע, והאם מעדיפים לתת את כל הכתובות לכל הבנים ולבטל ירושה (והוא הנקרא: כתובה נעשית מותר לחברתה); והאם תקנה זו מועילה לטרוף ממשועבדים או רק מבני חורין.

צא. מותר דינר

" היה שם מותר דינר - אלו נוטלים כתובת אמן, ואלו נוטלים כתובת אמן..."

המשנה הבאה ממשיכה לעסוק בצורך ב'**מותר דינר**' שבו יוכלו לקיים ירושה מן התורה. הגמרא מרחיבה בדברים, ודנה במצבים שהתרבו הנכסים או התמעטו לאחר מיתת האב.

צא: דינים במכירת קרקעות

" אי שויא לך אלפא זוזי - לחיי, ואי לא - שקיל אלפא זוזי ואיסתלק..."

המשנה דנה באפשרות, שהיתומים יאמרו שהם מוותרים על דינר מתוך כתובת אמן, ובכך תוכל להתקיים ירושה מן התורה, ולא יפסידו את כתובת אמן באופן מוחלט (מפני שאם אין 'מותר דינר' בטלה 'כתובת בנין דכרין' לחלוטין). מתוך הדברים, הגמרא דנה בכמה מצבים שבהם הלוח הציע את סכום הפירעון, והציע הצעה חלופית, שהקרקע שטרף המלוה תהא שווה בעיניו כערך החוב (אף שבפועל שווה פחות, כגון שהיה חייב לחברו אלף זוז, והמלוה טרף קרקע בערך חמש מאות זוז).

עוד עוסקת הגמרא בדיני **אחריות על קרקעות**: באלו מצבים צריך המוכר קרקע באחריות לפצות את הקונה. וממשיכה הגמרא לדון במקרים שונים הנוגעים לאחריות על קרקעות.

צג. חלוקת כתובות ושותפות

" מי שהיה נשוי שלש נשים ומת..."

המשנה הבאה עוסקת בחלוקת נכסים בין **שלוש נשים** שנכתבו כתובותיהן ביום אחד. המשנה עוסקת בחשבון החלוקה, והגמרא מרחיבה בחלוקה זו. עוד עוסקת המשנה **בחלוקה בין שותפים**, כאשר נכסיהם משביחים – כיצד מחלקים את הרווחים, האם מחלקים שווה בשווה, או שמחלקים לפי המעות שנתן כל אחד בשותפות.

" מי שהיה נשוי ד' נשים ומת - הראשונה קודמת לשניה..."

המשנה הבאה ממשיכה לדון בקדימות אשה לחברתה בגביית כתובה, וקובעת שכל אחת מהנשים צריכה להישבע על שווי כתובתה כדי לקבל את ערכה קודם השניה (למקרה שבו לא יספיקו הנכסים לכולן), אך אין האחרונה צריכה להישבע. אלא שכן ננס נחלק על חכמים בדין זה, ואף הוא הצריך את הרביעית שבועה. המשנה דנה גם במצב שבו קדמה אשה לחברתה בשעות, ולא בימים.

הגמרא מבארת במה נחלקו בן ננס וחכמים, ומציעה שמדובר במצב שנמצאה אחת השדות שאינה שלו (כגון שטרף אותה בעל חוב), ונמצאת אחת הנשים בלא שדה, והאחרונה גבתה שדה, וקודמתה לא זכתה. הגמרא מציעה הצעות נוספות לפירוש המחלוקת.

בנוסף הגמרא דנה במצב שבו שני שטרות יוצאים על אותו המכר ביום אחד לאנשים שונים: האם חולקים בנכס, או שיש לנטות אחר נטיית לב הדיינים.

מכירת הקרקע המשועבדת לכתובה

" מי שהיה נשוי ב' נשים, ומכר את שדהו..."

המשנה האחרונה עוסקת באדם שהיה נשוי לשתי נשים ומכר את שדהו (שהיתה משועבדת לכתובות), והראשונה הסכימה למכירה, והשניה לא הסכימה: במצב כזה, השניה יכולה לגבות מהלוקח (מדין חוב), והראשונה יכולה לגבות מהשניה (מדין קדימות), והלוקח יכול לגבות מהראשונה (מדין מחילה), ואין הכרעה בדבר עד שיעשו פשרה ביניהם.

הגמרא דנה בהרחבה במצב שבו אשה מסכימה למכירה שעשה בעלה, ואימתי היא תקיפה, שהרי ישנם מצבים שהאשה יכולה לומר שנחת רוח עשתה לבעלה אבל לא הסכימה בלבה למכירה.

בנוסף דנה הגמרא, האם אפשר להיפרע מנכסים משועבדים (לחוב אחר), במקום שהנכסים בני החורין הם נכסים גרועים.

לבסוף דנה הגמרא במצב שבו אדם הקנה לחברו נכס ואמר 'ואחריו לפלוני', שמשמעו, שאחרי שימות הקונה – יעבור הנכס לאדם מסויים, ובמהלך הזמן הזה העביר הקונה את הנכס לרשות אדם אחר – האם המכירה חלה במצב זה.

פרק אחד עשר אלמנה ניזונת

מושגים

על סדר הפרק

שנכתבת האגרת אחר המכירה וניתנת, שם מצינים שבדקו וזקדקו במכירת הקרקע ובמחירה (פיה"ש כתובות יא, ה).

שליחות לדבר עבירה (צח):

הלכה היא שאין שליח לדבר עבירה, ואם אדם שלח את חברו לעשות עבירה – הרי השליח הוא הנושא באחריות (קידושין מב, ב), אלא שהיוצא מן הכלל הוא איסור מעילה, שם יש שליח לדבר עבירה (רמב"ם מעילה ז, ב).

הגמרא (קידושין שם) הביאה לימודים שונים, והביאה סברא, ש'דברי הרב ודברי התלמיד – דברי מי שומעין?' כלומר: ברור שעל השליח להישמע בקול ה' ולא בקול המשלח. יש שכתבו שפטור זה הוא מצד המשלח, שלא חשב שהשליח ישמע לו (שטמ"ק בבא מציעא י, ב ד"ה היכא אמרינן), ויש שכתבו שלא היה משועבד למשלח ולכן השליחות בטלה (רעק"א בבא מציעא שם ד"ה גמרא).

אפותיקי (צז):

אפותיקי הוא כינוי לשדה אשר הלוח מייחד אותה למלוה שיוכל להיפרע ממנו באמצעותה, ומשמעות המילה: 'אפפה תהא קאי' – מכאן תהא גובה (רש"י בבא קמא יא, ב ד"ה אפותיקי). במקרה שבו ייחדו אפותיקי, יכול בעל החוב להיפרע ישירות מהאפותיקי, ולא כשיעבוד, שרק אם לא נתן לו כסף יכול להיפרע מהקרקע, אולם אין אחריות לאפותיקי זו (גיטין מא, א; רמב"ם מלוה ולה יח, ג).

הכרזה (צח):

במצבים שונים בהם בית דין מוכרים קרקעות, כגון שמוכרים נכסי יתומים, צריכים הם להכריז על מכירת הנכס ולכתוב אגרת בקורת (כתובות צט, ב; רמב"ם מלוה ולה יב, יא).

יש אומרים שהאגרת נכתבת לפני המכירה, ומפרסמת שהשדה עומדת למכירה בכך וכך ממון וכל הרוצה יבוא (ערוך ערך אגרת בקורת), ויש אומרים

מפת דרכים

חלק א: מזונות אלמנה

צה: מזונות אלמנה

"אלמנה ניזונת מנכסי יתומים..."

בפרק זה נידונים בהרחבה דיניה של האלמנה וזכויותיה שבעלה התחייב לה בכתובתה. האלמנה ניזונת מנכסי יתומים, עד אשר תינשא מחדש, או עד שתיטול את כתובתה. מנגד, היתומים זוכים במעשי ידיה (רווח עיסוקיה ועבודתה) כנגד המזונות שהיא מקבלת מהם.

המשנה הראשונה דנה בעיקרי החיובים של היתומים כלפי האלמנה ולהיפך, וכן במעמד יורשיה שלה. הגמרא מרחיבה בדברים, וממשיכה לברר את החיובים שונים ותוקפם. הגמרא דנה במקרים שונים שבהם יש להסתפק: מקרה שבו האלמנה תפסה מטלטלין למזונותיה מבלי שהיתומים נתנו; אלמנה התובעת מזונות למפרע, כאשר לא תבעתם במשך כמה שנים; מקרים שבהם נוצר ויכוח אם המזונות ניתנו או לא, ועל מי להביא ראיה. בנוסף הגמרא עוסקת במוכרת קרקעות בעלה כדי להוציא מזונותיה – האם רשאית היא לעשות כן, ועד כמה, והאם יכולה לחזור בה.

חלק ב: מוכרת כתובתה

צז: מוכרת קרקע המשועבדת לכתובה

"אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנשואין - מוכרת שלא בבית דין..."

המשנה הבאה עוסקת באשה המוכרת קרקעות בעלה (המשועבדים לחוב כתובתה או לחוב מזונותיה) כדי לפרוע את חובה, ולקבל כתובה או מזונות. המשנה מציגה מחלוקת תנאים, לגבי השאלה: האם האשה צריכה למכור את הקרקעות בבית דין, כמו כל בעל חוב שרוצה להיפרע מחובו (ולא יכול לעשות זאת על דעת עצמו, מפני שאין הנכסים נחשבים לשלו), או שאינה צריכה.

הגמרא מביאה מחלוקת בשיטת תנא-קמא, לפיו גם כאשר אין לאשה זכות מזונות עכשווית, יכולה היא למכור שלא בבית דין, ומציעה שני הסברים לדבר: יכולה היא משום 'חן' – שתיקנו לה חכמים שיתסתייע בידה להינשא במהרה; או שיכולה היא משום שאין בעלה רוצה שתצטרך אשתו לטרוח ולהגיע לבית הדין ותתבזה. הגמרא דנה בטעמים אלו ומביאה הוכחות שונות בדבר.

המשנה הבאה ממשיכה את קודמתה, ועוסקת ב**מוכרת כתובה** (מוכרת את הקרקע המיוחדת לכתובתה, שממנה צריכה לפרוע חובה), ומכרה **מקצתה**. ישנה מחלוקת תנאים אם מכירת מקצת הקרקעות מאבדת לחלוטין את זכות המזונות, או שאינה מאבדת עד אשר נפרעת מכל חוב כתובתה. הגמרא דנה במחלוקת זו בהרחבה, וקושרת מחלוקת זו לדינים נוספים שבהם 'מקצת דבר' נחשב ל'דבר כולו'. בנוסף, הגמרא דנה בצורך של אשה להישבע ליתומים (שלא מכרה יתר על מה שהגיע לה), וכן בצורך לבצע 'הכרזה' – להכריז שלושים יום: 'כל הרוצה לקנות יבוא ויקנה' כפי שעושים באופן כללי בנכסי יתומים שמוכרים (כדי שלא יטעו בשומת השדה – בערכה).

צח. מוכרת יתר על ערכה

" אלמנה שהיתה כתובה מאתים, ומכרה שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה..."

המשנה הבאה ממשיכה לעסוק במוכרת כתובה, ודנה באשה שמכרה את ערך כתובתה **ביותר מערכה או בפחות מערכה**, כגון שמכרה כתובת מאתים במאה, וכתובת מאה במאתים – הרי קיבלה כתובתה. בנוסף דנה הגמרא במצב שבו מכרה מתוך קרקע בעלה יתר על כדי כתובתה, כגון שמכרה שווה מאה וחמישים, כשבכתובתה נכתבו רק מאה – מכרה בטל, והמשנה מביאה מחלוקת בדבר.

הגמרא דנה בדברי המשנה, לפיהם אם אשה מכרה קרקע בשווי מאה במאתים, אם כתובתה שווה מאתים – הרי זו קיבלה כתובתה, ולא יכולה לומר שהרוויחה לעצמה, ויש לה עוד מאה. הגמרא מביאה לכך סימוכים, מדיני שליח, שכאשר שולח בעל הבית שליח לקנות דבר מה – אם השליח קנה בזול, אין הרווחים אלא לבעל הבית ולא לשליח.

צח. שליח ששינה

" איבעיא להו: אמר ליה זבין לי ליתכא, ואזל זבין ליה כורא, מאי?"

מתוך כך מתגלגלת הגמרא לעסוק בדינים שונים הקשורים ב**שליחות**, ועוסקת בין השאר במעילה (פגימה בקדשים), שם השליח מחייב את בעל הבית אם עשה כדבריו. עוד עוסקת הגמרא במצבים בהם הרוויח השליח לבעל הבית במעשה קניינו. וכן, במצב בו שלח אדם שליח לתרום לו תרומה, ולא היה יודע דעת בעל הבית.

צט. שומת קרקעות

" שום הדיינין שפיחתו שתות או הוסיפו שתות - מכהן בטל..."

המשנה ממשיכה לדון במצבים בהם המכר בטל, בעקבות מכירת קרקע המשועבדת לכתובה שלא כערכה, מפני שהיתה **הערכה לא נכונה של בית הדין** במחיר הקרקע. אמנם מביאה המשנה דעת רבן שמעון בן גמליאל החולק על דין זה, ולפיו המכר חל אף אם טעו הדיינים בהערכת המחיר.

תחילה הגמרא מרחיבה בדברי המשנה אודות דיינים שטעו בהערכת המחיר, ומבררת מה מעמדו של שליח שטעה בהערכת המחיר – האם דינו כבית דין.

עוד דנה הגמרא בכוח בית הדין: באלו מצבים תיקונם פועל אף אם טעו, או אם מחו בהחלטתם.

הגמרא עוברת לדון בסופה של המשנה, הקובעת כי אם ערכו 'אגרת בקורת', כלומר, הכרזה שלושים יום קודם המכר, שאנשים באים ומציעים מחירים – המכר חל אף אם טעו בית הדין באומדן. הגמרא דנה בהרחבה בטיבה של הכרזה זו, ועל אלו דברים מכריזים.

חלק ג: כתובה בנשים שונות

ק: חיוב כתובה בנשים שונות

" הממאנת, השניה, והאילונית - אין להן כתובה ולא פירות..."

המשנה האחרונה עוסקת בנשים שאין זה מובן מאליו אם יש להן כתובה אם לאו: הממאנת, השניה לעריות (שאסורה מדברי חכמים), והאילונית (מי שלא יכולה להוליד) – אין להן כתובה, אלא אם ידע האיש שנושא איילונית. אמנם, מאיסורי הביאה, כגון גרושה לכהן, וממזרת לישראל – נותן להן הבעל כתובה.

תחילה הגמרא דנה במעמדה של הממאנת, שהיא קטנה שנישאה בתקנת חכמים (שאביה מת, והשיאוה אחיה או אמה), ויכולה למחות בנישואיה כאשר נעשית בוגרת: האם קטנה זו נחשבת לאשת איש לעניינים השונים, או שאין היא אשת איש.

לאחר מכן עוסקת הגמרא במה שמקבלות הנשים שאין להן כתובה: האם מקבלות הן נכסים שהכניסו לבעליהן (נכסי צאן ברזל), והאם מקבלות את תוספת הכתובה (הסכום שהוסיף הבעל מעבר לחיוב הכתובה הבסיסי).

לבסוף דנה הגמרא בכל הנוגע לנושא אשה ויש לדון אם הכיר בפגמיה, כגון שלא ידע שהיא איילונית או אלמנה – האם יש לאשה כתובה או שאין לה.

פרק שנים עשר הנושא את האשה

מפת דרכים

חלק א: מזונות הבת

קא: דינים במזונות הבת

" הנושא את האשה, ופסקה עמו כדי שיזון את בתה חמש שנים..."

המשנה הראשונה עוסקת בחיוב הבעל לזון את בנות אשתו (גם אם אינן בנותיו), וקובעת שתלוי הדבר בכתיבת הדברים בשטר הכתובה. מחוייב האיש להביא את המזונות לבנות, ואין הבנות צריכות להגיע אליו. גם במצב בו האשה נישאה פעמיים, והתחייב כל אחד מהאנשים לזון את הבנות – חייב האחד לתת לה מזונותיה והשני ייתן לה דמי מזונות.

קא: התחייבות בשטר

" האומר לחבירו חייב אני לך מנה..."

הגמרא דנה בהתחייבות של אדם לחברו בסכום כסף בשטר, בלא עדים, ומביאה מחלוקת אמוראים האם התחייבות זו תקפה או שאינה תקפה. הגמרא מביאה מנחה להביא ראיות לצדדי המחלוקת מהמשנה וממקרים נוספים.

הגמרא תולה את המחלוקת במחלוקת תנאים בעניין ערב (אדם המתחייב לפרוע את חוב חבירו במידה ולא יצליח לפרועו) שבא לאחר שהוכח בשטר שחבירו חייב – האם התחייבותו של הערב מספיקה, או שאין היא אלא הבטחה כללית שאינה מחייבת.

הגמרא ממשיכה לעסוק בענייני התחייבות בשטר, ודנה בין השאר בהתחייבויות שבין אבות קודם נישואי ילדיהם, ומבררת האם יכולים האבות לעשות זאת דווקא בקטנות הילדים או גם בבגרותם. כמו כן, דנה הגמרא בשאלה האם התחייבות זו צריכה להיכתב בשטר (ואפשר יהיה לגבות מנכסים משועבדים, כחוב בשטר) או שאין היא אלא התחייבות באמירה.

הגמרא ממשיכה לדון בדברי המשנה, ולומדת מלשונה שבאופן עקרוני הבת נמצאת אצל אמה ולא אצל אביה. עוד דנה הגמרא במקרה שבו השכיר אדם לחבירו ריחיים, וכשכר היה חבירו טוחן חיטים עבור בעל הריחיים, והתעשר בעל הריחיים וקנה עוד ריחיים וחמור, וביקש שישלם לו חבירו בכסף ולא באמצעות טחינת חיטים (שהרי אינו זקוק לו עוד). הגמרא מנסה ללמוד מהאמור במשנה, לפיה אם אשה נישאה פעמיים וכל אחד מהאנשים התחייב לזון את בתה – האחד מעלה לה מזונות והשני דמי מזונות, שאף כאן יעלה לו כסף ולא טחינת חיטים.

חלק ב: זכויות האלמנה

קג: זכויות האלמנה

" הנושא את האשה, ופסקה עמו כדי שיזון את בתה חמש שנים..."

המשנה הבאה עוסקת בחיוב יורשי הבעל כלפי האשה לאחר מות בעלה: מחוייבים הם לתת לה מדור (מקום מגורים), ומחוייבים הם לתת לה מזונות, ובאופן עקרוני חיוב זה חל כאשר מצויה היא אצלם (בבית בעלה), ולא במקרה שהולכת לבית אביה.

הגמרא מרחיבה בדברי המשנה, ומבררת את מעמד המדור, העבדים והכלים שהשתמשה בהם האשה בחיי בעלה, ומה מעמדם לאחר מות בעלה. לאחר מכן דנה הגמרא באפשרות האשה להתגורר בבית אביה ולקבל מזונות, שהרי כאשר נמצאת היא בבית בעלה יחד עם היורשים – ברכת הבית מרובה (שאנשים שדרים זה עם זה עוזרים זה לזה).

קג: מות רבי יהודה הנשיא

" בשעת פטירתו של רבי, אמר: לבני אני צריך, נכנסו בניו אצלו..."

הגמרא מביאה את סיפור פטירתו של רבי יהודה הנשיא, אשר קודם פטירתו ביקש בין השאר שידאגו לאשתו ויזהרו בכבודו. הגמרא דנה אחכות בדבריו של רבי, ובציוויים שצויה קודם פטירתו.

" כל זמן שהיא בבית אביה - גובה כתובתה לעולם..."

המשנה האחרונה עוסקת במצבים בהם נראה לומר שהאשה מחלה על כתובתה, מכך שאינה תובעת את כתובתה עשרים וחמש שנים לאחר פטירת בעלה. המשנה מחלקת בין אשה הדרה בבית בעלה לבין אשה הדרה בבית אביה, ומביאה מחלוקת תנאים בדבר: יש מי שאומר שאשה הדרה בבית בעלה יכולה לתבוע כתובתה עד עשרים וחמש שנים, מפני שקודם גביית הכתובה מקבלת מיורשי הבעל מזונות בבית בעלה, וכעבור זמן ממושך קיבלה מזונות כערך כתובתה, ואם היא בבית אביה – אין היא מקבלת מזונות כלל, ותמיד תוכל לגבות את כתובתה; ויש מי שאומר, שדווקא זו הדרה בבית בעלה יכולה לגבות כתובתה לעולם, מפני שיש להניח שמתביישת היא לתבוע את מי שנותנים לה מזונות בכתובה, ואינה מוחלת, אולם אם דרה בבית אביה אין להניח שהיא מתביישת, וכעבור זמן מסתבר שמחלה על כתובתה ושוב לא תוכל לתבועה.

הגמרא מרחיבה בדברי המשנה, ודנה בין השאר במקרים שבהם האשה תבעה את כתובתה ולא קיבלה, האם מונים לה עשרים וחמש שנים מחדש, וכן בעניין תוספת כתובה לעניין זה.

פרק שלושה עשר שני דייני

מפת דרכים

חלק א: הלכות חנן בן אבישלום ואדמון

קד: דייני הגזירות שבירושלים

"שני דייני גזירות היו בירושלים: אדמון וחנון בן אבישלום..."

הפרק האחרון במסכת מציג בתחילה אסופת הלכות הקשורה במידת מה לכתובה ולדינים שונים שבין תובע ונתבע. ההלכות מובאות בשם שני דיינים: אדמון וחנון בן אבישלום.

המשנה הראשונה מציגה את הדיינים, ומביאה מחלוקת בין חנן לבני כהנים גדולים לגבי אשה שבעלה הלך למדינת הים וצריכה היא לקבל הימנו מזונות: האם נשבעת היא קודם שנוטלת מזונות מנכסיו (מחשש שמא אינו חייב לה), או שנשבעת בסוף, כאשר יתברר שמת בעלה וצריכה ליטול כתובה (ויש חשש שמא לקחה מזונות יתר על שהגיע לה).

קה: שוחד ושכר על מצוות

"והיכי עביד הכי? והכתיב: ושוחד לא תקח..."

מתוך הצגת הדיינים שהיו גוזרים גזירות בירושלים, דנה המשנה בעניינים הקשורים לדיינים, ובעיקר באיסור **נטילת שוחד** – שאסור לדיין לקבל תשלום מבעלי הדין. הגמרא אמנם מבארת את האופן שבו יכול הדיין ליטול שכר על דינו.

מתוך דברים אלו מתגלגלת הגמרא לעסוק במקצועות נוספים שעניינם עיסוק במצוה או לימוד של מצוות (כגון סופרים ומלמדים), ובשכר שניתן להם. כמו כן הגמרא עוסקת במעשים שונים שעושים לטובת המקדש – האם מימנם מגיע מתרומת הלשכה (הכסף שנאסף מכלל העם לקרבנות ולצרכי המקדש) או מקדשי בדק הבית (הקדשות שמקדישים אנשים לחיזוק החומרי של המקדש, כשם שהיו מקדישים קרבנות כקדשי מזבח).

קו: ירידה לנכסים עבור מזונות לאשה

"רב אמר: פוסקין מזונות לאשת איש, ושמואל אמר: אין פוסקין מזונות לאשת איש..."

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת שהובאה במשנה, ומביאה מחלוקת אמוראים בעניין **פסיקת מזונות לאשה שבעלה הלך למדינת הים**: רב אמר שיורדים לנכסי הבעל כדי לספק מזונות לאשתו, ושמואל אמר שאין יורדים, ולדבריו ניתנו שני טעמים אפשריים: אם מפני שחוששים שויתר לה על מעשה ידיה (תוצר מעשיה ואומנותה הבא כנגד המזונות) ובכך הפקיע מעליו את חובתו לזון אותה, ואם מפני שיתכן וכבר נתן בידה כסף המספיק לזון אותה ותובעת היא מזונות נוספים שלא מגיעים לה. הגמרא מביאה ראיות שונות לצדדי המחלוקת, בין השאר מהמשנה.

קז: המפרנס אשה במקום בעלה

"מי שהלך למדינת הים, ועמד אחד ופירנס את אשתו..."

במשנה מובאת מחלוקת נוספת בין חנן לבני כהנים גדולים בעניין אשה שהלך בעלה למדינת הים, **ואדם אחר התנדב לפרנס את אשתו**: האם מחוייב הבעל להשיב לו (שהרי עשה עבורו את חובתו), או שאין הבעל מחוייב להשיב לו. הגמרא מרחיבה בדבר, ומביאה מקור אחר העוסק באדם המודר הנאה מחבירו (ואין הוא יכול ליהנות ממנו), ובכל זאת יכול להשיב לו את אבידתו ולפרוע לו את חובו. הגמרא מבררת את היחס בין המקור המדובר למשנה.

קח: נכסים מועטים

"ובנכסים מועטים - הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים..."

המשנה מתחילה להביא את הלכותיו של אדמון, וזנה במצב שבו יש **נכסים מועטים** אחר מות האב, ואין די בנכסים אלו כדי שהבנים יירשו והבנות יקבלו מזונות כדיון: עיקר הדין הוא שהבנות יקבלו מזונות והבנים יחזרו על הפתחים, ותמה על כך אדמון מדוע הזכרים מפסידים. הגמרא מרחיבה בדברים.

"הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים..."

המשנה הבאה עוסקת במחלוקת בעניין התובע את חברו כדי שמן, והלה הודה לו שחייב לו כדים אך לא חייב לו שמן, ונחלקו אדמון וחכמים אם יש בדבר משום 'מודה במקצת הטענה' (מי שמודה בחלק ממה שהתובע תובעו, שנשבע בשבועה מן התורה).

הגמרא מבדילה ומבררת את היחס בין המחלוקת שבמשנה, לבין מחלוקת הקשורה ל'מודה במקצת': התובע את חבירו בחיטים ושעורים והודה לו חברו רק בחטים: האם נחשבת הודאתו כהודאה במקצת הטענה, או שנחשבת התביעה לשת תביעות נפרדות.

◀ ביטול פסיקת מעות

"הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל..."

המשנה הבאה דנה בחתן שפסק לו (הבטיח לו לשם הנישואין) אבי הכלה סכום כסף, ולבסוף לא קיים את הבטחתו, ונחלקו אדמון וחכמים: האם יכול האיש לעכב את האשה מלשאתה, או שיכולה האשה להטיל את האחריות על אביה ולדרוש שיישאנה. הגמרא מרחיבה בדברים, ומביאה מקור אחר, לפיו נחלקו אדמון וחכמים במקרה שבו האשה בעצמה פסקה סכום כסף ולא קיימה, ודנה ביחס בין המשנה למקור.

בנוסף הגמרא דנה בכללי הפסיקה בכל המקומות שהובאו הלכותיו של אדמון, וחיזוקיו של רבן גמליאל לדבריו.

◀ עורר על השדה

"העורר על השדה והוא חתום עליה בעד..."

מחלוקת נוספת בין אדמון לחכמים, היא במקרה שאדם טוען ששדהו נלקחה ממנו על ידי שמעון שלא כהוגן, אולם נמצא הוא חתום כעד על מכר השדה (משמעון לאדם שלישי), ונראים הדברים כאילו הוא הסכים לעובדה שאין השדה שייכת לו, אלא לשמעון. או במקרה שעל שטר מכר של שדה אחרת הצמודה לשלו, הופיעו גבולות השדה, ותוארה שם שדהו ככזו של שמעון, וחתם כעד על המכר. במצבים אלו אדמון טוען שיכול היה לומר שערער על בעלות השדה רק בפני האדם השלישי, מפני שבפניו נוח לו יותר, אבל בפני מי שלקחה ממנו לא רצה לערער, וחכמים חולקים וטוענים שאותו אדם איבד את זכותו. הגמרא דנה בדברים בהרחבה, ומחלקת בין עד לדיין (שדיין לא קורא את כל שטר המכר), ועורכת חילוקים נוספים.

◀ המאבד דרך שדהו

"מי שהלך למדינת הים ואבדה דרך שדהו..."

המשנה הבאה עוסקת במי שהיה לו בית ושביל המוביל אל ביתו (וכגון שמכל צדדי הבית היה מוקף בשדות של אדם אחר), אלא שאבד שבילו ואין ידוע היכן הוא. אדמון טוען שיכול ללכת בדרך קצרה מבלי לשלם לבעל השדות המקיפות את הבית, וחכמים חולקים, וקובעים שעליו לקנות לו דרך. הגמרא מבארת את מחלוקתם.

◀ מכירת שדה של בעל חוב

"המוציא שטר חוב על חברו, והלה הוציא שמכר לו את השדה..."

המשנה הבאה עוסקת באדם שהוציא שטר חוב על חברו (בטענה שחייב לו כסף), והלה הראה שמכר לו שדה לאחר מכן. אדמון אומר, שמתוך כך יכול לטעון (הנתבע), שלא ייתכן שחייב לו כסף, שהרי אם היה חייב לו – לא היה בעל החוב מוכר לו שדה אלא נפרע ממנו קודם כל. חכמים חולקים, ואומרים שפיקח היה המלוה, שבעת יוכל למשכן את הקרקע שנתן לו, והרוויח את כסף הקניין. הגמרא מברת את מציאות המחלוקת.

◀ שנים החייבים זה לזה

"שנים שהוציאו שטר חוב זה על זה..."

המשנה הבאה עוסקת במקרה דומה, שבו אדם הוציא שטר חוב על חברו, והלה הוציא שטר חוב כנגדו, והראה שהתובע בעצמו חייב לו כסף. אדמון טוען, שיכול הנתבע לומר שזוהי אין עליו תביעה, שהרי לא ייתכן שכאשר היה לזה, הלוח למלוה. אולם חכמים קובעים שכל אחד גובה את חובו מחברו.

הגמרא מרחיבה בקביעת חכמים בעניין שניים שחייבים זה לזה ומציגה מחלוקת אמוראים: לפי רב נחמן אכן גובה כל אחד את חובו מחברו, אך לפי רב ששת אין טעם לעשות כן, שהרי לא יהיה שינוי משמעותי מהמצב שלפני נטילת החוב, למצב שאחרי נטילת החוב. הגמרא דנה במה נחלקו רב נחמן ורב ששת, ומציעה שנחלקו כיצד מגדירים קרקע זיבורית (גרועה), בינונית, ועידית (משובחת): האם מגדירים הגדרות כוללות בכל העולם, או שבוחנים את השדות שמחזיק הלוה, כאשר

המשובחת מביניהן היא העידית, וכן הלאה. באמצעות מחלוקת זו, יתבאר כיצד מצבים שונים עשויים להוות החלפה חסרת משמעות, ולעתים החלפה ברת משמעות (כאשר האחד נפרד למשל מהעידית, וזוכה מחבירו בזיבורית).

קיי. כפייה על מקום מגורים

"שלש ארצות לנשואין: יהודה, ועבר הירדן, והגליל..."

המשנה עוסקת באפשרות של הבעל או האשה לכפות על השני לעבור למקום מסויים: מעיר לעיר, מכרך לכרך, ובאלו ארצות. הגמרא מפרטת את המשמעות שבמגורים בעיר או בכרך.

המשנה הבאה ממשיכה את קודמתה, וקובעת כי האיש או האשה יכולים לכפות על השני לעלות לארץ ישראל (ובאם לא תרצה האשה – יגרשה בלא כתובה, ובאם לא ירצה האיש – יכפוהו לגרשה עם כתובה), וכן לעלות לירושלים. עוד דנה המשנה באיזה כסף אדם מתחייב בכתובתו, והאם הולכים אחר מקום הנישואין או הגירושין. הגמרא דנה בדברי המשנה.

קיי. שבחה של ארץ ישראל

"לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים..."

מתוך הדיון בעלייה לארץ ישראל, ובמעוט ארץ ישראל, עוברת הגמרא לדבר דברי שבח, מעשים ודרשות, בשבחה של ארץ ישראל.